



LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETAS

# LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETO STUDENTŲ MOKSLINIAI DARBAI

Nr. 1

*Lietuvos  
edukologijos  
universiteto  
leidykla*



Vilnius, 2016

Elektroninis tęstinis leidinys „Lietuvos edukologijos universiteto studentų moksliniai darbai“ apsparstytas redakcinės kolegijos posėdyje 2015 m. spalio 21 d. (protokolo Nr. 3) ir rekomenduotas išleisti.

**Redakcinė kolegija:**

prof. dr. Juozas Skirius, pirmininkas

prof. dr. Aivas Ragauskas

dr. Daiva Jakavonytė-Staškuvienė

prof. dr. Dainius Vaitiekūnas

doc. dr. Romualda Lazauskaitė

dokt. Jonas Balčiūnas

dokt. Algis Bitautas

Vytautas Gudzinevičius

Aurimas Palaima

© Lietuvos edukologijos universitetas, 2016

© Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016

eISBN 978-609-471-076-6

# Turinys

|                    |   |
|--------------------|---|
| Pratarmė . . . . . | 5 |
|--------------------|---|

## 1. HUMANITARINIAI IR SOCIALINIAI MOKSLAI

|                                                                                                                                                                         |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Arūnas Baranauskas. Lietuviai Norvegijoje 1944–1945 m. . . . .                                                                                                          | 8  |
| Šarūnė Baronaitė. Tarptautinių žodžių, turinčių i + V tipo hiatą, tarties ir rašybos atvejų analizė. . . . .                                                            | 13 |
| Evelina Buivydytė. Mokymo(si) pasiekimų vertinimo įtaka jaunesniajam paaugliui. . . . .                                                                                 | 17 |
| Edita Gervetauskaitė. Seredžiaus archeologinė vietovė ir jos tyrinėjimų apžvalga . . . . .                                                                              | 25 |
| Kristina Ivanovaitė. Vakarų sakralinės minties raiška Zarasų krašte . . . .                                                                                             | 32 |
| Judita Kazlauskaitė. Ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, teisių apsaugos problema Lietuvoje . . . . .                                                   | 39 |
| Robertas Kuliešaitė. 1 klasės mokinių tėvų į(si)traukimas į ugdymo procesą. . . . .                                                                                     | 44 |
| Indrė Kušlytė. Mokyklos dendrologinio tako panaudojimas mokinių tyrimo gebėjimams ugdyti . . . . .                                                                      | 51 |
| Marijona Lukaševičienė. Kūrybinių ir socialinių industrijų sklaida kaimo bendruomenėje . . . . .                                                                        | 60 |
| Brigita Meškonytė. Bažnyčios erdvė literatūroje (Viktoro Hugo „Paryžiaus katedra“, Marcelio Prousto „Svano pusėje“, Vinco Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“). . . . . | 73 |
| Robertas Motuzas. Katalikų bažnyčios padėtis Vilniuje 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais . . . . .                                                                      | 79 |
| Kęstutis Noreika. Lietuvos viešosios policijos įvaizdį formavę veiksniai 1918–1940 m. . . . .                                                                           | 85 |
| Aurimas Palaima. Stepono Dariaus ir Stasio Girėno įamžinimas Lietuvoje 1933–1940 m. . . . .                                                                             | 91 |

Justina Rugieniūtė. Kalbinis prekės ženklo formavimas naudotų automobilių skelbimuose . . . . . 98

Edvinas Simonavičius. 11–12 klasių mokinių motyvacijos skatinimas pasitelkiant aktyviusius mokymo(si) metodus geografijos pamokose . . . 102

## 2. TIKSLIEJI IR GAMTOS MOKSLAI

Živilė Katinaitytė. Rungės ir Kutos metodų palyginimas . . . . . 111

Jurgita Koncevičiūtė. Li<sup>+</sup> jono dvigubos jonizacijos elektronais tyrimas . . 116

## 3. BIOMEDICINOS MOKSLAI

Tatjana Makėvič. Naktinių makrodrugių tyrimai Gudelių kaime (Šalčininkų rajone) . . . . . 123

Monika Muraškauskaitė. Organinio seleno preparato „SelPlex“ įtaka putpelių (*coturnix coturnix japonica*) kraujo morfologiniams rodikliams . . 127

Ieva Rinkūnaitė. Streso aktyvinamų baltymų kinazių vaidmuo ochratoksinu A indukuotame kepenų ir inkstų kilmės ląstelių žūties procese. . . . . 133

LIETUVOS EDUKOLOGIJOS UNIVERSITETO STUDENTŲ  
MOKSLINĖS (MENINĖS) DRAUGIJOS KRONIKA 2012–2015 M.

Parengė Aurimas Palaima ir Salomėja Lukaitė . . . . . 137

# PRATARMĖ

*Mokslinio darbo tikslas turi būti toks proto nukreipimas,  
kuris apie visus sutinkamus dalykus darytų  
tvirtus ir teisingus sprendimus.*

Renė Dekartas

*Mokslas – tai nepailstantis, daugiaamžis minties darbas,  
leidžiantis susieti visus tiriamus mūsų pasaulio  
reiškinius sistemos pavidalu.*

Albertas Einšteinas

Aktyvi ir įvairiapusiška studentų mokslinė veikla – esminė universiteto mokslinės veiklos dalis. Dirbant bet koki intelektualų darbą negalima apsieiti be didesnių ar mažesnių mokslinio tyrimo elementų: analizės, sintezės, hipotezės, išvados ir t. t. Džiaugiamės bet kokia inovacija ar geresniais visų pakopų (I, II ir III) studentų rezultatais mokslinėje veikloje – laimėjimais konkursuose, mokslinėmis publikacijomis, renginiais. Turime didelį potencialą, tačiau dar daug ko trūksta, kad jis būtų tinkamai išnaudotas ir parodytas. Pokyčiai mokslinės veiklos srityje vyksta lėčiau ir sudėtingiau nei studijų. Tai penkmečių ar netgi dešimtmečių klausimas.

Ko reikia visai mūsų akademinei bendruomenei? Didesnio pasišventimo mokslinei veiklai: tai esminis vertybių klausimas (normos jų pakeisti negali), geresnės mokslo veiklos vadybos ir aukštesnių šios veiklos rezultatų / kokybės klausimas, Lietuvos tarptautiškumo (poveikis visuomenei ir tarptautiniame mokslo lauke) klausimas, labiau pritaikomų gyvenime – taikomųjų tyrimų problema.

Studentų mokslinės veiklos plėtojimas – viena iš prioritetinių mokslo vadybos sričių. Galima pasidžiaugti, kad 2014 m. vasario 20 d. buvo atkurta Studentų mokslo (meno) draugija, kurios misija – organizuoti Lietuvos edukologijos universiteto (LEU) studentų mokslinę (meno) veiklą ir propaguoti mokslo (meno) laimėjimus universiteto bendruomenėje bei už jos ribų, įgyvendinti kitus svarbius uždavinius. Atkurtame Mokslo fonde numatytos tam tikros lėšos šiai veiklai remti ir skatinti, t. y. konkursine tvarka remti Universiteto I, II ir III pakopų studentų mokslinę veiklą. 2015 m. pasirodė pirmieji „Mažosios mokslinės serijos“ – bakalaurų ir magistrų parengtų mokslo studijų tomeliai.

Studentų mokslinių darbų konferencijas rengia daugelis Lietuvos aukštųjų mokyklų. Ne išimtis ir LEU bei jo fakultetai, turintys daugiametę patirtį. LEU

siekia parengti aukštos kvalifikacijos specialistus, turinčius sistemiskų ir visapusiškų specialių žinių, gebėjimų bei praktinių įgūdžių, kuriuos būtų galima pritaikyti dirbant švietimo, kultūros ir mokslo įstaigose, visuomeninėse, politinėse ir valdžios struktūrose. Būtina formuoti atvirus tarpdalykiniams tyrimams ir kritiškai mąstančius specialistus, būsimus pedagogus. Todėl studentai nuo pirmųjų kursų skatinami dalyvauti mokslinėje veikloje, Universiteto bendruomenės gyvenime, aktyviai įsijungti į akademinis bei visuomeninius projektus. Studentų dalyvavimas moksliniuose tyrimuose visuomet yra viena iš produktyviausių studijų formų, suteikiančių galimybę ne tik visapusiškiau pažinti praktinę veiklą, bet ir gebėjimą pajusti mokslinės kūrybos procesą. Patirtis rodo, jog studijų metais mokslinį darbą dirbę jaunuoliai, nors ir netapę mokslininkais, neretai esti naujausių mokslinių žinių, tiriamojo darbo metodų ir mokslinio mąstymo skleidėjai, aktyviai įgyvendina įvairias inovacijas.

Studentų mokslinių draugijų veikla ir jų rengiamos konferencijos yra geriausia pradinė galimybė ugdyti jauno žmogaus mokslinius interesus. Studentai skatinami dalyvauti ne tik savo, bet ir kitų universitetų konferencijose šalyje ir užsienyje. Dažniausiai studentų mokslinių darbų konferencijose pranešimus skaito baigiamųjų bakalauro bei magistrantūros studijų studentai. Šios tradicijos būtina laikytis ir toliau, nevengiant vienos ar kitos išimties.

Studentų mokslinių konferencijų, seminarų pranešimų pagrindu parengti moksliniai straipsniai spausdinami pradedamame leisti tęstiniame universitetiniame studentų mokslinių darbų rinkinyje „Lietuvos edukologijos universiteto studentų moksliniai darbai“. Tai dar vienas svarbus žingsnis plėtojant studentų mokslinę veiklą, ugdant mokslinių publikacijų rengimo įgūdžius. Leidiniu siekiama ne tik užfiksuoti jaunųjų mokslininkų tyrimų rezultatus, bet ir suaktyvinti jų sklaidą. Leidinio redakcinė kolegija atrinko geriausius studentų mokslinius pranešimus (laimėjusius pirmąsias tris vietas). Jų autoriai, konsultuojami savo vadovų, tekstus pertvarkė į nedidelės apimties mokslinius straipsnius. Straipsnius recenzavo leidinio redakcinės kolegijos nariai.

Tebūnie šviesa!

*Mokslo ir plėtros prorektorius prof. dr. Aivas Ragauskas ir  
redakcinės kolegijos pirmininkas prof. Juozas Skirius*

Vilnius, 2016 m. kovo 30 d.

# 1. HUMANITARINIAI IR SOCIALINIAI MOKSLAI

# Lietuviai Norvegijoje 1944–1945 m.



ARŪNAS BARANAUSKAS

Istorijos fakultetas

El. paštas arunas112@gmail.com

Darbo vadovė doc. dr. Sandra Grigaravičiūtė

Istorijos ir religijos didaktikos centras

***Esminiai žodžiai:*** Norvegija, lietuviai, pabėgėliai.

**Tyrimo aktualumas.** 2015 m. minėsime Antrojo pasaulinio karo pabaigos 70-metį. Lietuvių istoriografijoje nemažai rašyta apie lietuvių pabėgėlius Vokietijoje, Švedijoje, Danijoje, tačiau lietuviai pabėgėliai Norvegijoje 1944–1945 m. lieka nuošalyje. Todėl šią istoriografinę spragą verta užpildyti.

**Tyrimo tikslas** – išnagrinėti lietuvių gyvenimą ir veiklą Norvegijoje 1944–1945 m.

Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Norvegija laikėsi neutralumo (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Tačiau Anglija ir Prancūzija 1940 m. balandžio mėnesį užminavo Norvegijos vandenį, o jau balandžio 9 d. į Norvegiją įsiveržė vokiečiai. Karo metu Norvegija aktyviai priešinosi Vokietijai, bet jau birželio 9 d., negalėdama daugiau tęsti karo veiksmų, Norvegija pasidavė (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Norvegijos vietininku buvo paskirtas Josefas Terbovenas, o patį kraštą valdė Administracinė taryba. Vokietijai kapituljavus, Norvegija buvo išlaisvinta be kovų (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437).

1945 m. sausio 20 d. Lietuvos pasiuntinys Švedijoje Vytautas Jonas Gylys rašė laišką Lietuvos nepaprastajam pasiuntiniui ir įgaliotajam ministrui Vašingtone Povilui Žadeikiui (Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Laiške perpasakojo gautą informaciją iš vieno Lietuvos pabėgėlio, pasprukusio nuo vokiečių iš Norvegijos. Pabėgėlis savo vardo nemini, žinoma tik, kad jis buvo inteligentas iš Suvalkijos. Šis V. J. Gyliui trumpai išdėstė, kaip



pateko iš Lietuvos į Norvegiją. Pasak jo, artėjant frontui prie Vilniaus, dauguma lietuvių pasitraukė į krašto gilumą – į Vilkaviškį. Pabėgėlis buvo kilęs iš Vilkaviškio apskrities. Jis dalyvavo kasant apkasus ties pasieniu ir 1944 m. liepos 19 d. su kitais buvo išvežtas į Tauragę. Ten gavo kareivišką uniformą ir po 3 dienų su kitais 15–25 žmonėmis buvo išvežtas į Šteteną (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Vėliau į Šteteną atvežti dar 106 žmonės. Tai buvo Marijampolės karo mokyklos kariūnai, praėję SS apmokymus. Prieš išvežant, jie sudarė priešlėktuvinį artilerijos 15 batalioną (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Tame batalione buvo ir aviacijos talkininkų, kurių amžius svyravo nuo 12 iki 18 metų. Jie buvo vadinami SS auklėtiniais. Šie asmenys taip pat pateko į Tauragę, buvo nuginkluoti ir išvežti į Šteteną.

Pabėgėlis mini, kad Štetene buvo daugiau kaip 1000 lietuvių. Štetene pabėgėlis buvo tik mėnesį, po to kartu su 200 lietuvių buvo išvežtas į Greifswaldą, kur išvežtieji buvo mokomi rikiuotės. Po kiek laiko iš Volfenbiutelio į Greifswaldą atvežta dar 200 lietuvių. Jie įdarbinti oro uoste. Išbuvę tris savaites Greifswalde, 400 lietuvių vyrų buvo išplukdyti į Norvegiją (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Juos suskirstė į dvi dalis. Viena dalis – 200 vyrų – liko Osle ir ten tęsė apmokymus, buvo apginkluoti ir mažesniais būriais išskirstyti po vokiečių būrius. Antra dalis išvežta į Volerio apylinkę ir buvo priskirta prie statybos bataliono (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Pabėgėlis paminėjo, kad iš vokiečių pabėgo spalio 24 d., bet nepasakė, iš kurios vietos.

Tame pačiame laiške P. Žadeikiui V. Gylys minėjo ir apie pabėgėlio iš Suomijos laišką. Iš laiško aiškėja, kad lietuviai pasiliko Norvegijoje traukiantis vokiečiams iš Suomijos. Savo istoriją pasakojo pabėgėlis iš Vieksnių (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5). Jis minėjo, kad juos 1944 m. rugpjūčio 23 d. gestapo kariai sugaudė apsupę miestą. Iš viso buvo sugauta 60 jaunų žmonių. Juos išvežė į Kretingą, kur aprenge vokiečių uniforma. Jau kitą dieną jaunuoliai buvo išvežti į Štralzundą, Vokietiją. Ten buvo mokomi rikiuotės ir po priesaikos Adolfui Hitleriui nugabenti į Dancigą (Gdanską), o paskui – į Rovaniemį, Suomiją (LCVA, f. 648, ap. 2, b. 231, l. 5).

Dar prieš karą į Norvegiją buvo atvykę nedaug lietuvių ir ten dirbo. Okupacijos laikotarpiu vokiečiai darbams iš Lietuvos į Norvegiją atvežė apie 600 jaunų žmonių (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Iš atvežtųjų vieną dalį sudarė savisaugos nuginkluotų dalinių, o kitą – sugaudyti darbams jaunuoliai. Lietuvių enciklopedijoje nurodoma, kad visi lietuviai į Norvegiją buvo atvežti 1944 m. rugpjūčio

mėnesį per Daniją (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Vincas Bartusevičius knygoje „Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951“ mini, kad lietuviai buvo atvežti į Drameno uostą 1944 m. rugsėjo 15 d. laivu „Levante“ (Bartusevičius, 2012, 507). Lietuvos garbės konsulo Osle Hilmaro Marinijaus Hanseno teigimu, karo pabaigoje Norvegijoje buvo ne 600, o apie 1000 lietuvių (LCVA, f. 663, ap. 1, b. 44, l. 17). Vokiečiams pradėdant trauktis iš Suomijos, į Norvegiją atvyko dar 400 lietuvių, bet ne visi liko Norvegijoje – didesnė dalis buvo išvežta į Vokietiją (Bartusevičius, 2012, 509).

Lietuviai pabėgėliai Norvegijoje dirbo įvairius darbus: statė oro uostus, barakus, tiesė geležinkelius, kelius. Jie dirbo sunkiomis sąlygomis. Neretai darbas trukdavo visą parą, pabėgėlius kankino įvairios ligos, šaltis, valgydavo prastą maistą. Kiek ilgiau padirbėję ir susibendravę su norvegais iš jų galėdavo nusipirkti maisto ir kitų būčiai reikalingų daiktų (Bartusevičius, 2012, 508). Vyrai iš savisaugos dalinių dirbo Volerio apylinkėje – statė oro uostą. Lietuvių grupelė Launganeso apylinkėje kasė geležinkelio tunelius (Lietuvių enciklopedija, 1960, 438). Dar kita grupė padėjo tiesti geležinkelio liniją Rana–Narvikas (Bartusevičius, 2012, 508).

1945 m. sausio mėnesį Volerio apylinkėje buvo įkurta lietuvių rezistencinė organizacija (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Šios organizacijos iniciatoriai buvo E. Meilius, A. Ražinskas, L. Šlaustas, A. Vilainis-Šidlauskas, A. Štreikis (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437). Jie buvo užmezgę ryšius su norvegų pogrindžiu. Iš jo gaudavo žinių apie frontą, taip pat kitą reikalingą informaciją. Ryšius su norvegais palaikė V. Kežemėkas, E. Meilius, A. Ražinskas (Lietuvių enciklopedija, 1960, 437).

E. Meiliaus vadovaujamas būrys, kurį sudarė apie 20 žmonių, pabėgo į Švediją. Vėliau į Švediją bėgo pavieniai asmenys arba mažos jų grupės. Tokių lietuvių pabėgėlių galėjo būti daugiau nei 80 (Bartusevičius, 2012, 508).

Po Vokietijos kapituliacijos, 1945 m. gegužės 8 d. lietuviai buvo išskirstyti į Svelviką ir Trondheimą (Lietuvių enciklopedija, 1960, 438). Svelvike lietuvių buvo apie 350, o Trondheime – 150. Lietuviams pabėgėliams padėjo Norvegijos Raudonasis Kryžius ir lietuvius pažinoję norvegai.

Karo metu Launganeso apylinkės lietuvių pabėgėlių grupėje susikūrė choras ir orkestras. Jiems vadovavo Balys Pakštas. B. Pakšto suburtas choras dažniausiai koncertavo vokiečiams ir norvegams. Kitą chorą Norvegijos pietuose subūrė

V. Zdanavičius. Trečiasis lietuvių choras buvo sutelktas Trondheime jau kapitu- liavus vokiečiams. Jo įkūrėjas buvo studentas Gaigalas (Bartusevičius, 2012, 508).

Po Vokietijos kapituliacijos Svelvike susikūrė choras ir orkestras, kurį suda- rė apie 60 lietuvių (Lietuvių enciklopedija, 1960, 438). Jam taip pat vadovavo B. Pakštas. Tuo metu tik norvegams rengiami koncertai turėjo didelį pasisėkimą. Dažnai koncertuose lankydavosi Lietuvos garbės konsulas Osle H. M. Hansenas (LCVA, f. 663, ap. 1, b. 44, l. 17). Svelvike veikė trys sporto komandos: krepšinio, tinklinio ir futbolo (Bartusevičius, 2012, 509). Pabėgėliai leido spaudą ir ją platino tarp lietuvių.

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, apie 180 lietuvių pabėgėlių buvo re- evakuoti atgal į Sovietų Sąjungą (Bartusevičius, 2012, 508). Tuomet Norvegijoje per visas svetimšalių stovyklas klaidžiojo sovietų agentai, kurie kalbino pabėgėlius grįžti atgal namo (Bartusevičius, 2012, 508). Šiaurinėje šalies dalyje sovietai buvo įkūrę svetimšalių biurą (Bartusevičius, 2012, 508). Norvegiją spaudė ir Sovietų Sąjunga, kad lietuvių pabėgėliai būtų sugrąžinti atgal į sovietinę Lietuvą (LCVA, f. 663, ap. 1, b. 44, l. 17).

Po karo Europoje pastebimas didelis pabėgėlių antplūdis. 1945 m. Europoje pabėgėlių padėtis buvo sudėtinga: Vokietijoje, Austrijoje, Prancūzijoje, Belgijoje, Olandijoje, Italijoje ir Norvegijoje buvo 50 960 078 pabėgėliai.

1945 m. prasidėjo pabėgėlių reevakuacija iš Norvegijos. Tuo metu lietuviai iš Svelviko stovyklos buvo sėkmingai perkelti į Vokietiją. 1945 m. Trolos stovykloje buvo likę apie 130 lietuvių. Likusieji buvo laikomi belaisviais. Jų gyvenimas buvo toks pat sunkus kaip ir per karą. Nespėjus sovietams susigrąžinti lietuvių, Lietuvos garbės konsulas H. M. Hansenas pasirūpino, kad pabėgėliai iš Trolos stovyklos būtų pervežti į Vokietiją, o iš ten galėtų išvykti į Jungtines Amerikos Valstijas (LCVA, f. 663, ap. 1, b. 44, l. 17). Operacija vyko nakties metu. Lietuviai buvo nuvežti į gar- laivį „Undinė“ (Šidlauskas-Vilainis, 1946, 18). H. M. Hansenas siekė, kad pabėgėliai nebūtų perduoti Sovietų Sąjungai. Operacijos metu liko 3–4 vyrai, kurie negalėjo vykti dėl sveikatos problemų. Jie buvo nuvežti į Grefsrudo stovyklą (apie 80 km nuo Oslo). H. M. Hansenas palaikė kontaktus su šiais lietuviais ir kiek galėdamas bandė jiems padėti (Šidlauskas-Vilainis, 1946, 18). Asmenys iš Trolos stovyklos buvo išvežti į Belgiją, o iš ten – į Vokietiją (Šidlauskas-Vilainis, 1946, 18). Šaltinių duomenimis, į Kaselio stovyklą Vokietijoje atvyko 350 lietuvių (Savaitis, 1945, 9).

1945 m. gruodžio 20 d. laikraštyje „Svetur“, kurį leido lietuviai Stokholme, buvo rašoma, kad daugiau Norvegijoje lietuvių nebeliko, nebent koks vienas kitas jūrininkas arba iš seniau čia gyvenę asmenys.

## Išvados

1. Lietuviai į Norvegiją buvo gabenami iš Vilkaviškio ir Viekšnių. Vilkaviškio gyventojai buvo vežami į Šteteną (Vokietija), o iš ten – į Norvegiją. Gyvenantieji Viekšniuose buvo išsiųsti į Štralzundą (Vokietija), o iš ten – į Suomiją. Naciams traukiantis iš Suomijos per Norvegiją, dalis lietuvių ten ir pasiliko. Po Vokietijos kapituliacijos jie buvo apgyvendinti Svelviko stovykloje prie Oslo bei Trolos stovykloje prie Trondheimo. Norvegijoje lietuviai dažniausiai dirbo statybose.
2. Pabėgėliai Svelviko ir Trondheimo stovyklose leido periodinę spaudą („Tėviškes aidas“, „Svetimaj padangėj“, „Šiandien“), taip pat plėtojo sportinę ir kultūrinę veiklą (buvo susibūręs choras). Stovykloje susiformavo ir veikė lietuvių rezistencinė organizacija.
3. Po metų, praleistų Norvegijoje, lietuviai pabėgėliai buvo išvežti į Vokietijos DP stovyklas, o iš ten emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas.

## Šaltiniai ir literatūra

*Lietuvos centrinis valstybės archyvas*, f. 648 (*Lietuvos pasiuntinybė Londone*); f. 663 (*Lietuvos generalinis konsulas Čikagoje*).

Bartusevičius, V. (2012). *Lietuviai DP stovyklose Vokietijoje 1945–1951*. Vilnius: Versus aureus, 507–509.

Norvegija. (1960). Iš *Lietuvių enciklopedija*. T. XX. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 437–438.

Palukaitis, P. J. (1993). *Lietuvių periodika Vakarų Europoje 1944–1952 m.* Vilnius: Žurnalistika.

Savaitis, J. (1945 12 20). *Svetur* (Stokholmas), 9, 9.

Šidlauskas-Vilainis, A. (1946). *Tėviškės aidas* (Fulda), 5, 18.

# Tarptautinių žodžių, turinčių i + V tipo hiatą, tarties ir rašybos atvejų analizė



ŠARŪNĖ BARONAITĖ

Lituanistikos fakultetas

El. paštas sarune.baronaite@gmail.com

Darbo vadovė doc. dr. Lina Murinienė

Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** tarptautiniai žodžiai, hiatas, įterptinis jotas, rašyba ir tartis.

**Tyrimo aktualumas.** 2008 m. buvo atliktas tarptautinių žodžių rašybos (ir iš dalies tarties) tyrimas (plačiau žr. Murinienė, Pūrienė, 2008, 23–24), 2009 m. – žvalgomas tarptautinių žodžių tarties tyrimas (plačiau žr. Murinienė, Pūrienė, 2009, 34–36), o 2012 m. studentų lituanistų tarptautinių žodžių, turinčių i + e hiatą, tarties tyrimas (plačiau žr. Murinienė, 2012, 46–47). Šių tyrimų rezultatai pateikti keletoje tarptautinių konferencijų. Lietuvių kalboje tarptautinių žodžių, turinčių hiatą, dviejų balsių sandūrą, tarimas ir rašyba nesutampa, todėl yra daroma nemažai klaidų, ypač tarties. Konferencijose buvo svarstyta, ar nevertėtų tarties ir rašybos taisyklių supaprastinti, atsižvelgiant į realią vartoseną.

Spaudoje vis netylant diskusijoms apie žemėjantį visuomenės raštingumo lygį, 2013 m. buvo pradėtas Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų tarptautinių žodžių, turinčių i + V hiatą, tarties ir rašybos tyrimas. Tyrimu siekiama išsiaiškinti dažniausiai daromas tarptautinių žodžių tarties ir rašybos klaidas, o apibendrinus tyrimo rezultatus pateikti norminamųjų rekomendacijų.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti, su kokiomis tarptautinių žodžių, turinčių i + V hiatą, tarties ir rašybos problemomis susiduria Lietuvos studentai. Tyrime dalyvavo 20 Lietuvos universitetuose ir kolegijose besimokančių studentų (Vilniaus universiteto, Lietuvos edukologijos universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Vilniaus kolegijos auklėtiniai) nuo 18 iki 30 metų.

Tarptautinių žodžių, turinčių *i + V* hiatą, tarties ir rašybos tyrimą sudaro dvi dalys: rašybos diktantas ir tarties patikrinimas. Pirmiausia studentams buvo diktuojami spaudoje rinkti sakiniai su tarptautiniais žodžiais, turinčiais *i + V* hiatą, po to pateikta 10 sakinių su tarptautiniais žodžiais, kuriuos studentai turėjo perskaityti. Tyrime dalyvavusiems studentams sakiniai buvo diktuojami pagal tarptautinių žodžių tarties taisykles, kurias išskiria Antanas Pakerys (2003, 177): tarptautiniuose žodžiuose, kuriuose hiatą sudaro balsis *[i]* ir šalia esantis kitas balsis, hiatas yra naikinamas įterpiant *jotą*, pvz., hiatas *[h'ij'ė̃tas]*.

### Tarties ir rašybos atvejų analizė

Lietuvių kalboje tarptautinių žodžių, turinčių *i + V* tipo hiatą, tartis ir rašyba nesutampa. Antanas Pakerys ir Aldonas Pupkis (2004, 49) aiškina: „*J* tariamas, bet nerašomas tarptautiniuose žodžiuose tarp balsio *i* ir kitų balsių (ne galūnėje).“ Tiriamoji medžiaga – 9 tarptautiniai žodžiai, kurie buvo ir rašomi, ir tariami (*nacionalinė, abiturientų, entuziazmo, patriotui, kabrioletas, specialisto, iniciatyvos, čempionato* ir *socialiai*). Buvo lyginama, ar taisyklinga rašyba turi įtakos netaisyklingai tarčiai, ar visgi laikomasi nesutampančių tarties ir rašybos taisyklių.

Žodžiai, kuriuose hiatą sudaro šalia esantys balsiai *i* ir *a*, rašybos problemų beveik nesudaro. Studentai klysta rašydami ne tą žodžio dalį, kurioje yra hiatas: žodyje *entuziazmo* keičiamas dvigarsis *en* į *in* (1 pav.), žodyje *iniciatyvų* hiatas kai kurių studentų yra naikinamas ir paliekamas vienas balsis arba hiatas keičiamas į sutartinį dvibalsį *ie* (1 pav.).

Specialisto *[s'p'et's'el'isto.]*, *[s'p'et's'il'isto.]*.

Socialiai *[sot's'el'eĩ.]*.

Entuziazmo (**intuziazmo**) *[entuz'ijẽ.zmo]*,  
*[entuz'ẽ.zmo]*.

Iniciatyvų (**inieciatyvų, inicityvų**) *[in'it's'et'ĩvu.]*, *[in'it's'it'ĩ'vu.]*.

1 pav. Tarptautinių žodžių, kuriuose hiatą sudaro šalia esantys balsiai *i* ir *a*, tarties ir rašybos variantai

Žodžius *socialiai* ir *specialisto* visi tyrime dalyvavę studentai parašė taisyklingai, tačiau nei vienas netarė šių žodžių su įterptiniu jotu. Galima teigti, kad taisyklinga rašyba turi įtakos netaisyklingai tarčiai. Minėti tarptautiniai žodžiai tariami taip, kaip rašomi (3 pav.). Tarptautiniai žodžiai, kuriuose hiatą sudaro šalia esantys balsiai *i* ir *o*, taip pat nesudaro labai didelių rašybos problemų, bet rašant šiuos žodžius jau susiduriama su rašybos sunkumais. Žodžiuose *patriotui* ir *kabrioletas* dalis respondentų net rašte naikina hiatą ir įterpia jotą. Rašte hiatas dažniausiai naikinamas tuose žodžiuose, kuriuose didelė visuomenės dalis taria įterptinį jotą (*kabrioletas*, *patriotui*, *čempionato*).

Nacionalinė [nat's'oná.l'in'e], [nat's'iná.l'in'e],  
[nat's'ijoná.l'in'e]

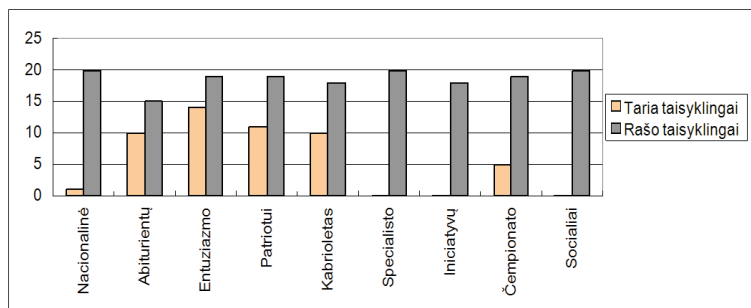
Patriotui (**patrijotui**) [patr'õ˘tui], [patr'ijõ˘tui].

Kabrioletas (**kabrijoletas**) [kabr'o.l'ètas],  
[kabr'ijo.l'ètas]

Čempionato (**čempijonato**) [t's'em'p'joná.to.],  
[t's'em'p'oná.to.], [t's'em'p'ijoná.to.].

2 pav. Tarptautinių žodžių, kuriuose hiatą sudaro šalia esantys balsiai *i* ir *o*, tarties ir rašybos variantai

Daugiau sunkumų sukelia ne tarptautinių žodžių rašyba, bet tartis. Tariant tarptautinius žodžius, turinčius *i* + *V* tipo hiatą, *i* dažniausiai suvokiamas kaip minkštumo ženklas. Vietoj hiato, kurį sudaro balsiai *i* ir *a*, yra tariamas vienas garsas *e* (*specialisto*, *socialiai*, *iniciatyvos*, *entuziazmo*) (1 pav.). Panašiai yra tariami ir žodžiai, kuriuose hiatą sudaro šalia esantys balsiai *i* ir *o*. *I* taip pat dažniausiai suvokiamas kaip minkštumo ženklas (*nacionalinė*, *patriotui*, *kabrioletas*, *čempionato*), retais atvejais hiatas yra naikinamas ir vietoj *i* tariamas jotas (*čempionato*) (2 pav.). Rašant žodžius *patriotui*, *kabrioletas* ir *čempionato* yra daroma klaidų, tačiau dauguma studentų šiuos žodžius taria taisyklingai. Vėl galima matyti dėsninę, kad tartis veikia rašybą, o rašyba – tartį (3 pav.).



3 pav. Tarptautinių žodžių, turinčių i + V tipo hiatą, tarties ir rašybos palyginimas

## Išvados

Tarptautinių žodžių, turinčių i + V tipo hiatą, tartį veikia rašybos variantas be įterptinio joto, todėl labai dažnai tokiuose žodžiuose kaip *nacionalinė*, *abiturientų*, *entuziazmo*, *patriotui*, *kabrioletas*, *specialisto*, *iniciatyvos*, *čempionato*, *socialiai* ir kt. balsis [i] yra suvokiamas kaip minkštumo ženklas arba kaip sutartinio dvibalsio [ie] pirmasis dėmuo (*abiturientus*, *socialiai*, *nacionalinė* ir kt.).

## Literatūra

- Murinienė, L., Pūrienė, D. (2009). Jotas tarptautiniuose žodžiuose: tarties tyrimas. Iš *Latvijos universiteto 45-oji tarptautinė Artūro Ozolo konferencija / Artura Ozola die-nas konference. Baltu valodas diahroniska un areālā aspektā*. Veltījums Jurim Plākim (1869–1942), 140. Gadadiena (referātu anotācijas un kopsavilkumi), 36–37.
- Murinienė, L., Pūrienė, D. (2008). Joto tarptautiniuose žodžiuose rašymo ir tarimo problemos. Iš *Latvijos universiteto 45-oji tarptautinė Artūro Ozolo konferencija / Ar-tura Ozola dienas konference*. Valodas skaņas un burti, to savstarpējās attieksmes (referātu anotācijas un kopsavilkumi), 23–24.
- Murinienė, L. (2012). Tarptautinių žodžių hiato [i] + [e] tarties problemos. Iš *Profeso-riaus Alekso Girdenio (1936–2011) atminimo konferencija: pranešimų tezės*, 46–47.
- Pakerys, A. (2003). *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius: Enciklopedija, 177.
- Pupkis, A., Pakerys, A. (2004). *Lietuvių kalbos bendrinė tartis*. Vilnius: Gimtasis žodis, 49.



# Mokymo(si) pasiekimų vertinimo įtaka jaunesniajam paaugliui



EVELINA BUIVYDAITĖ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas buivydaitevelina@gmail.com

Darbo vadovė prof. dr. Birutė Žygaitienė

Technologijų ir technologinio ugdymo katedra

***Esminiai žodžiai:*** vertinimas, paauglio savivertė, technologijų pamokos.

**Tyrimo aktualumas.** Šiandieninėje ugdymo įstaigoje nuo formalių žinių vertinimo pereinama prie gebėjimų vertinimo, akcentuojama įsivertinimo svarba, vis svarbesnis tampa mokymosi sunkumų nustatymas ir tinkamų mokymo(si) metodų parinkimas. „Vertinimas – nuolatinis informacijos apie mokinio mokymosi pažangą ir pasiekimus kaupimo, interpretavimo ir apibendrinimo procesas“ (Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata, 2004, 2). Vertinimo proceso esmė – grįžtamasis ryšys (Čiužas, Navickaitė, 2008, 53). Vertinimo sampratą nagrinėjo Geoffas Petty (2008), Val Klenowski (2013); vertinimo organizavimą bendrojo ugdymo mokykloje – Liuda Šiaučiukėnienė ir kt. (2011), Claire Wyatt-Smith, Joy Cummingas (2009); įtaką paaugliui – Ala Petrulytė (2012), Arūnas Emeljanovas, Laima Trinkūnienė (2011), Šarūnas Klizas ir kt. (2011).

Ugdymo procese svarbus vaidmuo tenka geriems pedagoginiams santykiams. Paauglys mokykloje turi jaustis saugus, gerbiamas, patirti kiek įmanoma mažiau nerimo, juo turi būti patikima. A. Petrulytė (2012, 15) pažymi, kad viena svarbiausių mokinių psichinės įtampos priežasčių – vertinimo sistema. Technologijų mokytojai turėtų orientuotis ne tik į žinių, mokėjimų, įgūdžių vertinimą pažymiu, bet ir į pagalbą mokiniui nagrinėjant informaciją apie jo mokymą(si) bei teikiant grįžtamąjį ryšį.

**Tyrimo problema.** Pasiekimų vertinimas technologijų pamokose taikomas kaip mokymosi motyvacijos stiprinimo priemonė, tačiau jaunesniajam paaugliui

jo pastangų ir pažangos vertinimas yra aktualesnis siekiant sėkmingos adaptacijos visuomenėje.

**Tyrimo objektas** – jaunesniųjų paauglių pasiekimų vertinimo ypatumai mokant technologijų.

**Tyrimo tikslas** – atskleisti mokymo(si) pasiekimų vertinimo įtaką jaunesniajam paaugliui.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti pasiekimų vertinimo poveikį jaunesniojo paauglio ugdymuisi.
2. Atskleisti pasiekimų vertinimo poveikį jaunesniojo paauglio savijautai mokykloje.

**Tyrimo metodai:** anketinė apklausa; statistinė duomenų analizė.

**Tyrimo metodologija.** Siekiant atskleisti mokymo(si) pasiekimų vertinimo įtaką jaunesniajam paaugliui, atliktas kiekybinis tyrimas. Apklausti 43 jaunesnieji paaugliai (12–15 metų), dalyvavę technologijų pamokose. Tyrime dalyvavo 41,9 proc. respondenčių moterų ir 58,1 proc. respondentų vyrų. Apklausa atlikta 2014 m. lapkričio mėnesį Vilniaus miesto X mokykloje. Tyrimo duomenys apdoroti SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*, 19.0 versija) programine įranga. Klausimams apie vertinimo įtaką ugdytiniui, vertinimo kriterijų svarbą sudaryti naudotasi A. Emeljanovo ir L. Trinkūnienės (2011) klausimynu, o apie žemo ir aukšto vertinimo poveikį paaugliui – R. Čiužo (2013) klausimynu ir A. Petruitytės (2012) teorinėmis įžvalgomis.

## **Jaunesniojo paauglio mokymo(si) pasiekimų vertinimo teoriniai aspektai**

Paauglystė – sudėtingas pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo amžių. Paaugliai mažiau atsparūs stresą sukeliantiems aplinkos veiksniams. A. Petruitytė (2012, 8) teigia, kad paauglystę galima suskirstyti į ankstyvąją – 12–15 metų ir vėlyvąją – 16–20 metų. 12–15 metų paaugliui būdingi greiti biologiniai pokyčiai, gana didelis stresas ir palyginti maži įveikos sugebėjimai (Žukauskienė, 2012, 486). Pastebima tendencija, kad modernioje visuomenėje paauglystė tęsiasi vis ilgiau, nes visuomenė kelia vis didesnius reikalavimus asmens išsilavinimui, profesijai, materialinei padėčiai ir kt.

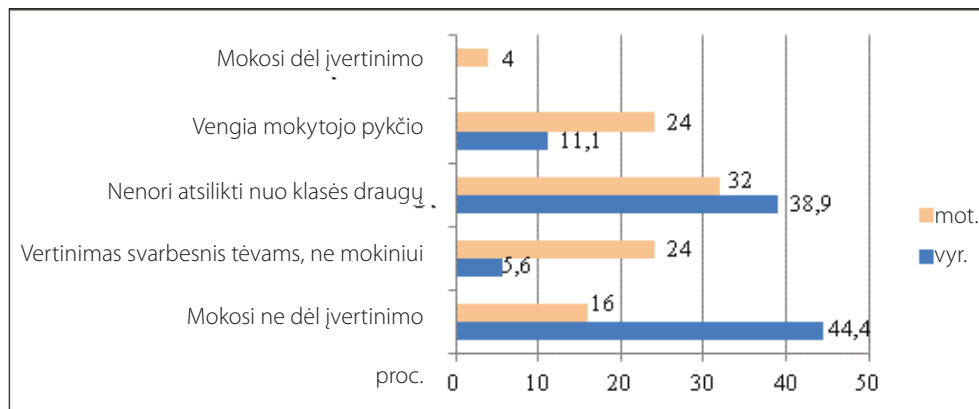
Tyrimais nustatyta, kad asmenybės ugdymui didelės reikšmės turi dalyvavimas ugdymo institucijoje organizuojamoje veikloje: ugdytinis perima įvairiems socialiniams vaidmenims (mokinio, auklėtinio) būdingas elgesio normas (Klizas, Ramanauskienė, Malinauskas, 2011, 74). Mokyklos atmosfera turi būti kupina pasitikėjimo ir paramos; iškilusios problemos nuolat sprendžiamos; gerbiami mokiniai, pripažįstami ir vertinami jų gebėjimai; paskatinimas, o ne bausmė – įprastas dalykas mokykloje (Zaleskienė, Žadeikaitė, 2012, 35). Pabrėžiama, kad viena iš svarbiausių paauglių patiriamo nerimo priežasčių yra vertinimo sistema (neformaliojo vertinimo sistema nerimą šiek tiek sumažina) (Petrulytė, 2012, 15). Mokiniai, kurie sutaria su mokytojais, dažniau jų pagiriami ir paskatinami, mokykloje jaučiasi smagiai ir jaukiai, o jų mokymosi rezultatai būna geresni (Zaleskienė, Žadeikaitė, 2012, 34).

Nugalėti paauglio psichosocialinės adaptacijos problemas padeda dalyvavimas ugdymo procese, įsitraukimas į ugdymo įstaigos bendruomenės veiklą. Mokykloje svarbu sukurti saugią aplinką, pagarba ir pasitikėjimu paremtus tarpusavio santykius, parinkti mokymo(si) veiklas, atitinkančias mokinių patirtį, gebėjimus, interesus. Viena iš paauglystėje patiriamo nerimo priežasčių – vertinimo sistema, todėl patartina dažniau vertinti neformaliai, vertinimas ir įvertinimas turėtų būti paskatinimas tobulėti, o ne bausmė ar priemonė suskirstyti mokinius. Paauglio integracijai į visuomenę didelę įtaką daro mokyklos bendruomenė, jos atsakingas požiūris į pagalbą asmenybės formavimuisi.

### **Mokymo(si) pasiekimų vertinimo įtakos jaunesniajam paaugliui tyrimo rezultatų analizė**

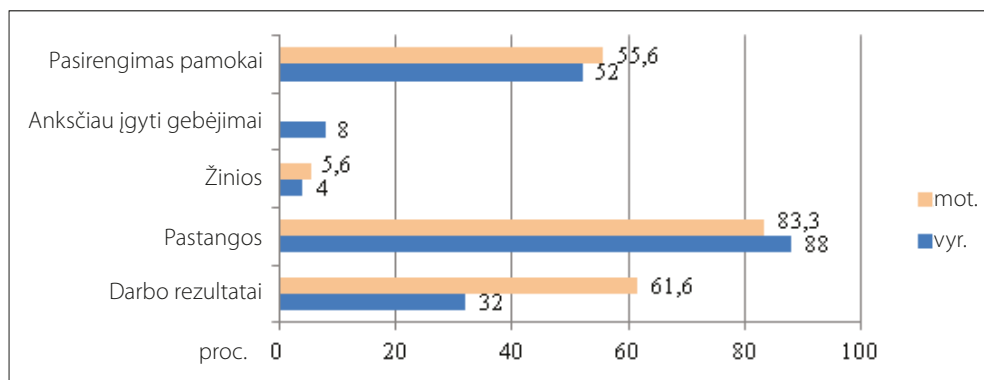
Siekiant atskleisti jaunesniojo paauglio savijautos mokykloje sąsajas su mokymosi rezultatais (1 pav.), mokiniams pateiktas klausimas „Kaip vertinimas lemia Tavo mokymąsi technologijų pamokose?“ 44,4 proc. vaikų ir 16 proc. merginų teigė, kad mokosi sau, o ne dėl įvertinimo. Merginos (24 proc.) dažniau nei vaikinai (11,1 proc.) teigė, kad technologijų mokosi vengdamos mokytojo pykčio. Dėl įvertinimo mokosi tik 4 proc. merginų, o vaikinai atmeta šią mokymosi priežastį. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vaikinai pirmenybę teikia mokymuisi sau, jų vidinė mokymosi motyvacija stipresnė, o vertinimas nedaro reikšmingos įtakos

mokymuisi. Daugiausia paauglių nurodė, kad mokosi siekdami pritapti prie klasės draugų. Paauglystėje mokiniai nenori išsiskirti iš grupės (šiuo atveju – klasės), bando surasti tapatumą, todėl mokymasis jiems svarbus ne tik dėl asmeninio tobulėjimo, bet ir dėl pritapimo prie bendraamžių.



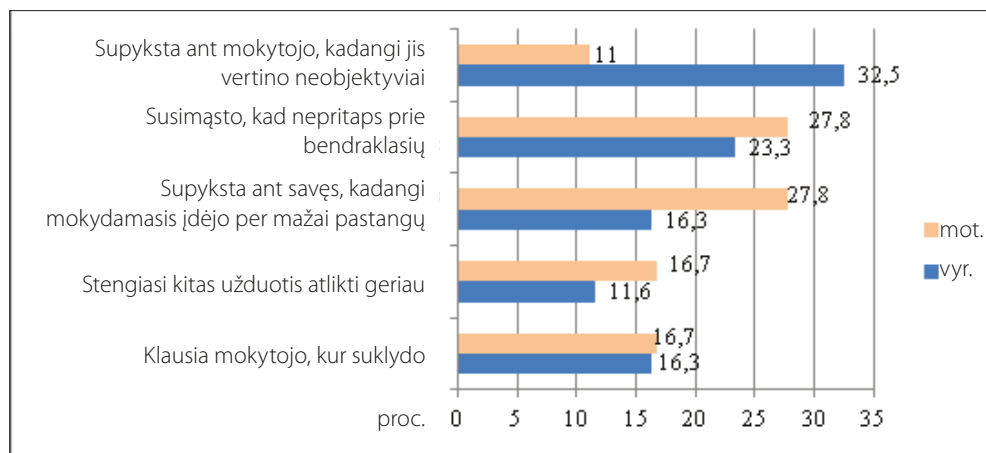
1 pav. Mokinių nuomonių apie vertinimo įtaką mokantis technologijų pasiskirstymas

Tyrimo dalyvių teirautasi, kokius aspektus turėtų vertinti technologijų mokytojas: pasirengimą pamokai, anksčiau įgytus gebėjimus, žinias, pastangas, darbo rezultatus (2 pav.). Jaunesnieji paaugliai teigė, kad jiems svarbiausia, jog technologijų mokytojas vertintų jų pastangas (atitinkamai 88 proc. vaikinų ir 83,3 proc. merginų). Daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių vaikinų (52 proc.) ir merginų (55,6 proc.) sutiko, kad jiems svarbus pasirengimo pamokai vertinimas. Daugiausia respondentų pritarė, kad technologijų pamokoje turi būti vertinamos mokinio pastangos, o ne žinios ar anksčiau įgyti gebėjimai. Tyrimo rezultatai atskleidė formuojamojo vertinimo svarbą: kiekvienas mokinys turi būti pastebėtas, jo pažanga, pastangos tobulėti ir pasirengimas pamokai turi būti analizuojama ir vertinama.



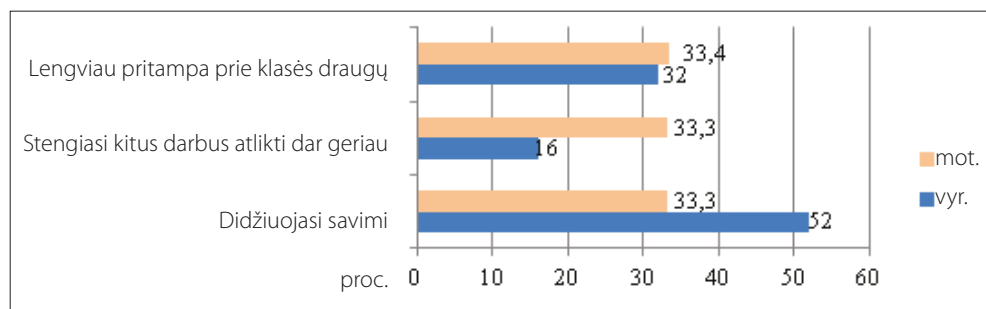
**2 pav.** Mokinių nuomonių apie vertinimo kriterijų svarbą technologijų pamokose pasiskirstymas

Žemas technologijų vertinimas daro įtaką paauglių emociniam stabilumui (3 pav.). Trečdaliui vaikinų žemas pažymys sukelia pyktį, jie mano, kad mokytojas vertino neobjektyviai. 27,8 proc. merginų teigia, kad supyksta ant savęs, nes besimokydamos įdėjo per mažai pastangų. Merginos jaučia didesnę atsakomybę už savo mokymąsi, jos linkusios analizuoti žemų rezultatų priežastis. Vaikinai atsakomybę už savo mokymąsi dažniau perkelia mokytojui, vertinimo rezultatus interpretuodami kaip mokytojo klaidas – neobjektyvumą. Žemas vertinimas respondentams nėra ypač aktualus siekiant aukštesnių mokymosi rezultatų: tik apie 16 proc. merginų ir tiek pat vaikinų su mokytoju aiškinasi savo klaidas, 16,7 proc. merginų ir 11,6 proc. vaikinų kitas užduotis stengiasi atlikti geriau. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad žemas įvertinimas technologijų pamokose didesnę įtaką daro jaunesniųjų paauglių psichologinei savijautai, o ne tobulėjimui technologijų srityje.



3 pav. Žemo technologijų vertinimo įtakos jaunesniajam paaugliui pasiskirstymas

Aukštas technologijų įvertinimas aktualus mokinių mokymosi motyvacijai ir psichosocialiniam vystymuisi (4 pav.).



4 pav. Aukšto technologijų vertinimo įtakos jaunesniajam paaugliui pasiskirstymas

52 proc. vaikinių, gavę aukštą technologijų įvertinimą, didžiuojasi savimi, o tik 16 proc. kitus darbus stengiasi atlikti dar geriau. Merginos beveik vienodai vertina aukštą technologijų pažymį: tai yra priemonė pritapti prie klasės draugų (33,4 proc.), paskata kitus darbus atlikti dar geriau (33,3 proc.), pasididžiavimas savimi (33,3 proc.). Aukštas technologijų įvertinimas vaikiniams daro stipresnę emocinę įtaką, o merginoms jis siejasi tiek su emocijomis, tiek su tobulėjimu technologijų srityje.

## Išvados

1. Tyrimas atskleidė, kad tiesioginės priklausomybės tarp jaunesniųjų paauglių pasiekimų vertinimo ir ugdymosi nėra, tačiau pastangų, pažangos, pasirengimo pamokai vertinimas jaunesniesiems paaugliams reikšmingas siekiant tobulėti technologijų srityje, pritapti prie bendraklasių, palaikyti pagarbius santykius su mokytojais.
2. Pastangų vertinimas reikšmingas jaunesniųjų paauglių psichosocialiniam vystymuisi: teigiamai įvertintų paauglių savivertė aukštesnė, dalis mokinių stengiasi tobulėti technologijų srityje, o neigiamai mokykloje vertinami paauglio pasiekimai, gebėjimai, darbo rezultatai sukelia neigiamas emocijas (pyktį, nerimą, baimę), sudaro sudėtingesnes sąlygas pritapti prie bendraklasių.

## Literatūra

- Čiužas, R., Navickaitė, J. (2008). Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. *Pedagogika*, 91, 53–59.
- Emeljanovas, A., Trinkūnienė L. (2011). Mokinių požiūris į pažangos ir pasiekimų vertinimą kūno kultūros pamokose. *Filosofija. Sociologija*, 22, 466–475.
- Klenowski, V. (2013). Towards fairer assessment. *The Australian Educational Researcher*, 41 (25). Prieiga per internetą: [http://download.springer.com/static/pdf/406/art%253A10.1007%252Fs13384-013-0132-x.pdf?auth66=1412455424\\_c55d6eb-52d33abaf6f8d32a924fd4595&text=.pdf](http://download.springer.com/static/pdf/406/art%253A10.1007%252Fs13384-013-0132-x.pdf?auth66=1412455424_c55d6eb-52d33abaf6f8d32a924fd4595&text=.pdf).
- Klizas, Š., Ramanauskienė, I., Malinauskas, R. (2011). Psychosocial Adjustment and Subjective Assessment of the Mental Health of Adolescents in Terms of Gender. *Medicinos teorija ir praktika*, 17 (1), 71–76.
- Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo samprata*. (2004). Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt/ekspertavimas/biblioteka/failai/samprata.pdf>.
- Petrulytė, A. (2012). *Paauglio psichosocialinė raida: mokymo priemonė*. Vilnius: Edukologija, 8, 15.
- Petty, G. (2008). *Įrodymais pagrįstas mokymas: praktinis vadovas*. Vilnius: Tyto alba.
- Služinskė, S. (2013). *Pedagginės diagnostikos pradmenys: metodinė knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

- Šiaučiukėnienė, L., Stankevičienė, N., Čiužas, R. (2011). *Didaktikos teorija ir praktika: vadovėlis aukštosioms mokykloms*. Kaunas: Technologija.
- Wyatt-Smith, C., Cumming, J. J. (2009). *Educational Assessment in the 21st Century: Connecting Theory and Practice*. New York: Springer.
- Zaleskienė, I., Žadeikaitė, L. (2012). Paauglių socializacijos perspektyvos kūrimas. *Pedagogika*, 108, 32–37.
- Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai, 486.



# Seredžiaus archeologinė vietovė ir jos tyrinėjimų apžvalga



EDITA GERVETAUSKAITĖ

Istorijos fakultetas

El. paštas edita.gervetauskaite@gmail.com

Darbo vadovas doc. dr. Arvydas Malonaitis

Baltų proistorės katedra

***Esminiai žodžiai:*** Seredžius, tyrimų istorija, archeologinė vietovė.

**Tyrimo aktualumas.** Seredžius – vienas iš Panemunių regioniniam parkui priklausančių miestelių, įsikūręs dešiniajame Nemuno krante, teritorijoje tarp Dubysos ir Pieštės upių. Šiuo metu Seredžiuje ir jo apylinkėse yra ne vienas archeologinis paminklas, kuris sudaro vieną visumą, vadinamąją archeologinę vietovę.

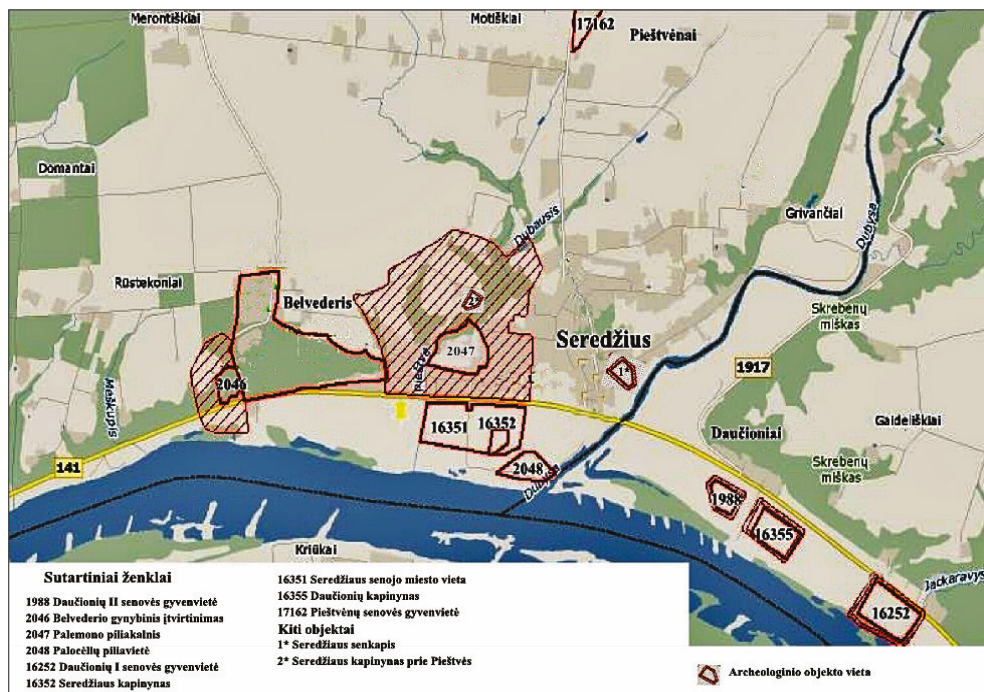
Seredžiaus miestelio praeitis buvo apžvelgta daugiausia tik bendro pobūdžio darbuose, skirtuose Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Žemaitijos miestų bei miestelių raidai nušviesti (Kviziukevičius, 2006, 9). Todėl rengiant straipsnį daugiausia remtasi archeologinių tyrinėjimų ataskaitomis, esančiomis Lietuvos istorijos instituto fonduose, moksliniais informaciniais leidiniais, monografijomis, periodine spauda. Peržiūrėti ne tik įstatymai, bet ir pati naujausia literatūra. Pati Seredžiaus archeologinės vietovės tema pasirinkta todėl, kad Seredžiuje ir jo apylinkėse esančių archeologinių paminklų gausa leidžia į juos pažvelgti kaip į visumą, ko iki šiol niekas nebandė daryti. Tai svarbu, nes Seredžiuje esanti archeologinių paminklų visuma ir gausa turi aiškius archeologinės vietovės požymius. Apie tai liudija išlikę piliakalniai, laidojimo paminklai, gyvenvietės, išsidėstę abipus Dubysos, prie pat jos santakos su Nemunu.

**Tyrimo tikslas** – aptarti Seredžiaus archeologinę vietovę ir pasekti jos tyrinėjimų istoriją. Akcentuotina, jog straipsnyje tyrinėjimai suprantami tik kaip lauko tyrinėjimai, bet ne kaip laboratorinė duomenų ar radinių analizė.

**Tyrimo metodai** – rengiant šį straipsnį buvo taikyti naratyvinis, analizės bei apibendrinimo metodai. Naratyviniu metodu aptarti Seredžiaus archeologinį kompleksą sudarantys archeologiniai paminklai, išanalizuota tyrimų istorija, išskirti jų esminiai bruožai. Analizės metodu išnagrinėti Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymai, Europos archeologijos paveldo apsaugos konvencija, Kultūros paveldo departamento protokolai, archeologų tyrinėjimų ataskaitos, moksliniai straipsniai, spauda ir kt. Pasitelkiant apibendrinimo metodą atliktas apibendrinimas, suformuluotos išvados.

**Tyrimo problema.** Šiame straipsnyje akcentuojama terminijos problema. Dažnai literatūroje nepagrįstai sutapatinami du terminai: *archeologinis kompleksas* ir *archeologinė vietovė*. Pastaroji yra platesnė už kompleksą, nes ji apima kelias archeologines vietas. Archeologine vietove galėtume vadinti tą erdvę, kurioje telkiasi keletas skirtingų paminklų, nepaisant chronologijos. O archeologinio komplekso sąvoka labiau tiktų skirtingiems archeologijos objektams, susijusiems geografiniu bei chronologijos požiūriu: to paties laikotarpio, tai pačiai bendruomenei priklausę tokie dariniai kaip pilys, gyvenvietė, kapinynas ir kt. Taigi toje pačioje vietovėje gali būti net keli archeologiniai kompleksai, priskirtini skirtingiems laikotarpiams.

**Dėstymas.** 1994 m. atliekant senųjų miestų ir miestelių teritorijos žvalgomuosius tyrimus, nustatyta, kad Seredžiuje ir jo apylinkėse yra keletas archeologijos paminklų, kurie gali sudaryti vadinamąją archeologinę vietovę su centre esančiu Palemono piliakalniu (Aleliūnas, 1996, 232). Atlikus pirmuosius archeologinius tyrinėjimus, paaiškėjo, jog Seredžiuje ir jo apylinkėse yra tokie archeologiniai paminklai, kaip antai: Seredžiaus I piliakalnis, dažnai vadinamas jam suteiktu literatūriniu pavadinimu – Palemono kalnas (Tautavičius, 1963, 38); Seredžiaus II piliakalnis, kuris rašytiniuose šaltiniuose dažnai yra įvardijamas kaip Palocėlių piliavietė, kur, tikėtina, galėjo stovėti kryžiuočių ordino pastatyta Dubysos pilis (Almonaitis, 2003, 105); taip pat trys Seredžiaus senovės kapinynai, datuojami III–XIV a.; senovinė Seredžiaus gyvenvietė; Belvederio gynybinis lauko įtvirtinimas (Veliūtė, 2002, 5); kitoje Dubysos pusėje esantis Daučionių kapinynas ir dvi senovės gyvenvietės; į šiaurę nuo Seredžiaus esanti Pieštvenų senovės gyvenvietė (1 pav.). Straipsnyje apsiribojama tik dešiniu Nemuno krantu, abipus Dubysos. Kita Nemuno pusė nėra aptariama, nes joje esantys archeologiniai objektai tokios kompaktiškos grupės nesudaro ir greičiausiai yra palikti jau kitos bendruomenės.



1 pav. Sėdžiaus archeologinės vietovės objektai

*Sudaryta remiantis Kultūros vertybių registro duomenimis. Prieiga per internetą:  
<http://kvr.kpd.lt/heritagel/>*

Sėdžiaus archeologiniai paminklai literatūroje žinomi nuo XIX a. pr. Pirmasis apie Sėdžiauje esančius piliakalnius rašė Teodoras Narbutas. Vėliau, jau XIX a. pab. – XX a. pirmoje pusėje, duomenų apie kitus archeologinius paminklus paliko Jonas Puzinas, Mykolas Michelbertas, Vytautas Urbanavičius ir kt. Todėl iš šių archeologinių ir istorinių duomenų galime atsekti, kaip keitėsi Sėdžiaus apylinkių tyrinėjimų apimtis skirtingais Lietuvos istorijos laikotarpiais. Logiškiausia Sėdžiaus archeologinės vietovės tyrimų istoriją suskirstyti į tris etapus.

Pirmasis tyrinėjimų etapas apima visą XIX a. ir XX a. pradžią. Tai yra ankstyviausia Sėdžiaus ir jo apylinkių archeologinių paminklų apžvalga. Šiuo laikotarpiu Sėdžiauje esantys archeologiniai objektai nesusilaukė didesnio archeologų dėmesio, ir tai greičiau buvo istorinė-literatūrinė vietų apžvalga. Jokie archeologiniai tyrimai nebuvo atliekami, o artefaktai buvo atsitiktinai randami paviršiuje arba pažeidus paminklą.

Antrasis tyrinėjimų etapas apima laikotarpį nuo XX a. 4-ojo dešimtmečio iki XX a. 9-ojo dešimtmečio pab., kur buvo atlikti plačiausi ir detalieusi Seredžiaus archeologinės vietovės tyrinėjimai (1 lentelė). Būtent šiuo laikotarpiu prasidėjo sistemingas Seredžiaus archeologinių paminklų tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – praplėsti sampratą apie Seredžiuje esančius archeologinius paminklus, nustatyti jų ribas, ištirti ardomus objektus bei parinkti vietas ateities tyrimams.

**1 lentelė. Seredžiaus archeologinės vietovės tyrinėjimai**

| Eil. Nr. | Objektas                          | Tyrinėtojas                 | Tyrinėjimo data | Rezultatai                                                     |
|----------|-----------------------------------|-----------------------------|-----------------|----------------------------------------------------------------|
| 1.       | Seredžiaus III–IV a. senkapis     | Jonas Puzinas               | 1936–1937 m.    | Rasti 44 nedegintiniai ir 2 degintiniai mirusiųjų kapai        |
| 2.       | Seredžiaus III–IV a. senkapis     | Mykolas Michelbertas        | 1964 m.         | Rasta dar 14 nedegintų senojo geležies amžiaus griautinių kapų |
| 3.       | Seredžiaus V–XIV a. kapinynas     | Mykolas Michelbertas        | 1964 m.         | Rasti 8 griautiniai kapai                                      |
| 4.       | Belvederio gynybinis įtvirtinimas | Adolfas Tautavičius         | 1972 m.         | Nustatyta įtvirtinimo forma                                    |
| 5.       | Seredžiaus III–IV a. senkapis     | Juozas Markelevičius        | 1974 m.         | Aptikta 12 griautinių kapų                                     |
| 6.       | Daučionių kapinynas               | Eugenijus Ivanauskas        | 1976 m.         | Kapinynas datuojamas I–XIV a.                                  |
| 7.       | Daučionių senovės gyvenvietė I    | Eugenijus Ivanauskas        | 1984 m.         | Rasti pavieniai archeologiniai radiniai                        |
| 8.       | Daučionių senovės gyvenvietė II   | Eugenijus Ivanauskas ir MMT | 1984–1987 m.    | Rasta 115 dirbinių: kirvių, ašmenėlių, rėžiklių, grandukų      |
| 9.       | Seredžiaus V–XIV a. kapinynas     | Vytautas Urbanavičius       | 1985 m.         | Rasti 6 degintiniai ir 2 griautiniai kapai                     |
| 10.      | Seredžiaus senovės gyvenvietė     | Vytautas Urbanavičius       | 1985 m.         | Rasta XVII–XIX a. gyvenvietės liekanų                          |
| 11.      | Seredžiaus V–XIV a. kapinynas     | Vytautas Urbanavičius       | 1986 m.         | Rasti 8 sudegintų žmonių ir 1 nedeginto žirgo kapas            |
| 12.      | Seredžiaus V–XIV a. kapinynas     | Vytautas Urbanavičius       | 1987 m.         | Rasti 8 degintiniai ir 12 nedegintinių žirgų kapų              |
| 13.      | Seredžiaus V–XIV a. kapinynas     | Saulė Urbanavičienė         | 1989 m.         | Aptikta 13 griautinių žirgų kapų                               |
| 14.      | Seredžiaus senovės gyvenvietė     | Saulius Berulis             | 1990 m.         | Aptikti bažnyčios pamatai                                      |
| 15.      | Pieštvenų senovės gyvenvietė      | Saulius Berulis             | 1990 m.         | –                                                              |

1 lentelės tęsinys →

→ 1 lentelės tęsinys

| Eil. Nr. | Objektas                              | Tyrinėtojas                                | Tyrinėjimo data | Rezultatai                                                                |
|----------|---------------------------------------|--------------------------------------------|-----------------|---------------------------------------------------------------------------|
| 16.      | Palemono piliakalnis                  | Saulius Berulis                            | 1990 m.         | Aptikta lipdytinės keramikos grublėtu paviršiumi                          |
| 17.      | Palocėlių piliavietė                  | Saulius Berulis                            | 1990 m.         | Rasta plytų ir kalkių                                                     |
| 18.      | Belvederio gynybinis įtvirtinimas     | Saulius Berulis                            | 1990 m.         | –                                                                         |
| 19.      | Seredžiaus lobio radimvietė           | Giedrius Aleliūnas                         | 1994 m.         | Aptiktos 454 lobio monetos                                                |
| 20.      | Seredžiaus lobio radimvietė           | Giedrius Aleliūnas                         | 1995 m.         | Buvo surinktos dar 138 lobio monetos. Aptiktos 2 ūkinės duobės            |
| 21.      | Seredžiaus lobio radimvietė           | Vytautas Smilgevičius                      | 1997 m.         | Rasta XVII–XVIII a. keramikos fragmentų                                   |
| 22.      | Palocėlių piliavietė                  | Vytautas Vaitkevičius ir Gintautas Zabiela | 1997 m.         | Aptikta žiestos keramikos šukių ir smulkių degusio molio gabalėlių        |
| 23.      | Seredžiaus gyvenvietės pietinė dalis  | Linas Kvizikevičius                        | 2000 m.         | Aptikta XVII–XIX a. laikotarpio puodų šukių                               |
| 24.      | Daučionių gyvenvietė II               | Bronius Dakanis                            | 2001 m.         | Rasti keli pavieniai archeologiniai radiniai                              |
| 25.      | Seredžiaus gyvenvietės šiaurinė dalis | Linas Kvizikevičius                        | 2001 m.         | –                                                                         |
| 26.      | Seredžiaus gyvenvietės rytinė dalis   | Bronius Dakanis                            | 2001 m.         | Nustatytos apytikslės Seredžiaus archeologinės vietovės ribos             |
| 27.      | Seredžiaus senamiestis                | Linas Kvizikevičius                        | 2002 m.         | Surasta 138 vnt. radinių, datuojamų II–XIX a.                             |
| 28.      | Seredžiaus senovės gyvenvietė         | Egidijus Abromavičius                      | 2010 m.         | Aptiktas intensyvus kultūrinis sluoksnis su XVI–XVII a. keramikos šukėmis |
| 29.      | Belvederio gynybinis įtvirtinimas     | Egidijus Abromavičius                      | 2010 m.         | –                                                                         |
| 30.      | Palemono piliakalnis                  | Mindaugas Mačiulis                         | 2010 m.         | Aptikti vertingi archeologiniai radiniai                                  |

Sudaryta remiantis: *LIIR*, f. 1, Nr. 321 (Vilnius, 1972); *LIIR*, f. 1, Nr. 603; *LIIR*, f. 1, Nr. 298 (1965, Vilnius); *LIIR*, f. 1, Nr. 299 (Vilnius, 1965); *LIIR*, f. 1, Nr. 469 (Vilnius, 1977); *LIIR*, f. 1, Nr. 1217 (Vilnius, 1985); *LIIR*, f. 1, Nr. 1299 (Vilnius, 1986); *LIIR*, f. 1, Nr. 1330 (Vilnius, 1988); *LIIR*, f. 1, Nr. 1812 (Vilnius, 1990); *LIIR*, f. 1, Nr. 1719 (Vilnius, 1990); *LIIR*, f. 1, Nr. 2271 (Vilnius, 1994); *LIIR*, f. 1, Nr. 2556 (Vilnius, 1996); *LIIR*, f. 1, Nr. 2810 (Vilnius, 1998); *LIIR*, f. 1, Nr. 3042 (Vilnius, 1998); *LIIR*, f. 1, Nr. 3599 (Vilnius, 2000); *LIIR*, f. 1, Nr. 4059 (Vilnius, 2002); *LIIR*, f. 1, Nr. 3782 (Vilnius, 2002); *LIIR*, f. 1, b. 3824 (Vilnius, 2001); *LIIR*, f. 1, Nr. 5639 (Klaipėda, 2012); *LIIR*, f. 1, Nr. 5636 (Klaipėda, 2012); *LIIR*, f. 1, Nr. 5907 (Vilnius, 2012).

Trečiasis tyrinėjimų etapas apima 1990–2010 m. Šiame etape vykdytų tyrinėjimų daug, tačiau jie visi smulkūs ir komerciniai. Nors pastaraisiais metais buvo tirta nemažai, bet imant atskirai matyti, kad tyrinėjimai buvo nedidelio masto, juos lėmė būtinybė nustatyti paminklo ribas, patikslinti chronologiją.

Seredžiaus archeologinė vietovė kaip visuma yra svarbi ne tik kaip grynai archeologinis, bet ir kaip kultūrinis bei istorinis objektas, todėl šios vietovės pažinimas yra svarbus įvairiais aspektais. Remiantis XIX–XXI a. pradžios Seredžiaus tyrimų duomenimis bei apylinkių priešistorės raidos bruožais, matyti, kad Seredžiaus apylinkėse yra mezolito, senojo ir viduriniojo geležies amžių, ankstyvųjų viduramžių ir naujųjų laikų archeologinių paminklų. Itin apylinkėse ryškus senasis geležies amžius, o mažiausiai – vidurinis akmens. Todėl, remiantis tyrinėtojų duomenimis, tarp tyrimų istorijos ir rastų archeologinių paminklų galime išvelgti tarsi tam tikrą chronologinį tarpą. Trūksta žinių apie Seredžiuje ir jo apylinkėse galbūt esantį paleolito, neolito, ankstyvųjų metalų laikotarpio palikimą. Ar šis chronologinis tarpas yra atsiradęs dėl nepakankamų archeologinių tyrimų, metodų trūkumo, ar iš tikro jų ten nėra, kol kas vienareikšmiškai pasakyti negalima. Ir jei kalbėsime apie tolesnę vietovės perspektyvą, tai pirmiausia galėtume pasakyti, kad šiuolaikinė archeologija teikia žymiai daugiau praeities pažinimo galimybių ir leidžia naujai pažvelgti į senąjį paveldą. Tyrinėdami praeitį archeologai vis didesniu mastu pasikliauja technika ir sudėtingomis technologijomis. Be to, svarbūs tampa ne tik patys paminklai, bet ir erdvės tarp jų. Galima konstatuoti, jog, atlikus platesnius archeologinius tyrimus, samprata apie Seredžiaus archeologinę vietovę prasiplėstų, todėl ateityje būtini tolesni archeologiniai tyrimai, pasitelkiant naujus tyrimo metodus, pavyzdžiui, aerožvalgymą, nuotolinį žvalgymą ir kt.

## **Išvados**

1. Seredžiaus archeologinę vietovę sudaro 11 paminklų ir jie visi chronologiškai apima gana ilgą laikotarpį (VIII tūkst. pr. Kr. – XIX a.).
2. Seredžiaus archeologinės vietovės tyrinėjimai skirstomi į tris etapus, kurių dalis yra sietina su gelbėjimo archeologija, atitinkančia šiuolaikinę archeologinių tyrinėjimų sampratą, išdėstytą tarptautiniuose ir nacionaliniuose dokumentuose.

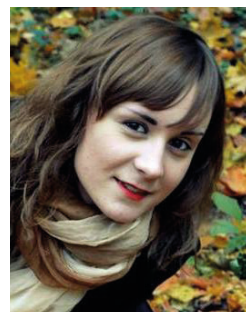
3. Tolesnis tyrinėjimas Seredžiaus archeologinėje vietovėje yra perspektyvus. Tikėtina, kad jie praplės sampratą apie pačią vietovę, išryškins iki šiol galbūt nežinomus objektus, leis bent apytikriai rekonstruoti jų tarpusavio ryšius ir viso mikroregiono raidą.

## Literatūra

- Aleliūnas, G. (1996). *Žvalgomieji archeologiniai tyrimai Seredžiuje (Jurbarko r.) 1994 metais. ATL 1994 ir 1995 metais*. Vilnius, 232–233.
- Almonaitis, V. (2003). Vokiečių ordino Dubysos pilis. Iš *Seredžius. Lietuvos valsčiai. T. 9*. Vilnius: Versmė, 102–114.
- Jovaiša, E. (1975). Seredžiaus archeologiniai paminklai. *Šviesa*, 36 (3093), 38.
- Kvizikevičius, L. (2002). 2002 m. archeologiniai tyrimai Seredžiaus senamiestyje. Iš *LIIR*, f. 1, Nr. 4059 (Vilnius).
- Kvizikevičius, L. (2006). Seredžius archeologijos šaltinių duomenimis. *Archeologija*, 1 (2), 9–16.
- Michelbertas, M. (1964). Nauji vertingi duomenys, 1964 metų respublikos archeologų ekspedicijos rezultatus apžvelgiant. *Komjaunimo tiesa*, 218, 2.
- Puzinas, J. (1936). Seredžiaus kapinyno 1936 m. tyrinėjimų dienoraštis. Iš *LIIR*, f. 1, Nr. 603 (Vilnius).
- Tautavičius, A. (1963). Seredžiaus piliakalnis. *Mokslas ir gyvenimas*, 5, 38.
- Urbanavičius, V. (2011). *Sugrąžinta praeitis*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai.
- Veliūtė, I. (2002). XVI–XVII a. fortifikacijos raidos atspindžiai Lietuvoje. *Karo archyvas. T. 17*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 5–57.



# Vakarų sakralinės minties raiška Zarasų krašte



KRISTINA IVANOVAITĖ

Istorijos fakultetas

El. paštas k.ivanovaitė.19920610@gmail.com

Darbo vadovė prof. dr. Ilona Vaškevičiūtė

Baltų proistorės katedra

***Esminiai žodžiai:*** sakraliniai-architektūriniai kompleksai, vakarietiška katalikiškoji kultūra, barokas, klasicizmas, neobarokas.

**Tyrimo aktualumas.** Sakralinės katalikiškosios architektūros pradžia Lietuvoje siejama su XIV a. pabaigoje prasidėjusia oficialia christianizacija, suformavusia pagrindus bažnyčių statymo principams – XVI–XVII a. įsivyravo medinių ir mūrinių sakralinių statinių statyba, o XVIII a. ji paplito Šiaurės Rytų Lietuvoje esančiame Zarasų krašte. Šioje teritorijoje per XVIII–XIX a. iškilę sakraliniai architektūriniai kompleksai išgarsėjo kaip neįprasti objektai, puoselėjantys Europos XVI–XIX a. architektūrinių stilių bruožus. Deja, Zarasų krašto bažnytiniai šedevrai mažai pastebimi Europoje. Suvokiant situaciją, galima kelti klausimą, kodėl Zarasų krašto bažnytiniai statiniai yra mažai žinomi, nesulaukiantys tarptautinio dėmesio, nors juos suprojektavę ir pastatę asmenys buvo žymūs ne tik Lietuvos, bet ir Europos veikėjai? Kokias Zarasų krašto sakralinių kompleksų architektūrinės detales – interjero (pastatų erdvės, įrangos, dekorų) bei eksterjero ypatybes – reikėtų išskirti, kad šiame nedideliame, Europoje esančiame žemės lopinėlyje sakralinę ir didžiulę kultūrinę reikšmę turintys statiniai – saviti meno šedevrai – būtų pastebėti ir įtraukti ne tik į Lietuvos, bet ir į Europos paveldą, garsinami kaip baroko, neobaroko bei klasicizmo stilių įamžinę paminklai?

Iškelti probleminiai klausimai – tai tyrimo atspindžiai, leidžiantys teigti, kad Zarasų krašto bažnyčių kompleksai yra vizualiai matomas kultūrinis paveldas. Todėl kalbant apie architektūrinius paminklus svarbu akcentuoti ne tik didžiausių Europos miestų šedevrus, bet ir išskirti mažų, ne itin žinomų gyvenviečių



architektūrinį palikimą, ieškoti jų sąsajų su išgarsintais, Europos didmiesčiuose iškilusiais baroko, neobaroko bei klasicizmo statiniais. Svarbu suvokti, jog Lietuvos miesteliuose, kaip ir Zarasų krašte, dauguma sakralinių objektų išliko autentiški, net ir pasibaigus didiesiems neramumams: padalijimams, sukilimams, karams, kitaip nei garsiausi Europos didžiųjų miestų statiniai.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti Zarasų krašto bažnyčių ir greta jų esančių statinių (varpinių, vartų) architektūros europines meno tendencijas, suteikiančias galimybę parodyti, kad mažo miestelio sakraliniai-architektūriniai ansambliai – visos Europos paveldas.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti vakarietiškos katalikiškosios kultūros bruožus Zarasų krašto sakraliniuose-architektūriniuose ansambliuose.
2. Nustatyti Zarasų krašto bažnyčių interjero bruožus, artimus Europos didžiųjų miestų XVI–XIX a. sakraliniams statiniams.
3. Atskleisti Zarasų krašto sakralinių ansamblių eksterjero architektūroje pastebimas ypatybes, artimas Europos didmiesčių XVI–XIX a. bažnytiniam objektams.

**Tyrimo metodai:** pasirinkti analizės-sintezės, istorinis lyginamasis, pasakojamasis, lyginamasis, kritinės istorijos metodai. Jie yra išsamiausi, siekiant išaiškinti bažnytinių statinių vakarietiškos katalikiškosios kultūros tradicijų paplitimą, architektūrinių kompleksų atsiradimo aplinkybes bei išsamiai išanalizuoti krašto sakralinių kompleksų architektūros bruožus, jų bendras statybos ir dekoravimo ypatybes, analogiškas Europos didmiesčių pastatams.

## **Baroko fenomenas Šiaurės Rytų Lietuvoje**

Vakarietiška, arba europietiška, katalikiškoji kultūra Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje plito perimdama sakralinius bruožus (nuo XIV a. pabaigos), glaudžiai susijusius su simbolizmu. Taip XVIII a. antrojoje pusėje iškilo Antalieptės Šv. Kryžiaus atradimo (1 pav.) ir Antazavės Dievo Apvaizdos (2 pav.) bažnyčios, kurios buvo projektuojamos, remiantis Jėzaus (*Il Gesu*) bažnyčios Romoje, pastatytos 1584 m., architektūriniais bruožais, išsiskyrusiais plokštumų suskaidymu piliastrais bei lenktų, laužytų linijų dominavimu.



1 pav. Antalieptės Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčia. *Asmeninis fotografijų archyvas*

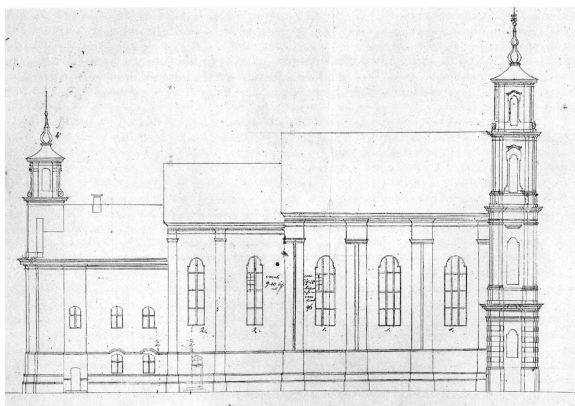


2 pav. Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčia. *Asmeninis fotografijų archyvas*

„Tiriamų sakralinių statinių fasadas išryškintas, dalijant jį į tris vertikalias ir tris horizontalias dalis“ (Laužikas, 1998, 81). Taip pirmoji barokinė Jėzaus bažnyčia Romoje tampa visuose Europos regionuose ir Lietuvoje kopijuojamu pavyzdžiu, o dauguma statytojų – italų architektūrinės mokyklos sekėjais.

Sekdami itališka, taip pat kiek vėlesnėmis genujietiško, siciliško bei vokiško ir livoniško baroko<sup>1</sup> tradicijomis, Antalieptės Šv. Kryžiaus atradimo ir Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčių architektai – italas Francesco Parakas iš Genujos, Antazavės dvaro savininkės, grafičės titulą turinčios Kunigundos Valavičiūtės-Platarienės mecenuojami vietiniai amatininkai – dėmesį skyrė pastatų išorės didingumui išryškinti, naudojo laužytą karnizą, brandžiojo baroko metu tapusį optine iliuzija, siekiant sukelti įspūdį. „Sakralinių Antalieptės ar Antazavės statinių interjeras buvo pribloškiantis, nepaisantis ankstesnių vakarietiško katalikiškųjų kultūrinių tradicijų, persmelktų dinamika, šviesos ir šešėlių kontrastais, skrupulinga prabanga“ (Vaišvilaitė, 1995, 82) (3, 4 pav.). XVIII–XIX a. Šiaurės Rytų Lietuvoje iškilę sakraliniai kompleksai buvo kurti ne abstrakčiai tobulybei, o katalikybei ir ją išpažįstančiam žmogui.

<sup>1</sup> Barokas – XVI a. pab. – XVIII a. vid. architektūros ir dailės stilius, pakeitęs manierizmą. Vienas svarbiausių baroko bruožų – subordinuota, sintetiška kompozicija, kurios dalys skirtos vienam svarbiausiam visumos elementui.



**3 pav.** Antalieptės Šv. Kryžiaus Atradimo  
bažnyčios pagrindinis ir šoninis fasadas  
XIX a. (kitų tyrėjų darbuose šis planas  
nepublikuotas). *Vilniaus universiteto biblioteka*,  
f. 78, b. 282, p. 2



**4 pav.** Barokas Antazavės Dievo  
Apvaizdos bažnyčios interjere.  
*Asmeninis fotografijų archyvas*

### Naujai įkvėpiantis stilius – neobarokas Zarasų krašte

Neobaroko epocha nepasižymi itin dažnomis sakralinių objektų statybomis Šiaurės Rytų Lietuvoje. Tuo metu retas architektas buvo įkvėptas originalesnių idėjų. Tačiau būta išimčių, kurios pirmiausia pastebimos Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčios vartuose (5 pav.), pastatytuose 1889 m. ir išreiškiančiuose neobaroko dvasią, giminingą vienam anksčiausių neobarokinių statinių – Slovakijoje esantiems Bratislavos vartams. Šių vartų išvaizda atspindėjo XIX a. miestiečių skonį: „Siejosi su romantizmo idėjomis ir išoriškai tęsė baroko tradicijas, išsiskyrusias masyviomis formomis bei naudojamų statybinių medžiagų gausa“ (Bogušienė, Lagunavičius, 1999, 290).



**5 pav.** Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčios  
neobarokiniai vartai. *Asmeninis fotografijų  
archyvas*

Zarasų krašte pasklidęs neobarokas<sup>2</sup> pasireiškė baroko ir ankstyvojo klasicizmo stilių jungtimi. Šio stiliaus vienas pagrindinių bruožų – vyraujantys asimetriški ir aptakūs kuriami objektai. Kuriant neobarokinį architektūrinį statinį buvo remtasi estetika ir paties architekto įkvėpimu. Neobaroko, kaip ir jo pirmtako baroko, stiliuje itin reikšmingas grožio kultas. Kilo manieringi, plastiški, dažniausiai pastato išorėje formuojami šventųjų atvaizdai, simboliai ar skulptūros. „Neobaroko savybės puoselėjančių statinių išorė atrodo lyg kurianti naują, barokinio dualizmo neturintį stilių, pasižymintį nesudėtingomis konstrukcijomis, įtvirtinantį simbolizmą“ (Čiurlionytė, 2005, 54–55). Tokia neobaroko architektūra suteikė galimybes statyti sakralinius objektus, garsėjusius intuityviai sukurtais dekoratyviniais, daugiausia sakralinių statinių išorėje pastebimais elementais.

### **Atsigręžimas į romėniškąjį klasicizmą**

XVIII a. pabaiga – XIX a. pradžia Zarasų kraštui ir jo vakarietiškos katalikiskosios kultūros sklaidai labai reikšmingas periodas. Šiuo metu Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė, o su ja išvien ir šiaurės rytuose esantis Zarasų kraštas, atsigręžė į antiką, į Prancūzijoje ir Italijoje, Lenkijoje, netgi Suomijoje ir Didžiojoje Britanijoje pradėjusią dominuoti naująją kultūrą – klasicizmą<sup>3</sup>.

Šiaurės Rytų Lietuvos klasicistinėje architektūroje, kaip ir Vakaruose, paplito griežta simetrija, lygios sienų plokštumos, kolonos. „Be to, vienos šalys buvo orientuotos į graikišką (Vokietija, Anglija, Danija, Švedija), kitos – į romėnišką antiką (Prancūzija, Italija, Rusija, Lenkija, tarp jų ir Lietuva)“ (Laužikas, 1998, 96).

Orientuojantis į romėniškąją klasicizmo tradiciją, Zarasų krašte buvo sukurtas Antalieptės bažnyčios interjeras ir Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčios varpinė

<sup>2</sup> Neobarokas – XIX a. vid. – XX a. pr. architektūros ir taikomosios dailės kryptis, istorizmo ir eklektikos apraiška, siejusi kūrybą su romantizmo tendencijomis. Kūrėjai priešinosi klasicizmo racionalumui, išoriškai tęsė baroko tradicijas.

<sup>3</sup> Klasicizmas – XVII a. Vakarų Europos architektūros ir dailės stilius. Priešintasi manierizmui, karavadžizmui. Siekta atgaivinti antikos ir brandžiojo renesanso idealus. Remtasi normatyvine estetika, propagavusia idealaus grožio idėją, racionalias kūrybos taisykles. Architektūrai būdingi simetriški planai, aiškūs, logiški tūriai, orderiai, statinio tektoniką išryškinanti puošyba. Ryškiausi bruožai: rėmimasis klasikinės estetikos principais – harmonija, aiškumu, saiku. Būdingas idealaus grožio siekis, polinkis į racionalizmą, humanistinių vertybių aukštinimas.

(6 pav.). „Sakralinių statinių išorės didingumas buvo perteiktas per paprastumą, sienų aklinumą, langų stoką ir linijų tiesumą, o vidaus grožis išreikštas istorinių, alegorinių, mitologinių – antikinių detalių dekoru bei suskaidytais laibomis kolonomis arba puskolonėmis, sienas padalijant piliastrais arba jų vertikalėmis, puoštomis subtiliais baltais apvadais“ (Adamonis, Adomonytė, 1997, 90–91).



6 pav. Klasicizmas Zarasų krašto sakralinėje kultūroje. *Asmeninis fotografijų archyvas*

Zarasų krašto bažnytinių kompleksų architektai, puoselėdami kūrybinį europinį intelektą, nemažai dėmesio skyrė Lenkijos, Suomijos ir Didžiosios Britanijos architektūriniais šedevrams. Minimuose užsienio šalių sakraliniuose statiniuose, kaip ir Antalieptės Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčioje, Antazavės Dievo Apvaizdos bažnyčios varpinėje, ryškėja aiškus geometrinis tūris ir pastatų siluetas. Be jau minėtųjų bruožų, tiriamuose sakraliniuose statiniuose klasicizmas puoselėjo Europos idėjinę programą, paremtą formų funkcionalumu,



monumentalumu, dekoratyvumo saikingumu, pilietiškumu, demokratišku raiškos pobūdžiu.

## Išvados

1. Apibendrinant tyrimą, galima teigti, kad Antalieptės Šv. Kryžiaus Atradimo, Antazavės Dievo Apvaizdos sakraliniai kompleksai – tai vakarietiškos katalikiškosios kultūros bruožus puoselėjantys architektūriniai šedevrai.
2. Analizuojamų Zarasų krašto sakralinių kompleksų architektūros raida pagal nusistovėjusią tyrinėjimų schemą rodo, kad europinės kultūrinės ir meninės raidos impulsus baroko, neobaroko ir ankstyvojo klasicizmo epochose Zarasų krašto bažnyčios XVIII–XIX a. patyrė per tarpininkes: Livoniją (dabartinę Latviją), Suomiją, Didžiąją Britaniją, kiek vėliau – per Mažąją Lenkiją, Slovakiją bei vakariau ir piečiau esančius, akivaizdžiai Vakarų Europos regionui priklausančius kraštus (Prancūziją, Vokietiją, Šveicariją).

## Šaltiniai ir literatūra

- Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 78 (*Antalieptės bažnyčios perdirbimo į cerkvę projektas*), b. 282, p. 1–4.
- Adomonis, T., Adomonytė, N. (1997). *Lietuvos TSR dailės ir architektūros istorija. T. 2*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 90–91.
- Bogušienė, V., Lagunavičius, A. (1999). *Dailės žodynas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 290.
- Čiurlionytė, A. (2005). *Dailė*. Kaunas: Šviesa, 54–55.
- Laužikas, R. (1998). *Vakarų Europos kultūros raidos bruožai*. Vilnius: Solertija, 81–96.
- Vaišvilaitė, I. (1995). Baroko pradžia Lietuvoje. Iš *Vilniaus dailės akademijos darbai. Dailė*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 6, 82.

# Ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, teisių apsaugos problema Lietuvoje



JUDITA KAZLAUSKAITĖ

Ugdymo mokslų fakultetas

El. paštas juditakazlauskaite@yahoo.de

Darbo vadovė doc. dr. Aldona Mazolevskienė

Vaikystės studijų katedra

***Esminiai žodžiai:*** vaiko teisių apsauga, vaikų globa, ikimokyklinis ugdymas.

**Tyrimo aktualumas.** Ikimokyklinio amžiaus vaikams, kaip ir visoms vaikų amžiaus grupėms, turi būti užtikrinama visapusiška teisių ir interesų apsauga, sudarytos visos įmanomos galimybės jiems saugiai jaustis, vystytis ir tobulėti (Pūras, 2012; Grugel, 2013; Lundy, 2012; Bulger, Livingstone, 2013). Vaikai, netekę tėvų globos, dar labiau pažeidžiami, todėl jų teisių apsaugai turi būti skiriamas papildomas dėmesys (Kabašinskaitė, 2007; Vitkauskas, 2010).

Vaikams, netekusiems tėvų globos, teikiant kokybiškas ikimokyklinio ugdymo(si) paslaugas ankstyvajame amžiuje, sparčiau vystosi vaikų emocinė, pažintinė, socialinė ir fizinė raida, jie lengviau socializuojasi (COM/ECEC, 2011; CRC/C/GC/7, 2005). Pastaraisiais metais daugėja tyrimų vaikų globos įstaigų pertvarkos klausimais. Europos mastu atliekamų tyrimų (Pūras, 2012; Browne, 2009; Bulger, Livingstone, 2013; Beyer, 2013) rezultatai atskleidžia, kad vaikai, augantys globos įstaigose, nėra matomi ir pripažįstami kaip visaverčiai visuomenės nariai ir paslaugų gavėjai. Taigi esminis valstybės uždavinys – nepriklausomai nuo vaikų padėties ir statuso vienodai užtikrinti jų teises ir interesus.

Pastaraisiais metais Lietuvoje ir užsienyje atliekamų tyrimų rezultatai rodo, kad vaikų apsaugos klausimams ir su tuo sietinoms problemoms skiriamas svarbus dėmesys. Vis dėlto, apžvelgus mokslinės literatūros šaltinius, pastebima, kad stinga

tyrimų, nagrinėjančių vaikų, netekusių tėvų globos, teisių ir interesų apsaugą. Tuo remiantis šame darbe nagrinėjama Lietuvoje bei užsienyje aktuali ir praktiškai dar visiškai neanalizuota ikimokyklinio amžiaus vaikų, likusių be tėvų globos, teisių apsaugos problematika.

**Teorinis ir praktinis reikšmingumas.** Tyrimo rezultatai turi teorinės ir praktinės reikšmės formuluojant išvalgas apie vaikų, augančių globos įstaigose, teisių apsaugą, jiems teikiamų paslaugų kokybę ir prieinamumą. Praktinis darbo reikšmingumas grindžiamas gautais empirinio tyrimo rezultatais, kurie reikšmingi tolimesnei ir išsamesnei vaikų, netekusių tėvų globos, teisių apsaugos analizei.

Pastebėta, kad šiuo metu atliekant tyrimus dažniausiai analizuojami mokyklinio amžiaus vaikų ir paauglių, netekusių tėvų globos, ugdymo(si) klausimai ir kylančios problemos. Taigi kyla būtinybė ieškoti platesnių išvalgų ir tyrinėti ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, teises bei interesus.

**Tyrimo tikslas** – atskleisti ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, teisių ir interesų apsaugą Lietuvoje.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Nustatyti ekspertų nuomonę apie tai, kaip funkcionuoja teisinė sistema, orientuota į ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, apsaugą.
2. Išsiaiškinti, kiek vaiko teisių apsaugos institucijų veikla atliepia ikimokyklinio amžiaus vaikų teises ir interesus.

**Tyrimo metodologija.** Nagrinėjamai problemai atskleisti pasitelkta valstybės lygiu veikiančių vaiko teisių apsaugos ekspertų apklausa, taikytas pusiau struktūruoto interviu žodžiu metodas. Tyrimu siekiama išsiaiškinti vaiko teisių apsaugos ekspertų nuomonę, kiek teisinės sistemos funkcionavimas ir vaiko teisių apsaugos institucijų veikla yra orientuota į ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, apsaugą Lietuvoje. Darbe taip pat siekiama atskleisti galimas esamos sistemos kaitos perspektyvas. Tyrimo duomenims apdoroti taikytas atvirojo kodavimo metodas. Atlikus kokybinę turinio analizę, informantų pasisakymai pagal semantinius ryšius buvo sugrupuoti į kategorijas ir subkategorijas, kurios pagrįstos tyrimo dalyvių teiginiais.



## Tyrimo rezultatai

Tyrimo rezultatų analizė atskleidė, kad Lietuvoje šiuo metu veikianti vaiko teisių apsaugos institucijų sistema suformuota tinkamai, ryškėja pozityvūs pokyčiai šioje srityje. Vis dėlto, plačiau analizuojant vaiko teisių apsaugos sistemos funkcionavimą, pastebimi institucijų darbo proceso organizavimo trūkumai, ypač savivaldybių lygmeniu. Ekspertų apklausa rodo, kad vienodos vaiko teisių apsaugos politikos stoka skatina imtis spartesnės pertvarkos.

Vienas esminių vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos trūkumų yra savivaldybių Vaiko teisių apsaugos skyrių atsakomybės trūkumas, juose dirbančių specialistų kvalifikacijos stoka bei finansavimo stygius. Tai patvirtina vaiko teisių apsaugos ekspertų teiginiai: „Vaiko teisių apsaugos skyrių trūkumų iš tikrųjų yra nemažai <...>, visų pirma labai objektyvūs – tiek darbuotojų trūkumas, tiek kvalifikacijos stoka“ [Nr. 4]. Respondentų nuomone, spartesnę kaitą pirmiausia stabdo nevienoda praktika: „<...> trūksta informacijos dalijimosi ir vienodos praktikos, nes dabar kiek savivaldybių, tiek ir praktikų“; „Reikėtų nustatyti bendrus kriterijus“ [Nr. 2]. Kaip dar viena problema yra įvardijamas nepakankamas finansavimas: „Visada išlieka finansavimo klausimas <...>. Iš tikrųjų pinigai dedami ne ten, kur reikia“ [Nr. 10].

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad siekiant užtikrinti vaikų teises ir interesus teisinė sistema funkcionuoja nepakankamai. Vaiko teisių apsaugos ekspertai mano, kad didesnę dėmesį įstatymuose reikia skirti ankstyvajai vaikystei: „Visi teisės aktai, programos turėtų būti ruošiami būtent atsižvelgiant <...> į poreikius pagal jo raidą“ [Nr. 2]; „<...> nes vis tiek nuo ankstyvosios vaikystės prasideda asmenybės formavimasis“ [Nr. 7]. Vaiko teisių apsaugos ekspertų apklausa rodo, kad įstatymuose trūksta konkrečių nurodymų, kaip įstatymų nuostatas reikėtų taikyti tam tikrose situacijose. Vaiko teisių apsaugos srityje dirbantys ekspertai pripažįsta konkrečių priemonių dokumentuose ir programose stoką: „Pasigendame konkrečių priemonių, kas turi būti daroma <...>. Nors dokumentai yra patvirtinti, bet vizijos, deja, kol kas šiandien nėra“ [Nr. 4].

Analizuojant tarptautinius dokumentus, išryškėja jų nesuderinamumo su nacionaliniais teisės aktais problema Lietuvoje. Vaiko teisių apsaugos ekspertai nurodo: „Tarptautiniai teisės aktai turi būti suderinti su nacionaliniais“ [Nr. 8]. Nors

tarptautinių teisės aktų nuostatose aktualizuojama būtinybė perkelti jų principus į nacionalinius dokumentus, Lietuvoje taip dar nėra daroma: „Nuostatos tikrai dar nėra iki galo perkeltos į nacionalinius teisės aktus, o tai iš tikrųjų yra aktuali problema“ [Nr. 8].

Vaiko teisių apsaugos ekspertai pabrėžia, kad priimant su globojamu vaiku susijusius sprendimus būtina atsižvelgti į vaiko interesus. Šiomis dienomis tai dar išlieka aktuali problema: „Didelė problema – vaiko nuomonės paisymas, atsižvelgimas į jo interesus“ [Nr. 9]. Teikiant pagalbą vaikams, likusiems be tėvų globos, išryškėja vaiko teisių apsaugos sistemos valdymo problemos. Pagrindinės jų – vaikų, augančių globos namuose, stipresnė stigmatizacija, ypač tų, kurie lanko ikimokyklinio ugdymo įstaigas: „Vaikai iš globos įstaigų yra labiau stigmatizuojami ir juos lydi stigma ikimokyklinio ugdymo įstaigose“ [Nr. 2].

Tyrimo duomenų analizė leidžia išvelti daugiau praktinio lygmens įstatymų įgyvendinimo problemą Lietuvoje. Galima konstatuoti, kad vienodų priemonių nebuvimas apsunkina jomis besivadovaujančių specialistų darbą. Panaši problema iškyla rengiant ir keičiant ar patvirtinant naujus įstatymus vaikų, netekusių tėvų globos, apsaugos klausimais.

## Išvados

1. Remiantis atliktais tyrimo rezultatais, konstatuojama, kad teisinė sistema, susijusi su ikimokyklinio amžiaus vaikais, netekusiais tėvų globos, funkcionuoja nepakankamai, išryškėja nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų nesuderinamumo, taip pat praktinio teisės aktų įgyvendinimo problemos.
2. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, kad tarpinstitucinio bendradarbiavimo epizodiškumas neužtikrina tinkamos ikimokyklinio amžiaus vaikų, netekusių tėvų globos, teisių ir teisėtų interesų apsaugos. Ikimokyklinio amžiaus vaikams, ypač netekusiems tėvų globos, turėtų būti skiriamas papildomas dėmesys valstybės teisės aktuose ir tai turėtų būti analizuojama praktiškai.
3. Galima konstatuoti, kad tik institucinės globos ir įstatyminės bazės pertvarka sudarytų galimybes labiau atsižvelgti į vaikų, netekusių tėvų globos, apsaugą bei interesus Lietuvoje.

## Literatūra

- Beyer, B. (2013). *Soziale Ungleichheit im Kindergarten*. Orientierungs- und Handlungsmuster pädagogischer Fachkräfte. Wiesbaden: Springer Verlag. Prieiga per Springer LINK.
- Browne, K. (2009). *The Risk of Harm to Young Children in Institutional Care*. London: The Save the Children Fund. Prieiga per internetą: [http://www.crin.org/docs/The\\_Risk\\_of\\_Harm.pdf](http://www.crin.org/docs/The_Risk_of_Harm.pdf).
- Bulger, M., Livingstone, S. (2013). *A Global Agenda for Children's Rights in the Digital Age: Recommendations for developing UNICEF's research strategy*. Italy: UNICEF Office of Research-Innocenti. Prieiga per internetą: <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/lse%20olol%20final3.pdf>.
- COM/ECEC. (2011). *Communication from the Commission. Early Childhood Education and Care: Providing all our children with the best start for the world of tomorrow*. European Commission. Brussels. Prieiga per internetą [žiūrėta 2013 10 27]: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0066&from=EN>.
- CRC/C/GC/7. (2005). *Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 7. Implementing Child Rights in Early Childhood* (Fortieth session, 2005). Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 01 06]: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/GeneralComment7Rev1.pdf>.
- Grugel, J. (2013). Children's rights and children's welfare after the Convention on the Rights of the Child. *Progress in Development Studies*, 13 (Issue 1), 19–30. Prieiga per SAGE Journals Online.
- Kabašinskaitė, D. (2007). Vaiko teisė į šeimos globą. *Socialinis ugdymas: vaiko ir šeimos teisių apsauga*, 4, 69–78.
- Lundy, L. (2012). Children's rights and educational policy in Europe: the implementation of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Oxford Review of Education*, 38 (4), 393–411. Prieiga per Taylor & Francis.
- Pūras, D. (2012). *Institucinė globa – vaikų iki trejų metų amžiaus teisių pažeidimas: studija*. Prieiga per internetą: [http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/LT\\_D.Puras\\_Children%20under%203.pdf](http://www.hrmi.lt/uploaded/PDF%20dokai/LT_D.Puras_Children%20under%203.pdf).
- Vitkauskas, K. (2010). Vaiko globos organizavimo principų įgyvendinimas Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 31, 133–146.

# 1 klasės mokinių tėvų į(si)traukimas į ugdymo procesą



ROBERTA KULIEŠAITĖ

Ugdymo mokslų fakultetas

El. paštas roberta.kuliesaitė@gmail.com

Darbo vadovė doc. dr. Rita Makarskaitė-Petkevičienė

Ugdymo pagrindų katedra

***Esminiai žodžiai:*** tėvai, mokykla, pamokos, motyvacija, ugdymo procesas.

**Tyrimo aktualumas.** Pedagogai (Zenonas Bajoriūnas, Antanas Maceina, Vilija Grincevičienė, Kęstas Miškinis, Giedrė Kvieskienė, Regina Kontautienė, Stasys Šalkauskis ir kt.), psichologai (Giedrė Butkienė, Albina Kepalaitienė, Gediminas Navaitis, Davidas G. Myersas ir kt.) tvirtina, kad vaikai, kuriems tėvai skiria daugiau dėmesio, auga laimingesni, sveikesni, pasiekia geresnių mokymosi rezultatų ir susikaupia sėkmės bagažą. O mokyklos ir šeimos bendradarbiavimas yra vienas svarbiausių veiksnių, darančių teigiamą poveikį sėkmingam vaikų mokymuisi bei gerai savijautai mokykloje.

Tėvai – pati gausiausia ir įtakingiausia tiesiogiai su mokykla susijusi interesų grupė. Bendradarbiavimas su jais – viena didžiausių plėtros potencialą turinčių švietimo organizacijos veiklos sričių.

Tėvų ir mokyklos bendradarbiavimo svarba akcentuojama ir Lietuvos švietimo sistemą reglamentuojančiuose norminiuose aktuose: Valstybinėje švietimo strategijoje 2003–2012 m. ir Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme (2011). Minėtoje Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 m. nuostatose nurodoma, kad, siekiant užtikrinti švietimo prieinamumą, tęstinumą ir socialinį teisingumą, taip pat švietimo plėtotę, įtvirtinama ir nuosekliai įgyvendinama asmeninė tėvų atsakomybė už privalomą vaikų mokymąsi. Tokie Lietuvos švietimo politikos iškelti tikslai leidžia mokinių tėvus įtraukti į mokyklą teikiamą ugdymą. Tačiau tėvų į(si)traukimas į vaikų ugdymo procesą mokykloje yra probleminis reiškinys.

Mūsų visuomenėje didžioji dalis atsakomybės už vaikų mokymąsi tenka mokytojams, klasių auklėtojams. Kaip teigia tėvų forumo pirmininkas Audrius Murauskas, šiandieniniame Lietuvos švietimo kontekste, didžioji ugdymo proceso krūvio dalis – 75 proc. atitenka mokytojais ir tik 25 proc. tenka mokiniams bei jų tėvams. Tokiu būdu suprastėja ir švietimo kokybė, nes mokytojas per daug daro pats ir per mažai bendradarbiauja su mokinių tėvais. O jeigu ugdymo proceso krūvį mokytojai, mokiniai ir jų tėvai pasidalytų tarpusavyje, švietimo kokybė ir mokinių mokymosi rezultatai pagerėtų. Tačiau iškyla kita problema – ugdymo procese ryškėja neigiama mokytojų nuostata tėvų atžvilgiu. Mokytojams trūksta žinių, kaip dirbti su tėvais. Kaip šią problemą išspręsti savo darbuose, aiškina mokslininkai (Epstein, 1995; Hargreaves, 1992; Kontautienė, 2010).

Lietuvoje tėvų į(sitraukimą į ugdymo procesą tyrinėjo ir aprašė daugelis autorių (Čiuladienė, Valantinas, 2012; Grincevičienė, 2006; ir kt.). Šie mokslininkai tyrinėjo, kokios galimybės tėvams į(sitraukti į ugdymo procesą, kokiose ugdymo srityse tėvai įsitraukia, kas kliudo sėkmingam tėvų ir mokyklos bendradarbiavimui.

Iki šiol mažai kas tyrinėjo, kaip tėvai įsitraukia į mokinio ugdymo procesą, tiesiogiai jame dalyvaudami, vesdami atviras pamokas, pristatydami savo šeimas sūnaus ar dukros klasės draugams. Atliekamu tyrimu aiškinamasi, kokiais būdais tėvai įsitraukia į ugdymo procesą ir koks tokio įsitraukimo veiksmingumas gerinant mokinių mokymąsi bei keliant jų motyvaciją.

**Tyrimo problema** – ar šeimų prisistatymas klasėje yra veiksminga tėvų į(sitraukimo į mokyklos gyvenimą forma?

**Tyrimo tikslas** – ištirti šeimų prisistatymą klasei kaip tėvų dalyvavimo ugdymo procese ir mokyklos gyvenime formos veiksmingumą.

**Tyrimo metodai:** laisvasis stebėjimas, pokalbis, anketavimas.

**Tyrimo organizavimas.** Tyrimas buvo atliekamas vienoje Vilniaus pradinėje mokykloje, iš anksto susitarus su mokyklos valdžia leisti atlikti tyrimą pirmokų klasėje, stebint mokinius ir jų tėvų vedamas pamokas. Nuo spalio mėnesio kiekvieną savaitės penktadienį pirmokų tėvai savo sūnaus / dukros klasėje ruošia pristatymą apie savo šeimą ir veda valandos laiko pamoką – šeimos prisistatymą. Tyrime dalyvavo 10 pirmokų šeimų: 10 mamų, 8 tėvai ir 10 vaikų. Tyrimas buvo atliekamas taikant laisvąjį stebėjimą, nedarant jokios įtakos tiriamiesiems. Laisvojo stebėjimo metu buvo pildomi stebėjimo protokolai. Po

kiekvieno vesto šeimos prisistatymo, tėvams sutikus, buvo apklaustas prisistačiusios šeimos vaikas, o abiejų tėvų paprašyta atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Mokinių atsakyti klausimynai ir jų tėvų užpildytos anketos buvo koduojamos, visi atsakymai buvo bendrai analizuojami ir niekuo nesiejami su tiriamųjų asmeniu.

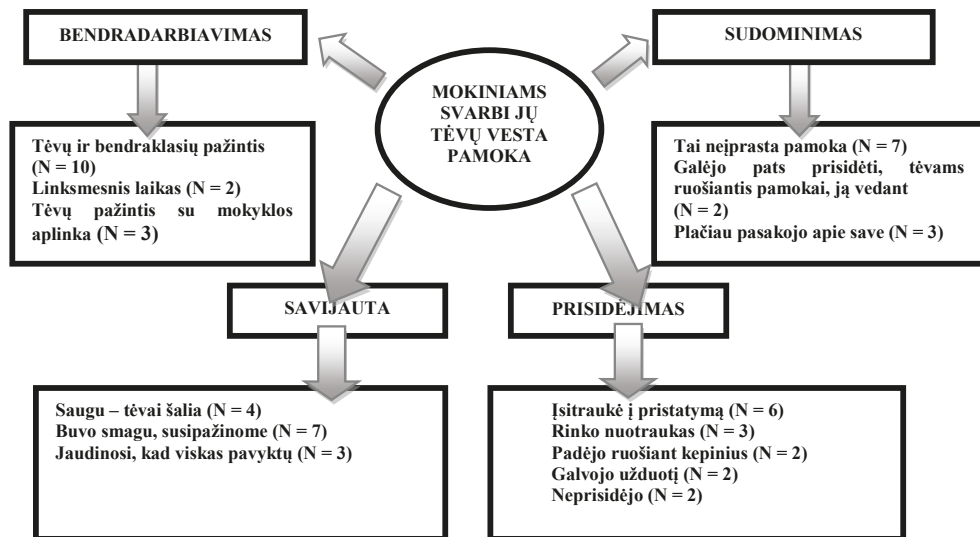
## **Tyrimo rezultatai**

Bendraujant su mokinių tėvais, išsiaiškinta, kodėl jiems svarbu dalyvauti su-naus ar dukros klasės pamokoje. Tėvams rūpi, kokiaje aplinkoje, su kokiais bendraamžiais kartu mokosi ir leidžia laisvą laiką jų vaikas. Tėvų dalyvavimas ugdymo procese leidžia mokyklos kontekste pamatyti savo atžalą bei susipažinti su jo klasės draugais.

Tyrimo metu bendraujant su pamokas vedusių šeimų vaikais pastebėta, kad jiems svarbu, jog tėvai susipažintų su jų draugais ir mokytojais. Be to, atsiranda supratimas, kad mokytojai ir tėvai – tai ne dvi priešingos stovyklos, o saugi ir palanki artimųjų erdvė.

Po kiekvieno šeimos prisistatymo, apklausiant prisistačiusios šeimos vaiką, buvo siekiama išsiaiškinti, kodėl jam yra svarbu, kad jo tėvai dalyvautų mokyklos gyvenime. Apklausos metu, bendraujant su mokiniiais bei stebint juos po ugdomosios veiklos, taip pat buvo aiškinamasi, kaip tėvų dalyvavimas ugdymo procese lemia jų savijautą mokykloje. Tyrimo duomenys atskleidė, kad visiems mokiniams yra svarbus tėvų dalyvavimas mokyklos gyvenime (1 pav.). Mokiniai nori, kad jų tėvai artimiau susipažintų su jų bendraklasiais, pažintų jų mokymosi aplinką. Daugeliui respondentų ši pamoka buvo neįprasta, labai laukta. Mokinius sudomino tokia veikla, kai jie kartu su tėvais pristatė savo šeimą, galėjo prisidėti ruošiantis, įsitraukti prisistatymo metu, turėjo galimybę daugiau papasakoti apie save. Toks dėmesys yra svarbus kiekvienam mokiniui, nes jis pasijunta svarbus, gali pasidalyti savo patirtimi. Dauguma mokinių jautėsi smagiai, nes turėjo galimybę savo tėvus supažindinti su klasės draugais, daug bendravo, diskutavo įvairiomis temomis, atliko užduotis. Keli respondentai jautėsi saugiai, nes šalia buvo tėvai. Jaunesniojo amžiaus vaikams yra svarbu jaustis saugiems ir reikalingiems, o tai gali užtikrinti

jų tėvai. Keletas tiriamųjų pasisakė, jog jaudinosi, kad jų šeimos prisistatymas pavyktų taip, kaip jie buvo suplanavę.



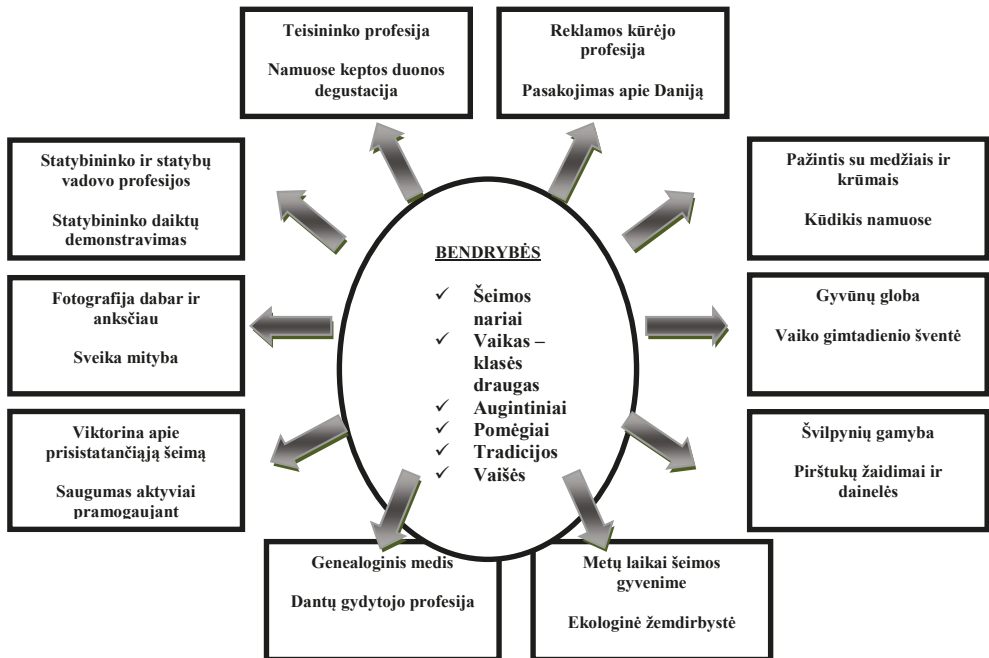
1 pav. Vaikų apklausos rezultatai (N = 10)

Šeimos prisistatymas mokiniams yra svarbus, nes jie pristato savo tėvus bendraklasiams, daugiau papasakoja apie savo gyvenimą šeimoje. Bendraklasiai sužino daug naujų dalykų iš suaugusiųjų, taip jie per patyrimą, atlikdami realias veiklas, mokosi diskutuoti, bendrauti.

Stebint šeimų prisistatymus klasei ir analizuojant stebėjimo protokolus, išryškėjo, apie ką tėvai dažniausiai pasakoja mokiniams pristatydami šeimą. Pažymėtina, jog kiekvienas prisistatymas buvo vis kitoks ir apėmė vis kitas temas. Visi dalykai, apie kuriuos tėvai kalbėjo ir ką jie veikė prisistatymų metu, pavaizduoti schemoje „Šeimų prisistatymų įvairovė“ (2 pav.).

Svarbiausia yra tai, kad visos schemoje išvardytos temos apima pasaulio pažinimo turinį: žmonių gyvenimą kartu; žmonių gyvenimo kaitą; žmonių gyvenamąją aplinką; žmogų ir gyvąją gamtą; žmogų ir negyvąją gamtą; žmogaus sveikatą ir saugumą. Kiekviena šeima savo prisistatymo metu pasakodavo apie visus šeimos narius, taip pat ir senelius, kalbėdavo apie savo šeimos tradicijas, pomėgius, mokinius vaišindavo įvairiais, dažniausiai namuose keptais skanėstais. Mokiniai

aktyviai dalyvaudavo diskusijose ir pokalbiuose su tėvais, ištraukdavo į jų organizuojamas veiklas, žaidimus, tyrinėdavo įvairius daiktus. Mokiniai sužinodavo vis daugiau ir daugiau, apie tai dalydavosi išpūdžiais kitų šeimų prisistatymuose. Tėvai visuomet gaudavo grįžtamąjį ryšį, mokiniai džiaugdavosi kiekvienu prisistatymu, draugiškai sutikdavo bendraklasių tėvus.



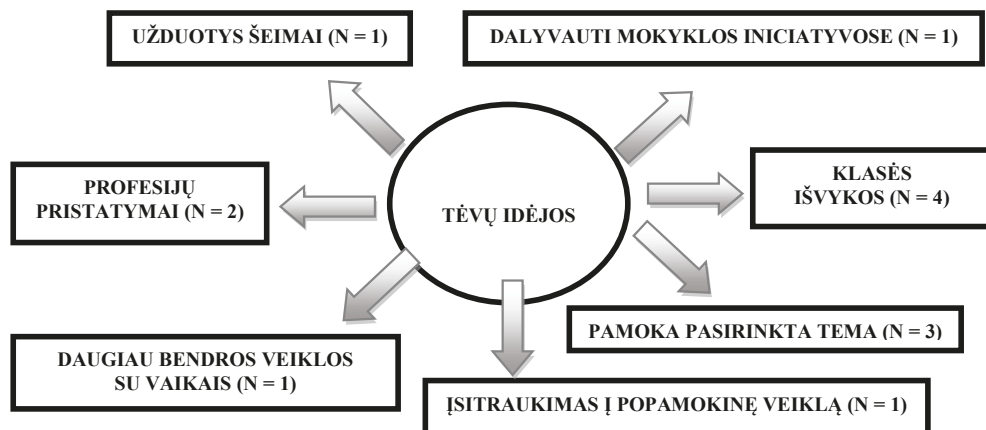
2 pav. Šeimų prisistatymų įvairovė (N = 10)

Tokios pamokos, kai tėvai savo prisistatymą susieja su žinių perteikimu, duoda daug naudos mokinių mokymosi procese. Vaikai, imdami pavyzdį iš suaugusiųjų, mokosi bendrauti ir diskutuoti.

Tėvams atsakant į anketoje pateiktus klausimus, jų kartu buvo prašoma pateikti siūlymų, kaip jie dar galėtų prisidėti, kad ugdymo procesas jų sūnaus / dukros klasėje būtų veiksmingesnis (3 pav.). Savo siūlymus pateikė tik 12 respondentų, 6 respondentai neatsakė arba neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Daugiausiai tėvų nurodė, jog jie galėtų organizuoti klasės išvykas (N = 4). Keletas mokinių tėvų sutiktų dar kartą vesti pamoką pasirinkta tema (N = 3) ar



pristatyti savo profesiją ( $N = 2$ ). Po vieną respondentą siūlė užduotis šeimai, daugiau bendros veiklos su vaikais, įsitraukti į popamokinę veiklą, dalyvauti mokyklos iniciatyvose.



3 pav. Tėvų idėjos bendradarbiauti mokykloje ( $N = 12$ )

Tėvai aktyviai teikė savo pasiūlymus, kaip jie dar galėtų prisidėti prie ugdymo proceso, kad jis būtų veiksmingesnis. Tėvai vylėsi, kad toks glaudus jų ir mokyklos bendradarbiavimas išliktų ir ateityje, nes tai teikia naudos jų vaikų mokymuisi bei skatina motyvaciją mokytis. Po vestos pamokos tėvai džiaugėsi įdomia ir naudinga patirtimi vedant pamoką – šeimos prisistatymą. Daugelis džiaugėsi aktyviais ir smalsiais mokiniais.

Atliktas tyrimas patvirtina teorinius teiginius, kad tėvų dalyvavimas ugdymo procese pozityviai veikia vaikų savijautą mokykloje ir jų pažangumą, stiprina klasės bendruomenės santykius. Stebint tėvų dalyvavimą ugdymo procese ir analizuojant ugdymo dalyvių refleksijas, akivaizdu, kad šiandieniniame ugdymo procese tėvai gali tapti aktyviais mokyklų pagalbininkais, kuriančiais saugią ir palankią mokymosi aplinką. Nuoširdus tėvų domėjimasis pirmaklasiu, jo savijauta bei pasiekimais labai svarbus sprendžiant jo adaptacijos klausimus.

## Išvados

1. Tėvų susitikimai su sūnaus ar dukros klase plečia vaikų akiratį ir padeda realizuoti pasaulio pažinimo turinį; užsimezga tėvų kontaktas su klasės draugais ir mokytoja.
2. Mokiniams svarbūs jų šeimų prisistatymai, nes tai galimybė klasės draugus supažindinti su savo tėvais, pristatyti savo gyvenamąją aplinką, plačiau papasakoti apie save.
3. Kiekvienas mokinys nori pasijusti svarbus, būti išklausytas, todėl šeimų prisistatymų metu jie noriai reiškiasi, realizuoja save. Tai gerina mikroklimatą, lengvina adaptaciją.
4. Po renginio tėvai jaučiasi įvertinti, suprasti, pripažinti ir įsitraukę į mokyklos bendruomenės gyvenimą.

## Literatūra

- Epstein, J. L. (2010). School / Family / Community / Partnerships. Caring for the children we share. *Kappan*, 11, 81–96. Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com.ezproxy.vpu.lt>.
- Grincevičienė, V. (2006). Mokinių tėvų požiūris į mokyklą ir ugdymo procesą. *Pedagogika: mokslo darbai*, 83, 174–179.
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas. (2011). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. Prieiga per internetą: <http://www.sac.smm.lt>.
- Kontautienė, R. (2010). *Bendradarbiavimo sistema ir jos valdymas mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Valantinas, A., Čiuladienė, G. (2012). Tėvų į(si)traukimas į ugdymo procesą. *Švietimo problemos analizė*, 8 (72), 1–8. Prieiga per internetą: [http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Tevu\\_itraukimas\\_i\\_mokiniu\\_ugdyma.pdf3](http://www.smm.lt/uploads/documents/kiti/Tevu_itraukimas_i_mokiniu_ugdyma.pdf3).
- Valantinas, A., Čiuladienė, G. (2012). Tėvų į(si)traukimas į vaikų ugdymą: ar tai problema Lietuvos mokyklose? *Socialinis darbas*, 11 (2), 401–410. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/014\\_valantinas%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/014_valantinas%20(1).pdf).
- Valstybinė švietimo strategija 2003–2012 m. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt>.

# Mokyklos dendrologinio tako panaudojimas mokinių tyrimo gebėjimams ugdyti



INDRĖ KUŠLYTĖ

Ugdymo mokslų fakultetas

El. paštas indrekuslyte@gmail.com

Darbo vadovė doc. dr. Rita Makarskaitė-Petkevičienė

Ugdymo pagrindų katedra

***Esminiai žodžiai:*** pradinis ugdymas, dendrologija, tyrimo gebėjimai, gamtamokslinis ugdymas, žalioji aplinka, ugdymas.

**Tyrimo aktualumas.** Šiomis dienomis žaliosios aplinkos svarba ir mokymasis joje nėra naujiena. Gamta – nepakartojama erdvė mokymuisi. Mokymąsi gamtoje lydi natūralūs, neišgalvoti vaizdai. Tyrinėtojai sudaroma galimybė pasijusti gamtos dalimi, gamtą pajusti visais pojūčiais. Suvokimas, kad supranti tai, ką mokaisi, skatina motyvaciją, ugdo kritinį mąstymą ir vertybines nuostatas, didina mokymosi mokytis kompetenciją. Tai ugdo savarankišką, mąstančią, aktyvią asmenybę, gebančią saugoti aplinką ateities kartoms. Visa tai – stiprus pagrindas ugdant besimokančiųjų gamtamokslinę kompetenciją.

Pastaruoju metu dažnai kalbama, kaip persikėlimas iš klasės į žaliąją aplinką padeda mokiniams lengviau mokytis, suprasti ir atrasti įvairius dalykus, susijusius su gamta ir jos reiškiniais. Taip pat įvairiuose šaltiniuose rašoma, kad klasę ir, konkrečiai, sėdėjimą suoluose reikia iškeisti į keliones bei mokymąsi gamtoje. Tačiau šiuo tyrimu siekta išanalizuoti ne tai, kaip apskritai mokymo(si) rezultatus veikia žaliosios aplinkos, bet konkrečios Vilniaus miesto pradinės mokyklos dendrologinio tako veiksmingumą ugdant trečių–ketvirtų klasių mokinių tyrimo gebėjimus.

**Tyrimo problema** – kaip visapusiškai išnaudoti mokyklos aplinką siekiant mokinių geresnių pasaulio pažinimo pasiekimų?

**Tyrimo tikslas** – ištirti mokymosi mokyklos dendrologiniame take veiksmingumą trečių–ketvirtų klasių mokinių žinioms bei gebėjimams tobulinti.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Išnagrinėti mokyklinės paskaitos apie dendrologiją ir medžius rezultatus.
2. Išanalizuoti mokinių apklausos rezultatus, praėjus mėnesiui laiko po paskaitos.
3. Organizuoti ugdomąją veiklą žinių ir gebėjimų spragoms šalinti ir atlikus mokinių apklausą ištirti ugdomosios veiklos ir taikytų metodų veiksmingumą mokinių apklausos rezultatams.

Tyrimo dalyviai – dviejų trečių–ketvirtų klasių mokiniai (N – 63).

**Tyrimo metodai:** mokslinės ir metodinės literatūros analizė; anketavimas; rezultatų analizė ir lyginimas; ugdomosios veiklos organizavimas ir vertinimas; išvadų formulavimas.

Bendrosiose pradinio ugdymo programose (2008) gamtamokslinėje dalyje įvardijamas tikslas – įvesdinti mokinį į artimiausią socialinę ir gamtinę aplinką, supažindinti, koks ryšys yra tarp žmonių bei gamtos, išugdyti gebėjimus, kurių reikia pažįstant pasaulį, jį tiriant. Mokomasi stebėti, fiksuoti faktus ir juos sieti į priežastinių ryšių sekas. Atkreipiamas dėmesys į gamtinės aplinkos įvairovę (Bendrosios pradinio ugdymo programos, 2008). Gamtamoksliniams tyrimams tinkamas temas kiekviename iš mokymosi koncentrų numato Bendroji pradinio ugdymo programa. Papildomas temas pagal mokinių amžiaus ypatumus gali parinkti pats mokytojas.

Tyrimas organizuotas Vilniaus Filaretų pradinėje mokykloje, kuri 2014 m. gegužės mėnesį laimėjo Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Aplinkos ir energetikos departamento Aplinkos apsaugos skyriaus visuomenės aplinkosaugos švietimo projektą „Dendrologinis takas Vilniaus Filaretų pradinės mokyklos teritorijoje“.

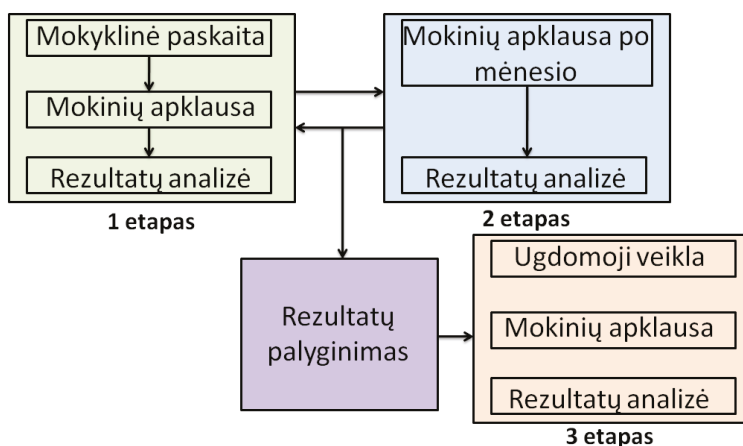
Pirmiausia, prieš pradedant tyrimą, stebėtos trečių–ketvirtų klasių mokinių mokyklinės paskaitos, kurias vedė viena iš Vilniaus universiteto dėstytojų. Kalbėta ir susitarta, kad po mokyklinių paskaitų šių klasių mokiniams bus pateikti klausimynai apie tai, ką sužinojo per paskaitą. Pagal paskaitos medžiagą paruoštas klausimynas mokiniams, dalyvavusiems šioje paskaitoje.

Pirmojo tyrimo etape po mokyklinės paskaitos pateikus pirmąsias anketas ir gavus atsakymus išanalizuoti rezultatai.

Antrajame tyrimo etape, praėjus mėnesiui, tie patys mokiniai vėl buvo apklausti. Gauti rezultatai palyginti su pirmosios apklausos rezultatais. Pagal šiuos

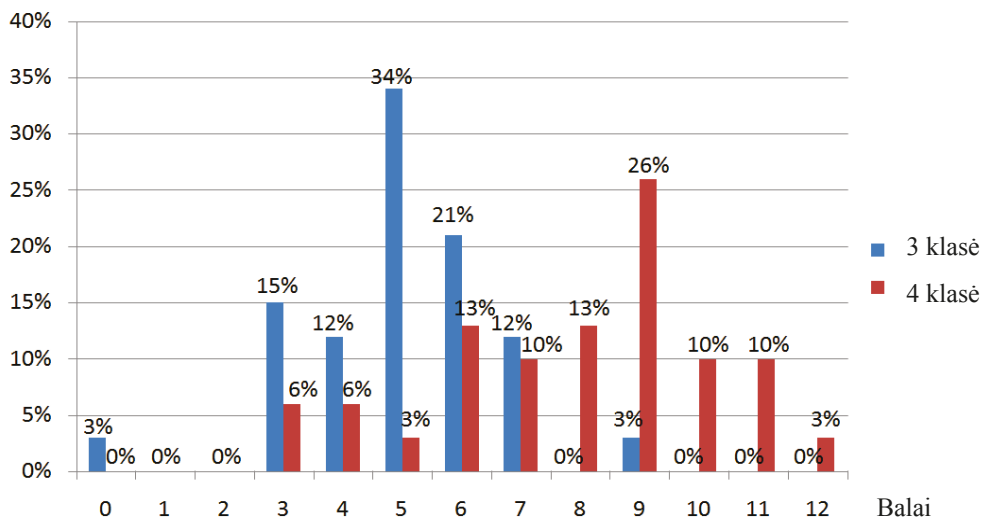
rezultatus trečiame tyrimo etape organizuota ir vesta ugdomoji veikla mokinių žinioms ir gebėjimams tobulinti. Tuomet vėl atlikta apklausa ir galiausiai išanalizuoti bei palyginti visų apklausų rezultatai.

Klausimynai įvertinti pagal specialiai šiam tyrimui sudarytą vertinimo instrukciją. Iš viso buvo galima surinkti 12 taškų.



1 pav. Empirinio tyrimo etapai

Pirmasis tyrimo etapas vyko iškart po mokyklinės paskaitos. Mokiniam pateikti pirmieji klausimynai. Gavus atsakymus, išanalizuoti rezultatai (2 pav.).



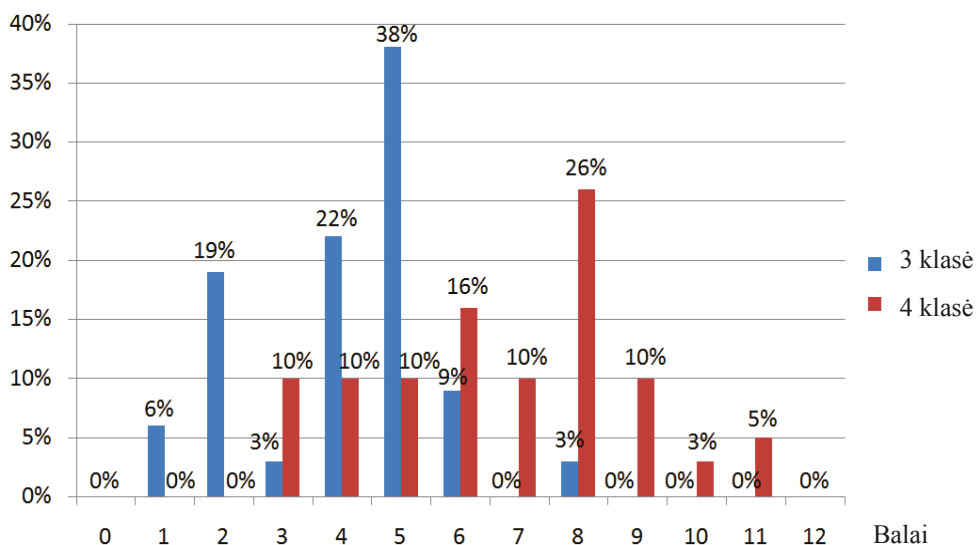
2 pav. Rezultatai po mokyklinės paskaitos

Kaip rodo 2 pav. pateikti duomenys, trečdalis (34 proc.) trečių klasių mokinių surinko 5 iš 12 taškų. Mažesnę dalis trečių klasių mokinių surinko 6 (21 proc.), 3 (15 proc.), 4 (12 proc.), 7 (12 proc.) iš 12 taškų. Vos keletas trečių klasių mokinių surinko 0 (3 proc.) ir 9 (3 proc.) iš 12 taškų. 1, 2, 8, 10, 11, 12 taškų nesurinko nė vienas trečios klasės mokinys. Tai rodo, jog 64 proc. trečių klasių mokinių surinko mažiau nei pusę galimų taškų, visų taškų nesurinko nė vienas trečios klasės mokinys. Taip pat atsirado tokių, kurie nesurinko nė vieno taško, nors jų klausimynai nebuvo tušti.

Didžiausia ketvirtų klasių mokinių dalis (26 proc.) surinko 9 iš 12 taškų. Mažesnę dalis ketvirtų klasių mokinių surinko 6 (13 proc.), 8 (13 proc.), 7 (10 proc.), 10 (10 proc.), 11 (10 proc.) ir 12 taškų. Vos keletas ketvirtų klasių mokinių surinko 3 (6 proc.), 4 (6 proc.), 5 (3 proc.), 12 (3 proc.) iš 12 taškų. 0, 1, 2 taškų nesurinko nė vienas ketvirtos klasės mokinys. Tai rodo, jog dauguma ketvirtų klasių mokinių surinko gana nemažai taškų. Visi surinko ne mažiau kaip 3 taškus, taip pat keletas mokinių (atitinkamai po 3 proc.) surinko visus taškus.

Taigi ketvirtų klasių mokinių rezultatai kiek geresni už trečių klasių mokinių pasiekimus.

Antrajame tyrimo etape, praėjus mėnesiui, tie patys mokiniai gavo tuos pačius klausimynus. Gavus atsakymus, išanalizuoti rezultatai (3 pav.).



3 pav. Rezultatai praėjus mėnesiui laiko

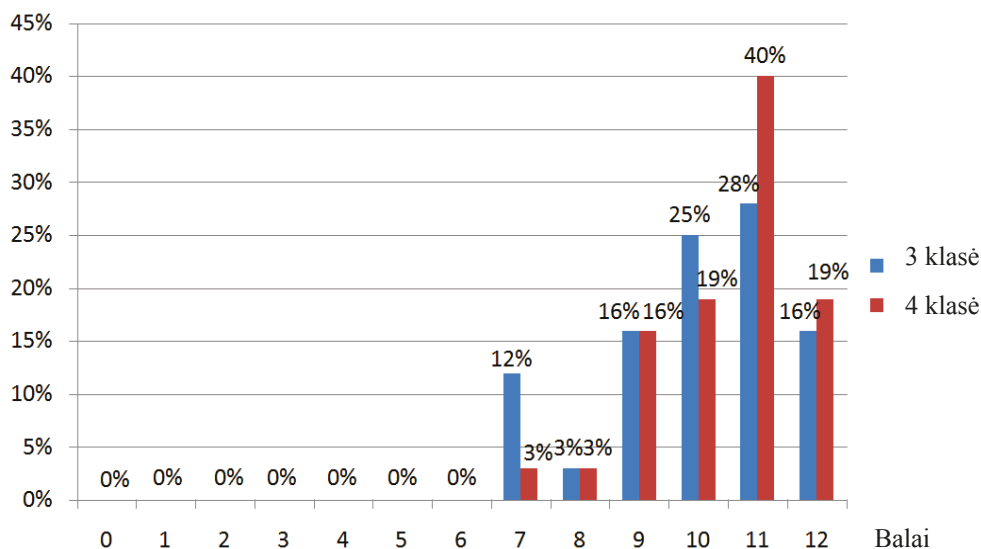
Kaip rodo rezultatai, didžioji dalis trečių klasių mokinių (38 proc.) surinko 5 iš 12 taškų. Mažesnę dalis surinko 4 (22 proc.), 2 (19 proc.), 6 (9 proc.) iš 12 taškų. Vos keletas mokinių surinko 1 (6 proc.), 3 (3 proc.), 8 (3 proc.) iš 12 taškų. Nė vienas trečios klasės mokinys nesurinko 0, 7, 9, 10, 11, 12 taškų. Tai rodo, kad didžioji dalis trečių klasių mokinių nesurinko nė pusės galimų taškų. Taip pat nė vienas mokinys nesurinko visų 12 taškų, tačiau visi surinko bent 1 tašką.

Didžioji dalis ketvirtų klasių mokinių surinko 8 (26 proc.) iš 12 taškų. Mažesnę dalis mokinių surinko 6 (16 proc.), 3 (10 proc.), 4 (10 proc.), 5 (10 proc.), 7 (10 proc.), 9 (10 proc.) iš 12 taškų. Vos keletas mokinių surinko 11 (5 proc.), 10 (3 proc.) iš 12 taškų. Nė vienas ketvirtos klasės mokinys nesurinko 0, 1, 2, 12 taškų. Tad didžioji dalis mokinių surinko nemažai taškų, tačiau šiame etape nė vienas nesurinko visų galimų taškų.

Ketvirtų klasių mokinių rezultatai kiek geresni už trečių klasių mokinių pasiekimus, tačiau šiame etape rezultatai balu žemesni nei po pirmojo etapo.

Išanalizavus ir palyginus pirmosios ir antrosios apklausos rezultatus, organizuota ugdomoji veikla – trečiasis etapas mokinių žinioms ir gebėjimams tobulinti. Šios ugdomosios veiklos metu per asociacijas, vaizdus, patyrimą, lytėjimą dar kartą kalbėta apie dendrologiją, aiškinasi sąvokų „dendrologas“ ir „dendrologija“ reikšmę, iš ko šie žodžiai yra kilę (asociacijos). Vėliau žemėlapyje ieškota, kur auga aukščiausias ir seniausias Lietuvos medis, aiškinasi, koks maumedžio aukštis (lyginama su vaikų ūgiais), kiek metų Stelmužės ąžuolui ir kaip mokslininkai suskaičiavo, kiek jam metų. Žiūrėtas vaizdo įrašas (vaizdinis patyrimas) ir kalbėta apie tai, kodėl mokslininkė nori klonuoti būtent šį medį, išmokta „trijų S“ taisyklė, skaitytas eilėraštis apie ąžuolų stiprybę. Mokiniai šiuos abu medžius palygino tarpusavyje pildydami lentelę. Po to palyginti paprastojo ir raudonojo ąžuolo lapai, ieškota panašumų ir skirtumų, aiškinasi, kodėl raudonasis ąžuolas vadinamas būtent tokiu pavadinimu – šiuo klausimu baigiama kalbėti apie Lietuvos dendrologiją. Tuomet kalbėta apie mažiausią žydintį augalą pasaulyje – volfiją, peržiūrėtas vaizdo įrašas (vaizdinis patyrimas), kad mokiniai galėtų įsivaizduoti, kokio dydžio realiai yra volfija, kadangi Lietuvoje jos rasti negalime. Vėliau ieškota, kuriame iš paveikslėlių pavaizduota volfija, nes mokiniai ankstesnių apklausų metu ją painiojo su įvairiais biriais objektais. Po to kalbėta apie tai, kaip šokoladas atkeliauja iki mūsų namų, iš ko jis gaminamas, apžiūrėtos ir pačiupinėtos tikros kakavos pupelės. Galiausiai

skanauta kakava su pienu ir juoduoju šokoladu (tiesioginis patyrimas). Tuomet vėl atlikta ta pati apklausa. Gavus rezultatus, išanalizuoti atsakymai (4 pav.).



4 pav. Rezultatai po ugdomosios veiklos

Kaip rodo rezultatai, didžioji dalis trečių klasių mokinių surinko 11 (28 proc.) iš 12 taškų. Kiek mažiau mokinių gavo 10 (25 proc.), 9 (16 proc.), 12 (16 proc.), 7 (12 proc.) taškus iš 12 galimų. Vos keletas mokinių surinko 8 (3 proc.) iš 12 taškų. Mažiau nei 7 taškų nesurinko nė vienas trečių klasių mokinių. Tai rodo, jog visi mokiniai surinko daugiau nei pusę galimų taškų. Šiame etape nemaža dalis (16 proc.) trečių klasių mokinių surinko visus taškus.

Didžioji dalis ketvirtų klasių mokinių surinko 11 (40 proc.) iš 12 taškų. Mažesnę dalis mokinių gavo 10 (19 proc.), 12 (19 proc.), 9 (16 proc.) iš 12 taškų. Vos keletas mokinių surinko 7 (3 proc.), 8 (3 proc.) iš 12 taškų. Visi ketvirtų klasių mokiniai surinko ne mažiau kaip 7 taškus. Tai rodo, jog didžioji dalis mokinių surinko daugiau nei pusę galimų taškų. Šiame etape nemaža dalis (19 proc.) trečių klasių mokinių surinko visus taškus.

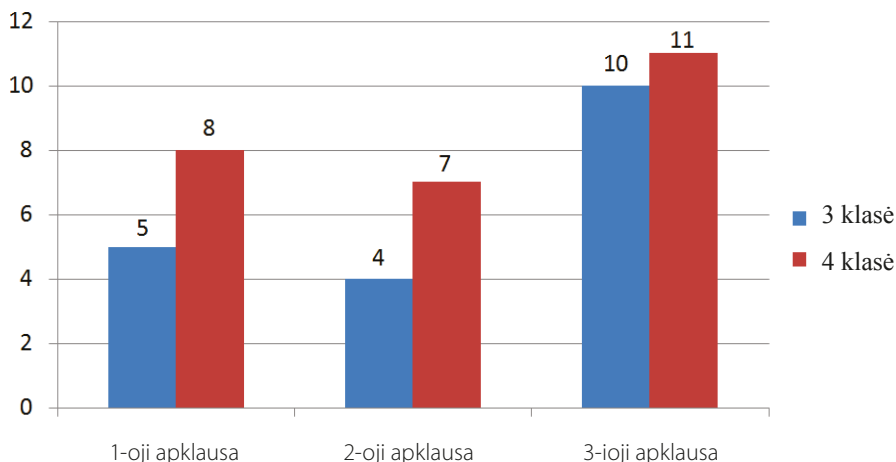
Ketvirtų klasių mokinių rezultatai kiek geresni už trečių klasių mokinių pasiekimus, tačiau šiame etape rezultatai itin aukšti. Ir trečių, ir ketvirtų klasių mokiniai surinko visus galimus taškus, taip pat ne mažiau kaip 7 taškus. Didžioji dalis



visų mokinių surinko 11 iš 12 taškų, o taip nebuvo pirmajame ir antrajame tyrimo etape.

Galiausiai išanalizuoti ir palyginti visų apklausų rezultatai. Taip pat iš visų surinktų taškų kiekviename etape išvesti vidurkiai (5 pav.).

Apklausų rezultatų  
vidurkiai



5 pav. Trijų apklausų rezultatų vidurkiai

Kaip atskleidžia tyrimo rezultatai, pirmosios apklausos metu trečių klasių mokiniai vidutiniškai surinko 5 iš 12 taškų, per antrąją apklausą kiek mažiau – vidutiniškai 4 taškus, o per trečiąją apklausą – vidutiniškai 10 iš 12 taškų.

Pirmosios apklausos metu ketvirtų klasių mokiniai vidutiniškai surinko 8 taškus, per antrąją apklausą – vidutiniškai 7 taškus, o per trečiąją apklausą – vidutiniškai 11 iš 12 taškų.

Tai rodo, kad pirmosios apklausos metu rezultatai buvo nepatenkinami, menki, o po antrosios apklausos rezultatai dar sumažėjo vienu balu. Pirmosios apklausos rezultatai rodo, kad pirmoji veikla – mokyklinė paskaita – nebuvo pritaikyta tiriamojo amžiaus vaikams. Kaip rodo apklausos duomenys, mokinių rezultatai atitinka tik vidutinį arba žemą pasiekimų lygį. Antrosios apklausos rezultatai patvirtina teorinius teiginius, kad egzistuoja užmiršimo veiksnys.

Tačiau po ugdomosios veiklos, atlikus trečiąją apklausą, kurios metu buvo taikomi mokinių amžių atitinkantys metodai, kuriamos asociacijos, formuojami

vaizdiniai, kartojama bei įtvirtinama medžiaga, gauti itin aukšti rezultatai. O tai, kad išvedus rezultatų vidurkius nebuvo pasiektas aukščiausias įvertinimas, rodo, jog tema, užduotys išties yra sudėtingos. Tai taip pat atskleidžia, kad ir vaikai yra skirtingų gebėjimų. Ugdomosios veiklos metu, atsižvelgus į mokinių žinių ir gebėjimų spragas, o veiklą ir metodus orientuojant į šio amžiaus mokinių gebėjimus, apklausos rezultatai pagerėjo beveik du kartus, palyginti su pirmosios apklausos rezultatais, o atliekant grįžtamojo ryšio užduotį vyravo atsakymai „nieko“. Tai reiškia, kad nebuvo nieko sunkaus, ką reikėtų prisiminti pildant klausimyną.

## Išvados

1. Pirmosios apklausos rezultatai rodo, kad pirmoji veikla – mokyklinė paskaita – nebuvo pritaikyta tiriamojo amžiaus vaikams, todėl mokinių rezultatai buvo žemi.
2. Antrosios apklausos rezultatai patvirtina teorinius teiginius, kad egzistuoja užmiršimo veiksnys: praėjus mėnesiui po mokyklinės paskaitos, mokinių pasiekimo rezultatai buvo dar prastesni.
3. Ugdomosios veiklos metu, atsižvelgus į mokinių žinių ir gebėjimų spragas, o veiklą ir metodus orientuojant į šio amžiaus vaikų gabumus, apklausos rezultatai pagerėjo beveik du kartus, palyginti su pirmosios apklausos rezultatais.

## Literatūra

- Burke, J. (2012). The Outdoor Classroom: Integrating Education and Adventure. *Journal of Experiential Education*, 1, 90–92.
- Dyment, J. (2005). Green School Grounds as Sites for Outdoor Learning: Barriers and Opportunities. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 1, 28–45.
- Lamanauskas, V. (2009). Gamtamokslinio ugdymo stiprinimo svarba ir būtinumas pradinėje mokykloje. *Gamtamokslinis ugdymas*, 1 (24), 4–7.
- Landsbergienė, A. (2014). *Pokalbis apie šiuolaikinius vaikus ir gamtą*. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 09]: <http://www.vaikystes-sodas.lt/Austejos-blogas/Pokalbis-apie-siuolaikinius-vaikus-ir-gamta./17031>.
- Navasakitis, M. (2004). Dendrologija. Vilnius: Margi raštai.

- Ozolinčius, R. (2008). *Mažoji dendrologija*. Kaunas: Lututė.
- Pečiuliauskienė, P. (2012). Mokinių teigiamo požiūrio į gamtamokslinius dalykus formavimosi edukaciniai veiksniai. *Pedagogika*, 105, 32–39.
- Pradinio ugdymo bendroji programa*. (2008). Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 09]: [http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/1\\_pradinio.proc.20ugdymo.proc.20bendroji.proc.20programa.pdf](http://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/1_pradinio.proc.20ugdymo.proc.20bendroji.proc.20programa.pdf).
- Savičienė, D. (2011). Vaikų prigimtinio ir natūralaus pažintinio aktyvumo ugdymas pasaulio pažinimo pamokose. Iš *Gamtamokslinis ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje*. Šiauliai: ŠU, 88–98.
- 2003 m. nacionalinio IV ir VIII klasės moksleivių pasiekimų tyrimo ataskaita*. (2003). Prieiga per internetą [žiūrėta 2015 01 09]: [http://www.upc.smm.lt/suzinokime/tyrimai/2003/failai/Tyrimo\\_ataskaita.pdf](http://www.upc.smm.lt/suzinokime/tyrimai/2003/failai/Tyrimo_ataskaita.pdf).

# Kūrybinių ir socialinių industrijų sklaida kaimo bendruomenėje



MARIJONA LUKAŠEVIČIENĖ

Socialinės edukologijos fakultetas

El. paštas marijona.lukaseviciene@gmail.com

Darbo vadovė prof. dr. Giedrė Kvieskienė

Socialinio ugdymo katedra

***Esminiai žodžiai:*** kūrybinės industrijos, komunikacija, kultūros politika, socialinės industrijos, kaimo bendruomenė.

Lietuvoje kūrybinės industrijos dažniausiai mokslininkų yra siejamos su šalies ūkio atgaivinimu, plėtojant socialinį verslą, panaudojant kūrybiškumą, socialinį veiksnį, akcentuojant socialinės komunikacijos sampratą ir skatinant novatorišką požiūrį į socialinius subjektus: bendruomenes, mokyklas bei juose veikiančius profesionalus kaip kūrėjus ir jų vietą konkrečioje bendruomenėje. Kūrybinės ir socialinės industrijos dažniausiai reiškiasi įvairiomis socialinės komunikacijos formomis kaip požiūris į reikšmių kūrimą ir keitimąsi jomis – kaip pranešimai, sukurti projektai, meno objektai ar tekstai sąveikauja su žmonėmis, kad sukurtų naujas reikšmes. Nauja kūrybos ir socialinio verslo situacija menkai atsispindi Lietuvos švietimo institucijose, nes kultūra ir menas kol kas daugiausiai siejama su įsitvirtinimu meno pasaulyje ir pripažinimu tarp profesionalų. Straipsnyje remiantis kaimo bendruomenės atveju ir atliktų studijų SSGG analize struktūruojamos projekcinio ir socialinio gyvenimo patirtys, analizuojamos galimybės tapti socialiniu ištekliumi ar socialinio verslo, kūrybiško vartojimo objektu platesnei visuomenei.

Giedrės Kvieskienės (2007) teigimu, kūrybinės ir socialinės industrijos – tai individo kūrybiniais sugebėjimais ir talentu pagrįstos veiklos, kurios lemia jų asmeninę ir bendruomenės gerovę. Kūrybinėse ir socialinėse industrijose ryškus socialinės komunikacijos kaip reikšmių kūrimo ir keitimosi jomis požiūris, atspindintis, kaip projektai, pranešimai ar tekstai sąveikauja su žmonėmis, kad sukurtų naujas

reikšmės. Lietuvoje kultūriniame bei švietimo darbe atsispindi romantizuotas požiūris, neskatinantis socialinių paslaugų komercializacijos ir kultūrinės veiklos bei meno ir rinkos sąveikos. Nepaisant būdo ir sąvokų, kuriomis kūrybinės industrijos apibrėžiamos ir skirstomos į grupes, vieningai sutariama, kad jos yra esmė to, kas plačiausia prasme apibrėžiama kaip „kūrybos ekonomika“. Terminas „kūrybos ekonomika“ atsirado 2001 m. Johno Howkinso knygoje apie santykį tarp kūrybingumo ir ekonomikos. Kūrybinėms industrijoms Lietuvoje tradiciškai priskiriami amatai, architektūra, dizainas, kinas ir videomenas, leidyba, vaizduojamasis ir taikomasis menas, muzika, programinė įranga ir kompiuterinės paslaugos, radijo ir televizijos programų kūrimas ir transliacija, reklama, scenos menai ir kitos sritys, kuriose jungiasi kultūrinės, socialinės bei ūkinės veiklos aspektai, tačiau dėl jų nėra galutinai susitarta, nes į kūrybinių industrijų sferą vis plačiau veržiasi socialinės inovacijos, socialinis verslas ir paslaugų plėtra. Kūrybinių industrijų sektoriui vis dažniau, ypač kaimo bendruomenėse, persipinant su smulkaus ir vidutinio verslo kategorijoms priklausančiomis įmonėmis bei viešajam interesui atstovaujančiomis pelno nesiekiančiomis meno ir kultūros įstaigomis, užmiršamos bendruomenės, nevyriausybinės organizacijos (NVO) bei daugiafunkcės organizacijos. Kaimo bendruomenėms, jungiančioms žmones su įvairia kultūrine bei socialine praeitimi, su įvairiais sugebėjimais ir su skirtingomis nuostatomis, dažnai reikia tik bendros idėjos, kuri įstatytų į vėžes ir nukreiptų visas veiklas pozityviosios socializacijos linkme.

**Tyrimo tikslas** – apžvelgti Šiulėnų kaimo bendruomenės kūrybinių ir socialinių industrijų projektus ir pabandyti apibrėžti kaimo bendruomenėje kuriamų ir inicijuojamų kūrybinių industrijų sampratą. Teorinė samprata analizuojama pasitelkiant bendruomenėje inicijuojamas naujas veiklas ir projektus, kuriuose susikerta daugybė socialinių, kūrybinių, ekonominių, technologinių ir kitų inovacijas tiesiogiai inicijuojančių veiksmų, asmens iniciatyvas ar veiklos kokybės aspektus.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Aptarti kūrybinių ir socialinių industrijų bei kūrybos ekonomikos sampratą.
2. Išanalizuoti kūrybinių ir socialinių industrijų plėtros galimybes kaimo bendruomenėje.

3. Apibendrinti pagrindines kaimo bendruomenėje egzistuojančias kategorijas ir subkategorijas.

**Tyrimo metodai:** mokslinės ir teisinės literatūros analizė; kūrybinių ir socialinių industrijų plėtros SSGG analizė kaimo bendruomenėje; *fokus* grupių diskusijų analizė.

Tomas Kačerauskas (2011), komentuodamas J. Howkinso tyrimus apie kūrybos ekonomiką, kelia pagrįstą klausimą, ar kūrybinės industrijos žymi kardinalius poslinkius visoje medijų ir komunikacijos sistemoje, ar kinta išskylant naujoms medijoms. Pritariant autoriaus nuomonei, kūrybinės industrijos šiame darbe laikomos naujos integruotos komunikacijos tvarka, keičiančia ne tik medijų fenomenų sampratą, bet ir teikiančia perspektyvas medijų ir naujų paslaugų plėtrai. Rasos Levickaitės (2011) manymu, Lietuvoje kūrybinės industrijos tirtos fragmentiškai, daugiausia menų, medijų, filosofijos kontekste. Epizodiškai tirta viešojo, privataus ir NVO sektorių partnerystė bei kaimo bendruomenių projektų įtaka kultūros industrijų bei socialinių inovacijų plėtrai bendruomenėje.

Kardinaliai pasikeitus ekonominei situacijai, ypač kaimo vietovėse, didėja nedarbas, mažėja gyventojų užimtumas, kartu didėja ir socialinė atskirtis tarp miesto ir kaimo gyventojų. Pačios kaimo ir miesto bendruomenės tarpusavyje skiriasi tokiais parametrais: teritoriniu pasiskirstymu, apgyvendinimo masiškumu, tarpasmeninių ryšių ypatumais, socioedukacinio tinklo bei jo teikiamų paslaugų skurdumu. Nagrinėjamo straipsnio aktualumas grindžiamas poreikiu išsiaiškinti kūrybinių industrijų ir socialinių industrijų sinergiją bei plėtros ypatumus, pirmiausia atkreipiant dėmesį į Lietuvos kaimo bendruomenės veiklą. Darbo naujumas pasireiškia tuo, jog jame bandoma atskleisti kūrybinių industrijų plėtros specifiškumą kaimo bendruomenėje. Darbe keliama mokslinė problema: kaip pasireiškia kūrybinių industrijų plėtros ir sąveikos su socialinėmis industrijomis specifika Lietuvos šiuolaikiniame kaime? Nagrinėjant kūrybinių ir socialinių industrijų sinergiją, neišvengiamai paliečiama kūrybos ekonomikos sąvoka bei jos sąsajos su socialine ekonomika, dabar Lietuvoje apibrėžiama kaip socialinis verslas. Plačiau kūrybinių industrijų sąsajas su kūrybos ekonomika ir komunikacija analizavo užsienio ir Lietuvos mokslininkai. Terry Flewas (2012) aptarė kūrybinių industrijų prielaidas, tarptautinius kūrybinių industrijų politikos modelius; kultūrinių industrijų ir kūrybos ekonomikos sąsajas nagrinėjo T. Kačerauskas (2011). J. Howkinsas (2010)

pagrindė, kas yra kūrybos ekonomika, analizavo, ar suderinamas kūrybingumas ir verslumas, pagrindė pagrindinius kūrybos ekonomikos sektorius bei jų indėlį kūrybos ekonomikos rinkoje 2005 m. (pasaulyje, JAV, Didžiojoje Britanijoje ir Kinijoje). Audronė Rimkutė (2009), kaip ir dauguma kitų lietuvių autorių, akcentuoja, kad kūrybinės industrijos keičia kultūrinį gyvenimą ir pretenduoja gauti didesnę dėmesį, kurį valstybė paprastai skiria kultūrai. Gintautas Mažeikis (2005) pažymi, jog šiandien kultūrinės ir kūrybinės industrijos sąvokos aiškiai atskiriamos, tačiau, kaip minėjome, ir pasaulio, ir Lietuvos tyrėjai dažnai šiuos fenomenus gretina, akcentuodami asmenybės kūrybiškumą ir verslumą.

Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programoje (2007) kaimo vietovė apibrėžiama kaip kaimas, miestelis ar miestas, kurio gyventojų skaičius neviršija 6 tūkst., išskyrus savivaldybės centrą, jei priemonės aprašyme ar jos įgyvendinimo taisyklėse nenustatyta kitaip. Bendruomenė yra analizuota tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių. Žinoma, kiekvienos nevyriausybinės organizacijos aktyvumą ir veiklos rezultatus lemia jos narių iniciatyvumas, veiklumas, bendruomenės poreikių numatymas ir jos narių įtraukimas į bendrą veiklą. Vykdoma prevencinė, laisvalaikio užimtumo, socialinių paslaugų ar kita panaši veikla pirmiausia turi atspindėti bendruomenės narių poreikius.

Bendruomenė kuria ir diegia socialines inovacijas (iš apačios į viršų), gali padėti spręsti kaime susikaupusias socialines problemas ir remiasi gerąja savo praktika bei patirtimi. Kasdien kintanti socialinė situacija visada turi subjektyvią prasmę, veiklos motyvus ir interpretacijas – visa tai, kuo ją apgaubia joje dalyvaujantys veikėjai.

Inovacija yra mokymosi ir žinių kūrimo procesas, kuris išryškina problemas ir padeda ieškoti bei surasti sprendimus, leidžiančius šias problemas išspręsti.

Analizuojant socialines inovacijas, svarbu akcentuoti ir tokius jų aspektus:

- naujumą (šis bruožas yra būdingas visoms inovacijoms);
- nematerialumą (tai idėjos, projektai, žinios).

Susibūrę į bendruomenę žmonės yra skatinami kurti kūrybines ir socialines inovacijas bei konkrečius produktus ar paslaugas. Kūrybinių ir socialinių industrijų modelis mūsų analizuojamoje bendruomenėje apima du pagrindinius elementus – asmenų įgalinimą bendram kūrybiniam projektui, idėjos, tikslo, projekto aprašymą, verslo plano sudarymą ir realizavimą.

Reikia pabrėžti, kad tarp socialinės aplinkos ir socialinių inovacijų egzistuoja toks tarpusavio ryšys: socialinės inovacijos yra formuojamos socialinės aplinkos ir tuo pat metu jos pačios daro įtaką socialinei aplinkai (lokaliai bendruomenei). Aptariant Šiulėnų kaimo bendruomenės kūrybinių ir socialinių industrijų projektus, galima būtų išskirti tokius tris pagrindinius jų tipus: infrastruktūros gerinimas, verslo plėtra ir pilietinė veikla, amatų centrų kūrimas ir plėtra.

Projektams vykdyti reikalinga idėja ir sociokūrybinės programos, laisvai reiškiamą valią ir išmintis, įgūdžiai, kūrybiškumas, iniciatyvumas ir išradingumas, taikytinos naujovės, žinojimas, įsitikinimas (suvokimas), sprendimų priėmimas, prisitaikymas. Kūrybinių ar socialinių industrijų samprata apima platesnį kontekstą, visos iniciatyvos turi būti sujungiamos, siekiant nuosekliai gerinti gyvenimo kokybę ir pritaikyti aplinką viešosioms reikmėms. Per Ignalinos rajono strategijos 2007–2013 m. įgyvendinimo laikotarpį Šiulėnų kaimo bendruomenė kartu su partneriais (Ignalinos rajono savivaldybe ir Ignalinos kultūros ir sporto centru) pateikė ir įgyvendino šiuos projektus: „Atsigręžkite į kultūros paveldą, papročius“, „Šiulėnų amatų centro kūrimas“, „Šiulėnų amatų centro plėtra“, „Ignalinos rajono Šiulėnų kaimo klubo remontas“, „Ignalinos rajono Šiulėnų kaimo nuotekų šalinimo sistema“.

Ignalinos ir kitų rajonų pirmose projektų strategijose didelis dėmesys buvo skirtas tokiems vandentvarkos projektams: geriamojo vandens kokybės gerinimo įrenginiams, vandentiekio sistemoms, nuotekų šalinimo sistemoms, gręžiniams ir pan. įrengti ar tvarkyti. Todėl Šiulėnų bendruomenė įgyvendino projektą „Ignalinos rajono Šiulėnų kaimo nuotekų šalinimo sistema“. Projektą „Atsigręžkite į kultūros paveldą, papročius“ bendruomenė vykdė kartu su Ignalinos kultūros ir sporto centru. Partnerių pritraukimas į projektą užtikrino sėkmingą projekto įgyvendinimą. Projektai „Šiulėnų amatų centro kūrimas“ ir „Šiulėnų amatų centro plėtra“ priskirti temai „Ugdymo / kultūros objektai, skirti mokyklų, muziejų, viešųjų centrų tvarkymui ir kūrimui“. Šiuos projektus jau galime priskirti kūrybinių ir socialinių industrijų sričiai, nes juose nemažas dėmesys atkreiptas, siekiant stiprinti bendruomenės materialinę bazę, įsigyti įvairią kompiuterinę įrangą, fotokameras, buitines baldus. Materialinė bazė tiesiogiai skirta kurti kūrybines veiklas ir naujas socialines paslaugas, inicijuoti socialinius verslus, veiklas ir paslaugas.

Vietos projektų vykdytojams, įgyvendinantiems projektus, kuriais nesiekiamą pelno, buvo sudarytos sąlygos prisidėti prie projekto piniginėmis lėšomis ir



(arba) įnašu natūra. Įnašas natūra galėjo būti dviejų rūšių – nekilnojamasis turtas arba nemokamas savanoriškas darbas. Taip pat kombinuotas įnašas – dalis piniginiu įnašu, dalis įnašu natūra. Pagrindinė informacija apie LEADER metodo įgyvendinimą 2007–2013 m. buvo skleidžiama per Lietuvos savivaldybių asociaciją ir kaimo vietovių savivaldybes. Dauguma šių projektų buvo skirti tokioms kaimo problemoms spręsti kaip mažos pajamos ir jų šaltinių trūkumas, per didelė priklausomybė nuo žemės ūkio veiklos, nepakankamai išplėtotą infrastruktūrą, būtinybė išsaugoti kaimo kultūros paveldą ir didinti gyventojų užimtumą kaimo vietovėse. Didinant kaimo gyventojų užimtumo galimybes, kartu kuriami alternatyvūs pajamų šaltiniai, gerinamos bendruomenės gyventojų gyvenimo sąlygos, ugdomi kaimo gyventojų verslumo gebėjimai, atrandamos alternatyvios veiklos ir didinamas kaimo aplinkos patrauklumas.

Užtikrinti kaimo gerovę ir jo tvarumą planuojama nuosekliai ir sistemingai, įgyvendinant konkrečiai vietai svarbius plėtros tikslus. Todėl norima skatinti visus bendruomenės gyventojus, kad šie prisidėtų prie projekto rengimo ir jo įgyvendinimo.

Šiūlėnų kaimo bendruomenės projektais buvo siekiama tokių reikšmingų ir kokybinių bendruomenės narių vertybinių ir gyvenimo pokyčių kaip socialinės atsakomybės, socialinio ir ekonominio savarankiškumo, nuolatinės darbinės veiklos bei bendruomeniškumo ir pilietiškumo. Projektu „Atsigręžkite į kultūros paveldą, papročius“ bandyta jungti kūrybos procesą – vėlimo ir rankdarbių užsiėmimus. Užsiėmimų metu asmenys tobulina savo bendravimo įgūdžius, išreiškia save ir sukuria originalius produktus, kuriuos panaudoja buityje arba realizuoja parduodami. Vėlimo, vilnos paruošimo ir verpimo, taip pat rankdarbių kūrimo metu suteikiami įgūdžiai padeda nedirbantiems asmenims integruotis į darbo rinką.

Šio straipsnio autorei teko pačiai vykdyti projektus ir juos valdyti, todėl visi penki projektai, siekiant jų tvarumo ir rizikų suvaldymo, tapo pirminiu bendruomenėje vykdytų *fokus* diskusijų ir atvejo tyrimų pagrindu. Rizikos veiksnių pasekmės priklauso nuo pačios komandos ir jos vadovo (netgi organizacijos vadovo) reakcijos, gebėjimo greitai reaguoti ir spręsti problemą bei požiūrio į pačią problemą – vieni puola ieškoti kaltininkų, o kiti ieško problemos sprendimo būdų. Pagrindinės problemos rengiant projektus yra tos, kad finansuojant projektus skiriama nepakankamai lėšų projektui vykdyti. Projekto rengimas ir vykdymas dažnai

būna papildomas, t. y. neapmokamas, bendruomenės narių darbas prie tiesioginių pareigų, todėl sunku suformuoti motyvuotą komandą.

Projektų vykdymo rezultatai: projektų dalyvių įgyti socialiniai, psichologiniai ir darbiniai savarankiškumo įgūdžiai, suteikiantys galimybę aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime ir atrasti naujas savo galimybes.

Projektai skatina socialinę partnerystę: į projektą pritraukiant partnerius užtikrinamas sėkmingas projekto įgyvendinimas, savanoriški darbai vienija kaimo bendruomenę, ugdo supratimą apie projektinę veiklą, įgyvendinamą projektą būtina kuo plačiau viešinti. *Leader* – tai viena iš keturių ES bendrijos iniciatyvų (kitos – *Interreg*, *Urban*, *Equal*), kuri skatina kaimo gyventojus ir organizacijas aktyviai dalyvauti gyvenamosios vietovės ir bendruomenės plėtros procese. Ši politikos priemonė padeda stiprinti pilietinę visuomenę kaimo vietovėse, skatina vietos valdžios, verslo ir nevyriausybinio sektoriaus darbuotojų bendradarbiavimą. Tarp socialinės aplinkos ir socialinių inovacijų egzistuoja toks tarpusavio ryšys: socialinės inovacijos yra formuojamos socialinės aplinkos ir tuo pat metu jos pačios daro įtaką socialinei aplinkai (bendruomenei).

Įgyvendinti darbai įkvėpė Šiūlėnų kaimo bendruomenę naujai projektinei veiklai. Panašūs projektai naudingi, nes sudomina bendruomenės narius gausinti žinias, įgyti naujų gebėjimų ir juos realizuoti, stiprina narių tarpusavio santykius, primena krašto tradicijas, papročius, amatus ir plečia jų žinomumo ribas. Tai palanki aplinka ugdyti atsakomybę. Visuotinai pripažįstama, kad būtent inovacijos ir sėkmingas jų įgyvendinimas yra varomoji jėga, lemianti nuolatinį bendruomenių kūrimąsi ir plėtrą. Naujos technologijos turi užtikrinti inovacijų sklaidos tęstinumą – ne tik pradinį perdavimą, bet ir nuolatinį jų atnaujinimą bei tobulinimą.

Didėjant migracijai, gyventojų mobilumui, nedarbui, skurdui, taip pat keičiantis informacinėms technologijoms, žmogus turės sugebėti pats save keisti, atnaujinti savo žinias, prisitaikyti prie vykstančių pokyčių. Anot V. Baršauskienės ir I. Leliūgienės (2001), šiuo atveju svarbų vaidmenį jo socialinei gerovei gali turėti bendruomenė ir aktyvus dalyvavimas tos bendruomenės veikloje, siekiant saviraiškos. Entuziazmas išlaisvina žmogaus galias, sužadina vaizduotę ir idėjas. Padėti kitam gali būti svarbesnė patirtis nei ją gauti. Kai žmogus, pats turintis problemų, padeda kitam, jis pradeda suvokti ir savojo gyvenimo bei veiklos prasmę, jaučiasi reikalingas. Bendruomenės nariai turi unikalią galimybę mokytis iš čia

pat besimezgančių santykių, kuriuos jie patys kuria. Jiems svarbi patirtis, leidžianti mokytis kitokio socialinio elgesio. Jei bendruomenėje ryšys stiprus, konfliktai nėra pavojingi, nes atveria mokymosi galimybę. Tai tarsi neformalus ugdymas (šeima, giminės, draugai, kaimynai, bendradarbiai). Bendruomenė tampa vieta, kur dosnumas, nesavanaudiškumas ir meilė atsiskleidžia labiausiai. Strategijoje „Europa 2020“, pavyzdinėje iniciatyvoje „Inovacijų sąjunga“, Europos kovos su skurdu ir socialine atskirtimi plane ir Bendrosios rinkos akte pabrėžiama, kad Europos Sąjunga socialinę ekonomiką ir socialines inovacijas laiko esminiu uždaviniu, siekiant teritorinės sanglaudos ir ieškant originalių visuomenės problemų sprendimo būdų, ypač kovojant su skurdu ir socialine atskirtimi.

Bendruomenės veikla ir plėtra susijusi su įvairių institucijų, organizacijų veikla, jų nuveiktais darbais, savarankiškumu, rengtais projektais, kurie padėjo gerinti gyvenimo kokybę, atskleidė kaimo lyderius, paskatino jų aktyvumą ir atsidaivimą susibūrusiai bendruomenei. O kaimo ateitis šiandien priklauso nuo valdžios supratingumo, konkrečios paramos besikuriančioms ir jau esamoms kaimo bendruomenėms. Nuo susikūrusios bendruomenės veiklos, jos išsivystymo lygio, kitaip tariant, brandos priklauso ir jos narių gerovė, sąmoningumas, dalyvavimas, atsakomybė ir motyvacija.

**1 lentelė. Kūrybinių ir socialinių industrijų galimybių studijų analizė**

| Galimybių ir teorinės studijos, strategijos                                                                                                             | Galimybių studijų ir strategijų tikslas                                                                                                                                                                             | Pagrindinės idėjos                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Integruotos meno, mokslo, studijų ir verslo nacionalinės kompleksinės programos „Lietuvos kūrybinės ir kultūrinės industrijos“ galimybių studija (2008) | Identifikuoti pagrindinius sektoriaus raidai įtaką darančius veiksnius bei Lietuvos galimybes pagerinti KI sektoriaus situaciją, skatinant sektoriaus projektinę veiklą ir kuriant KI pritaikytas rėmimo priemones. | Kūrybinių industrijų mokslinę ir eksperimentinę veiklą pirmiausiai reikia plėtoti tose vietovėse, kur jau veikia kūrybinės bendruomenės, NVO, kūrybingas smulkusis verslas ir kur realiai suvokiama, kam bus skirti produktai bei paslaugos, kokią įtaką jie turės konkrečiai bendruomenei; svarbu inicijuoti NVO, asocijuotas struktūras, dalytis patirtimi bei užsitikrinti kūrybinių industrijų idėjų ir veiklų sklaidą valstybiniame, privačiame ir visuomeniniame sektoriuose. |

## 1 lentelės tęsinys

| Galimybių ir teorinės studijos, strategijos                                                                           | Galimybių studijų ir strategijų tikslas                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Pagrindinės idėjos                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Bendroji kūrybinių industrijų plėtros Lenkijos ir Lietuvos pasienyje strategija (2011)                                | Plėtojant kūrybinių industrijų, mokslinę ir eksperimentinę veiklą, ugdyti tomis veiklomis užsiimančias bendruomenes, kurios realiai suvoktų, kokią įtaką paslaugos turės bendruomenei, ir siekti sukurti asocijuotas struktūras, kurios padėtų skleisti patirtį ir kūrybinių industrijų idėjų veiklas valstybiniame, visuomeniniame ir privačiuose sektoriuose.                                                                                                                                                                               | Išnaudoti regiono plėtrą, siekiant kūrybinio ir socialinio verslo plėtros. Lenkijos ir Lietuvos pasienio regionas pasižymi išskirtiniais gamtiniais ištekliais, kraštovaizdžio įvairove, kultūros paveldu ir palankiomis sąlygomis laisvalaikiui, poilsiui bei įvairių formų turizmui. Skatinti švarios aplinkos, ekologinės žemdirbystės ir didėjančių natūralių maisto produktų paklausą.                           |
| Socialinio verslo koncepcija, patvirtinta Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2015 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. 4-207 | Europos Sąjungos valstybėse narėse socialinis verslas dažniausiai veikia tokiose trijose srityse: integracijos į darbo rinką, asmeninių paslaugų ir socialiai atskirtų vietovių plėtros. Atsižvelgiant į socialinės ekonomikos raidos tendencijas Europos Sąjungoje, socialinio verslo plėtra Lietuvoje taip pat turėtų vykti dviem kryptimis – skatinant tradicinę privatų verslą ištraukti sprendžiant socialines problemas ir skatinant nevyriausybines organizacijas smulkų verslą ir bendruomenes savo veikloje taikyti verslo modelius. | Koncepcija siekiama Lietuvoje įgyvendinti Europos Komisijos 2011 m. spalio 25 d. komunikatą Nr. (2011) 682 „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“ ir Europos Parlamento 2012 m. lapkričio 20 d. rezoliuciją „Socialinio verslo iniciatyva. Socialinėms įmonėms plėtoti palankios aplinkos kūrimas socialinių inovacijų ekonomikoje“. |
| Vilniaus kūrybinių industrijų žemėlapis (2010)                                                                        | 2004 m. įvykusioje Jungtinių Tautų prekybos ir plėtros konferencijoje sąvoka „kūrybinės industrijos“ buvo praplėsta kultūrinių industrijų sfera.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | * Žaliava: žmonės, jų intelektas, protas, gebėjimai.<br>* Ekonominė vertė, kurią sukuria individas iš savo idėjos.<br>* Produktas: intelektinis, kūrybinis produktas arba paslaugos.                                                                                                                                                                                                                                  |

Analizuojant šiuos dokumentus, galima teigti, kad tiek teoriniuose darbuose, tiek nagrinėtose strategijose galima išskirti tokias reikšmines sąvokas:

bendruomenės, kūrybinės industrijos, kūrybinė ekonomika, socialinės inovacijos, kurios ir vienos, ir kitos laukia sėkmingų sprendimų, kurie galėtų tapti varomąja jėga, lemiančia bendruomenių kūrimą ir plėtrą, o pastaruoju metu – ir naujų darbo vietų kūrimą. T. Kačerauskas (2013) teigia, kad filosofijos klausimai išbandomi apmąstant socialinius fenomenus. Autorius siūlo šiai tezei priskirti komunikacijos plačiąją prasme arba kūrybos ir kultūros industrijos siaurąją prasme apmąstymą, tačiau ieškodamos pragmatiško požiūrio Giedrė Kvieskienė ir Eglė Celiešienė (2014) siūlo įtraukti ir socialinį verslą bei socialines inovacijas.

**2 lentelė. Kūrybinių ir socialinių industrijų kategorijas ir subkategorijas pagrindžiantys teiginiai**

| Kategorijos           | Subkategorijos                       | Pagrindžiantys teiginiai                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    |
|-----------------------|--------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Kūrybinės industrijos | Kūrybinės ir socialinės industrijos  | Kultūros paveldas buvo puoselėjamas rengiant Šiūlėnų amatų centro kūrimo ir amatų centro plėtros projektus, vykdant Ignalinos rajono Šiūlėnų kaimo klubo remontą.                                                                                                                                                                                                                                                                                           |
| Socialinis verslas    | Sociokūrybinė veikla                 | Sukurtos naujos darbo vietos, 10 moterų pradėjo dirbti pagal individualius liudijimus, gerėja kaimo žmonių požiūris į kaimo ateitį ir didėja pasitikėjimas savo jėgomis, daugiau jaunimo įtraukiama į kaimo plėtros iniciatyvas.                                                                                                                                                                                                                            |
| Socialinės inovacijos | Socialinė partnerystė, tinklo veikla | Gerėja kaimo bendruomenės, kitų NVO ir Vietos veiklos grupės (VVG) bendradarbiavimas su vietos savivaldos institucijomis.<br>Gerėja bendradarbiavimas su verslo atstovais.<br>Formuojasi palankios sąlygos bendrai kūrybinei ir pozityviosios socializacijos veiklai.<br>Stiprėja kaimo bendruomenės partnerystė su kitomis NVO, gerėja kaimo bendruomenių partnerystė su miestuose gyvuojančiomis bendruomenėmis, miestų organizacijomis ir verslininkais. |

Apžvelgus Ignalinos rajono Šiūlėnų kaimo bendruomenės sėkmingai įvykdytus kaimo gyventojų projektus galima teigti, kad bendruomenės vykdyti projektai paskatino šio kaimo bendruomenės kultūrinį ir socialinį gyvenimą. Bendruomenės nariai buvo įtraukti į projektų rengimą bei vykdymą, buvo ugdomas jų savarankiškumas ir atsakomybė už vykdomas veiklas bei savo elgesį.

## Išvados

1. Bendruomenės projektai skatina kūrybingumo aspektus, kuriami gyvenviečių ir bendruomenės ženklai, kūrybinės ir socialinės industrijos (reklama, aplinkos, dizainas, etnografinė mada, kultūriniai renginiai, scenos menai, leidyba, žaislai ir žaidimai, televizija ir radijas, kompiuteriniai žaidimai), skatinamas bendruomenės narių įtraukimas, plėtojamos technologijos, kūrybingumas ir socialinis kapitalas, kyla klausimai apie visuomenės ir individo santykį, kuris interpretuotinas kūrybiniu ir socialinės naudos aspektais. Viena socialinė aplinka – individo kūrybingumo reiškimosi fonas, kuriame jis iškyla kaip kūrybininkas plačiąja ir kūrėjas siaurąja prasme, bręsdamas kaip kūrybinis individas įtvirtina ir formuoja savo tapatumą, veikiantį bendrijos tapatumą. Bendruomenių veikla geriausiai atskleidžia ir įtvirtina, kad kūrybingumas ir ekonominiai santykiai neatsiejami: verslumo pradžia yra kūrybinis polėkis, o bet kokia kūrybinė ir socialinė veikla turi būti tiek apmokama (projektinė, valdžios parama), tiek apmokestinama (individo grąža). Kūrybinių ir socialinių industrijų projektai yra iššūkis valdžios institucijoms, siūlančioms tradicines veiklas ir socialinius projektus.
2. Apibendrinant galima teigti, kad amatų centrų steigimas ir veikla kaimo vietovėse padeda ugdyti bendruomenę, plečia socialines paslaugas, skatina neformalųjį ugdymą, laisvalaikio užimtumą. Atlikus tyrimą apie Šiulėnų kaimo bendruomenės veiklą ir teikiamų paslaugų poreikius, galima daryti išvadą, kad vykdomi projektai atitinka bendruomenės narių lūkesčius. Tačiau veiklos efektyvumas ateityje priklausys nuo Šiulėnų bendruomenėje esančių žmoniškųjų resursų ir sistemingo veiklos organizavimo. Amatų centro veiklos galimybės teoriškai skirtos visiems, jos reikalingos neapsiribojant viena sritimi, o efektyviai sprendžiant naujai kylančias problemas ir tenkinat poreikius. Būsimos veiklos efektas ateityje labai priklausys nuo bendruomenėje susiklosčiusios tradicijos ir finansavimo sureguliuavimo.

## Literatūra

- Baršauskienė, V., Leliūgienė, I. (2001). *Sociokultūrinis darbas bendruomenėje: užsienio šalių patirtis: monografija*. Kauno technologijos universitetas.
- Černevičiūtė, J. (2011). Verslumas (*entrepreneurship*) kūrybinėse industrijose. *Santalka: filosofija, komunikacija*, 19 (2), 8–16
- Čiutienė, R. (2009). Žmogiškasis veiksnys siekiant projekto kokybės. Kaunas.
- Howkins, J. (2010). *Kūrybos ekonomika* [versta iš leidinio: Howkins, J. The Creative Economy. How People Make Money from Ideas]. Vertė R. Reimeris ir R. Levickaitė. Vilnius: Technika.
- Kačerauskas, T. (2011). Kūrybos ekonomikos antikinės ištakos. *Filosofija. Sociologija*, 22 (3), 296–304.
- Kauno regiono kūrybinių industrijų plėtros veiksmų planas*. (2011). VšĮ Kauno regiono plėtros agentūra, 2011. Prieiga per internetą [žiūrėta 2015 03 09]. [http://www.krda.lt/\\_files/9dfcj5xp1tfbm45c7tkrsd3cr48o40kg080ggo82jdc1ngf10eseo85tw](http://www.krda.lt/_files/9dfcj5xp1tfbm45c7tkrsd3cr48o40kg080ggo82jdc1ngf10eseo85tw).
- Kneizevičienė, R. (2009). *Projektų, įgyvendinamų pagal LEADER metodą, rengimas ir įgyvendinimas*. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 12 09]: [http://www.vvgnemunas.lt/failai/metodine%20medziaga/Projektu%20rengimas%20ir%20igyvendinimas\\_R\\_Kneizeviciene.pdf](http://www.vvgnemunas.lt/failai/metodine%20medziaga/Projektu%20rengimas%20ir%20igyvendinimas_R_Kneizeviciene.pdf).
- Kultūrinės industrijos – Lietuvos ir Lenkijos pasienio regionų darnaus vystymosi galimybės. Projektas*. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 04 09]: [http://www.lazdijai.lt/go.php/lit/Kulturines\\_industrijos\\_Lietuvos\\_ir\\_Lenki/663](http://www.lazdijai.lt/go.php/lit/Kulturines_industrijos_Lietuvos_ir_Lenki/663).
- Kultūrinių ir kūrybinių industrijų Klaipėdoje SSGG analizė*. (2011). Klaipėdos ekonominės plėtros agentūra. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 09]: [http://www.kepa.lt/uploads/SSGG\\_lt.pdf](http://www.kepa.lt/uploads/SSGG_lt.pdf).
- Kūrybinių industrijų skatinimo ir plėtros strategija. (2007, 2009). *Valstybės žinios*, 39-1460; 93-3999.
- Kūrybinių ir kultūrinių industrijų NKP projektų galimybės paskatinti ekonomiką. Galimybių studija*. (2010). UAB „Bankinės konsultacijos“. Vilnius. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 03 09]: <http://www.kikas.lt/lt/projektai/asociacijos-kurios-uzdaviny-yra-kurybiniu-irkulturiniu-industriju-nacionalines-kompleksines-programos-koordinavimas-veiklos-stiprinimas/galimybiu-studijos/kurybiniu-irkulturiniu-industriju-nkp-projektu-galimybes-paskatinti-ekonomika>.
- Kvieskienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: VPU leidykla, 58, 59.
- Kvieskienė, G., Celiešienė, E. (2014). *The Development of Indicators for Sustainable Education: Methodological and Conceptual Approaches*. 8th International Scientific

- Conference „Business and Managment 2014“. 2014, May 15–16. Vilnius, Lithuania. Vilnius Gediminas Technical University, 833–839.
- Kvieskienė, G., Kvieska, V. (2012). *Socialinė partnerystė inovacijoms*. Vilnius: Edukologija.
- Lietuvos kaimo plėtros programa*. (2007). Prieiga per internetą [žiūrėta 2015 02 09]: [http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc\\_l?p\\_id=390448](http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=390448).
- Methodological and Conceptual Approches*. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 29]: [http://www.bm.vgtu.lt/index.php/bm/bm\\_2014/paper/viewFile/452/560](http://www.bm.vgtu.lt/index.php/bm/bm_2014/paper/viewFile/452/560).
- Pruskus, V. (2013). Pramogos kaip komunikacijos forma: samprata ir socialinės funkcijos. *Santalka: filosofija, komunikacija*, 21 (1), 6–12. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 09]: <http://www.ignalina.lt/index.php?330130237>.
- Kaimo bendruomenės*. Prieiga per internetą [žiūrėta 2014 11 09]: <http://zmmc.lt/lt/leader-metodas/kaimo-bendruomens.html>.
- Tamošaitis, R. (2004). *Projektų vadybos metodiniai nurodymai*. Vilnius: Technika.



# Bažnyčios erdvė literatūroje (Viktoro Hugo „Paryžiaus katedra“, Marcelio Prousto „Svano pusėje“, Vincio Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“)



BRIGITA MEŠKONYTĖ

Lituanistikos fakultetas

El. paštas brigita.meskonyte@leu.lt

Darbo vadovė prof. dr. Reda Pabarčienė

Lietuvių ir lyginamosios literatūros katedra

***Esminiai žodžiai:*** bažnyčia, erdvė, literatūra, spalvos, apšvietimas.

Šiame straipsnyje aptariamos ištraukos iš romanų – Marcelio Prousto „Svano pusėje“, Viktoro Hugo „Paryžiaus katedra“ ir Vincio Mykoliaičio-Putino „Altorių šešėly“, kuriuose perteikiama bažnyčios erdvė, santykis su išgyventa, supančia erdve, jos matymas ir suvokimas. Ši tema pasirinkta todėl, kad turime gausiai analizuotus Biblijos įvaizdžius, gamtos erdvę, tačiau būtent apie bažnyčios erdvę kritinėje literatūroje kalbėta gana mažai. Taip pat straipsnyje aptariami erdvės vaizdavimą lemiantys veiksniai: protagonisto požiūris į objektus, žiūrėjimo nuotolis, žvilgsnio fokusavimas ir kaita, spalvų ir apšvietimo įtaka.

M. Prousto kūrinys, visos septynios romano dalys, pasak L. Freso, yra sudarytos pagal griežtą bažnyčios erdvės išplanavimą, visą kūrinį sudarant kaip vieną bendrą katedrą. Anot Vytauto Bikulčiaus, pasakotojas, atvykęs į bažnyčią, apžvelgia visą savo gyvenimą, pavaizduotą romanų cikle. „Priebažnytis atlieka pirmo romano „Svano pusėje“ pradžios funkciją, o absidė įkūnija paskutinio romano „Atrastas

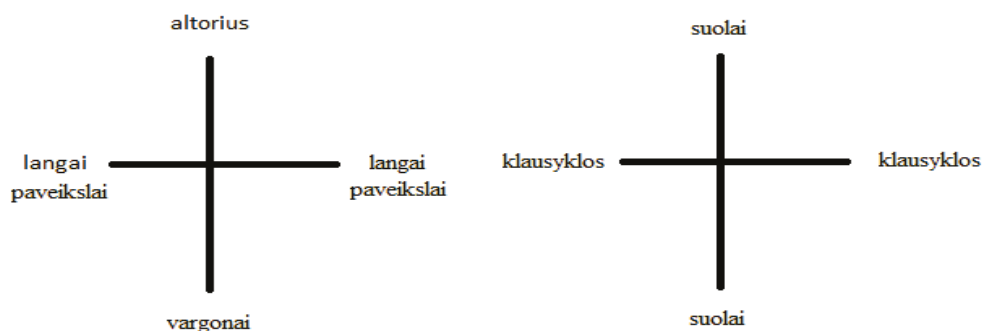
laikas“ pabaigą. Koplyčios atskleidžia atskirus pasakotojo pašaukimo etapus, o išblukusios gobelenų spalvos simbolizuoja laiko poveikį. Vitražai, suskirstyti į begalę mažyčių keturkampių, primena romano personažus, kurie suskyla į daugelį „aš“. Antkapių plokštės herojų tarsi moko, jog reikia mindžioti pasaulį tam, kad jį geriau pažintum ir atskleistum savo kūrinį. Bažnyčios kriptą, primenantį nusikaltimą, įvykusį žiloje senovėje, tarsi skelbia, kad knyga panašėja į kriptogramą“ (Bikulčius, 2003, 109). Romane „Paryžiaus katedra“ visas veiksmas vyksta tarsi ratu arba grįžta į įvykių centrą – katedrą. Autorius vaizdingai perteikia architektūros panoramos aprašymus, ypač smulkmeniškai perpiešiami Dievo Motinos (*Notre-Dame*) katedros vaizdai. V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“ pagrindinio veikėjo, klieriko Liudo Vasario, dienos slenka po seminarijos skliautais. Tad bažnyčia jam lyg antrieji namai, kuriuose jis turi savo vietą. „Koplyčioj kiekvienas kursas turėjo savo vietą, ir kiekvienas klierikas žinojo, į kurį suolą jam reikia eiti. Vasario alfabetinė vieta buvo paskutiniame suole“ (Mykolaitis-Putinas, 2012, 32).

Svarbus analizės aspektas – pasakotojų žavėjimasis matomais architektūros, dailės vaizdais. „Šita koplyčia iš pirmos dienos padarė Liudui Vasariui neišdildomą įspūdį. Visados švariai laikoma, tyli ir paslaptinga“ (Mykolaitis-Putinas, 2012, 33). M. Prousto protagonistas, dar būdamas mažas berniukas, žavėjosi bažnyčia ne tik iš arti, bet pirmiausia iš tolo, kai vykdavo traukiniu į savo gimtąjį miestelį. Miestelis ir bažnyčia jaunuoliui buvo neatskiriami. Šio romano pirmojoje dalyje „Svano pusėje“ bažnyčia yra erdvės objektų centras. „Iš tolo, iš dešimties mylių atstumo, žiūrint pro traukinio langą, visas Kombre, kai važiuodami artėdavom prie jo didžiąją savaitę prieš Velykas, atrodė viena tik bažnyčia: ji atspindėjo miestelį, atstovavo jam, bylojo apie jį ir už jį, o kai privažiudavome arčiau, sakytum glaudė plyname lauke aplink savo ilgą tamsią mantiją – lyg piemenaitę, sauganti nuo vėjo avis, – susispietusius namus švelniavilnėm ar pilkom nugarom, kuriuos taisyklingu apskritimu, kaip ir miestelius primityvistų paveiksluose, juose vienur kitur išlikę viduramžių gynybinės sienos griuvėsiai“ (Proust, 1979, 42).

V. Hugo „Paryžiaus katedroje“ žvilgsnis pirmiausia sutelkiamas į netolimą objektą ir apžvelgiamas bendru peizažo vaizdiniu: „Jei paminėsime tik kelis svarbiausius pavyzdžius, ir tai paaiškės, kad iš tikrųjų nedaug tėra tokių gražių architektūros „puslapių“, kaip katedros fasadas, kuriame vienas po kito ir visi kartu atsiskleidžia prieš akis trys smailiaskliaučiai portalai, tarsi siuvinėtas ir dvidešimt

aštuoniomis karalių nišomis iškarpytas karnizas, milžiniška centrinė rozetė su dviem langais iš šonų tarsi kunigas tarp diakono ir subdiakono, aukšta ir grakšti trilapio formos arkadų galerija, laibomis kolonėlėmis remianti sunkią aikštelę, pagaliau du masyvūs juodi bokštai su šiferio stogeliais – visos harmoningos, puikios visumos dalys“ (Hugo, 2007, 109). Galima teigti, jog pradinis teigiamas požiūris į matomą objektą taip pat daro įtaką bendram objekto suvokimui ir reakcijai į jį.

Itin svarbus žiūrėjimo nuotolis. Pirmiausia kūriniuose vaizdas yra perteikiamas iš tolo, tarsi tik susipažįstant ir prisiliečiant prie objekto iš išorės. Vėliau, subjektams priartėjus, bažnyčios yra vaizduojamos iš vidaus. V. Mykolaičio-Putino kūrinyje didžiausias dėmesys skiriamas altoriui. Pasakojimas pradedama nuo langų vaizdo ir palaipsniui einama link altoriaus, aprašomos lubos, suolai, klausyklos ir vargonai. Taip pat visame kūrinyje labai svarbią vietą užima šventųjų paveikslai. Matomų bažnyčios vidaus objektų kompozicija yra lyg kryžiaus formos – objektai vaizduojami nuo bažnyčios priekio link galo bei iš kairės į dešinę.



(Schemas autorė Brigita Meškonytė)

„Visados švariai laikoma, tyli ir paslaptina, su savo apvalai suskliaustomis lubomis, su mažučiu altoriumi, su suolų eilėmis, su klausykla ir vargonais, ji buvo tikra visos seminarijos širdis. <...> Liudui Vasariui iš pirmos dienos ypač į akį krito ant išgaubtų koplyčios sienų iš abiejų pusių nupiešti šv. Aloizo Gonzagos ir šv. Stanislovo Kostkos didesni už natūralų didį paveikslai“ (Mykolaitis-Putinas, 2012, 33).

V. Hugo romane „Paryžiaus katedra“ vaizdavimo žvilgsnis yra šiek tiek kitoks – dauguma objektų aprašomi iš vertikaliosios bažnyčios erdvės. Į bažnyčios vidų veda laiptai, kurie yra sunaikinti laiko. Toliau žvilgsnis kyla į viršų – aprašomos statulos,

skliautas, navos ir presbiterijos. Tik tuomet, tarsi žengiant per katedrą, prieinama prie altoriaus. Žvilgsnis nuleidžiamas žemyn į grindis. Tai lyg altoriaus pagarbos ženklas. Po to žvilgsnis vėl pakeliamas į baltus langus ir pasibaisėjama geltonomis sienomis. „O jei įeitume į pastato vidų, kiltų klausimas, kas nuvertė tą milžinišką švento Kristupo statulą“ (Hugo, 2007, 111); ir: „O kas brutaliai iššlavė nesuskaičiuojamą daugybę statulų, kurios užėmė visus navos ir presbiterijos tarpkolonius“ (Hugo, 2007, 111). Svarbu pastebėti, jog ši katedra yra vaizduojama pasitelkiant dvi laiko kategorijas – būtajį – prisiminimų laiką, ir esamąjį laiką, kada pasakotojas lygina praeities ir dabarties katedros erdvę.

M. Prousto detalai ir emocingai aprašyta bažnyčia pasakojimo nuotoliu siejasi su Paryžiaus katedra, tačiau šio autoriaus kūrinys bažnyčia yra vaizduojama tik iš prisiminimų ir nostalgijos praeities nuotolio. Į bažnyčią esame įvedami pro priebažnytį, kuris yra tamsus ir lyginamas su naujos gyvybės atėjimo į pasaulį vaizdiniu. Išsyk iš tamsaus priebažnyčio žvilgsnis krypsta į vidų. Pirmuoju žvilgsniu žavimasi vitražais, skliautais. Toliau veikėjas-pasakotojas, žengdamas paskui tėvus, antruoju žvilgsniu pamato altorių ir pasijunta tarsi oloje, kurioje yra daugybė puošnių stalaktitų. Taip erdvė vėl virsta vertikalia. Dar vėliau žvilgsnis krypsta žemyn – žavimasi puošniais gobelenais, auksiniu kryžiumi. Galiausiai trečiuoju žvilgsniu pastebimos kėdės, sienos ir bažnyčios arkos. Taigi galima teigti, kad bažnyčia yra apžvelgiama trimis žvilgsniais nuo viršaus iki apačios: „Šis pastatas, užėmęs, jei taip galima pasakyti, keturių matmenų erdvę (ketvirtasis matmuo – Laikas), skleidė per šimtmečius savo navą, kuri plėsdamasi nuo pilioriaus ligi pilioriaus, nuo koplyčios ligi koplyčios, atrodė pergalingai įveikianti ne tuos kelis metrus, o ištisas epochas ir liekanti triumfatore“ (Proust, 1979, 52).

Kiti labai svarbūs romanuose bažnyčios vaizdavimo aspektai – šviesa ir spalva, kurios yra priklausomos viena nuo kitos. Liudo Vasario „koplyčia buvo menkai apšviesta ūkanoto, pro grotuotus langus besiskverbiančio rudens ryto ir dviejų žvakių <...>. Prieš altorių raudonoj taurelėj silpnai mirksėjo aliejinė lempa“ (Mykolaitis-Putinas, 2012, 32–33). Galima teigti, jog koplyčia buvo tamsi, paslaptinga, tačiau joje galima matyti ir jaukių spalvų – tai nuo dviejų žvakių sklindanti geltona, aukso, spalva, ir aliejinės lempos skleidžiama raudona šiltos spalvos šviesa. Šiuo atveju galime įžvelgti dviejų spalvų priešpriešą – tamsios, šaltos, ūkanotos ir šiltos, jaukios spalvos priešpoziciją.

V. Hugo katedroje šviesos šaltinių nėra daug, tačiau atspalvius ir tonus galima matyti iš bažnyčioje esančių objektų: „Tuos vyrus, moteris, vaikus, karalius, vyskupus, karius iš akmens, marmuro, aukso, sidabro, vario, net iš vaško?“ (Hugo, 2007, 111). Bažnyčios erdvėje taip pat dominuoja priešprieša – sunkūs, šalti ir šilti, trapūs spalviniai objektai. Vienintelis šviesos šaltinis yra šalti, balti stiklai, sudėti vietoj ryškiaspalvių vitražų. Šiuolaikinė katedra yra daug tamsesnė ir sunkesnė nei ta, kurią prisimenama.

M. Prousto bažnyčia, kaip minėta, pradedama vaizduoti nuo tamsaus prie bažnyčio, tačiau, tik įžengus į bažnyčią ir pro vitražus patekus šviesai, bažnyčia nusidažo šviesiomis, švelniomis, žaižaruojančiomis spalvomis: melsva, rausva, sidabrine, mėlyna, žalia, auksine, krištoline. Šviesa pirmiausiai krinta ant viršutinėje bažnyčios dalyje esančių objektų, o po to pasklinda po visą bažnyčią, pasiekdama tamsiausius jos kampelius: „Kitame rausvo sniego kalnas, kurio papėdėje vyksta kautynės, tarsi šerkšnu aptraukė patį stiklą, aplipdė jį neperregima kruša, nelyginant langą sniego tumulai, tiktai nušviesti kažkokios aušros (tikriausiai tos, kuri rausvino viršutinę altoriaus dalį tokiais ryškiais atspalviais, jog atrodė, kad juos ten meta veikiau koks laikinas blyksnis iš lauko, o ne spalvos amžinai prirakintos prie akmens)“ (Proust, 1979, 51).

Visuose trijuose romanuose bažnyčios yra perteikiamos pasitelkiant skirtingas menines priemones, pasirenkamas skirtingas žiūrėjimo nuotolis, yra kitoks protagonisto erdvės suvokimas. Pirmiausia visos bažnyčios skiriasi savo dydžiu (nuo koplyčios iki katedros), savo ištaigingumu ir poveikiu kūrinio subjektui. Pagrindiniams veikėjams įtakos taip pat turėjo ir laiko distancija – bažnyčios yra aprašomos iš laiko nuotolio. Remiantis protagonistų požiūriu į objektus, galima teigti, jog didelę įtaką jiems darė teigiamas ir palankus požiūris į erdvę: erdvė yra išgyvenama, gerbiama ir perteikiama tik teigiamomis emocijomis. Galima sakyti, jog pagal žiūrėjimo nuotolį į visas bažnyčias esame įvedami iš išorės, iš dalies apžvelgiamas fasadas, o tuomet artėjama link altoriaus. Bažnyčios erdvei viduje perteikti visi autoriai pasitelkia skirtingus žvilgsnio fokusavimo būdus, kuriuos iš dalies lemia ir protagonistų socialinis vaidmuo, pareigos, erdvės suvokimas. Šviesų ir spalvų dermė kūriniuose taip pat yra panaši. Šiuo atveju išsiskiria M. Prousto perteikiama bažnyčia, kurioje dominuoja šviesos, jausmų spalvos, puikus apšvietimas pro vitražinius langus. Kituose kūriniuose bažnyčios vaizduojamos niūresnės, tamsesnės, protagonistams jose yra šiek tiek nejauku.

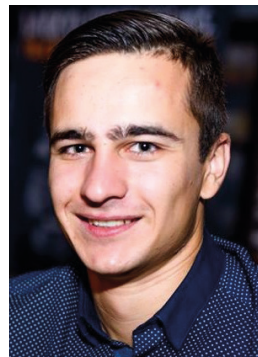
## Išvados

1. Apibendrinant bažnyčios erdvės vaizdavimą romanuose galima remtis profesoriaus Vosylio Sezemano mintimi, jog „tikrai tas sąmonės nusistatymas, kuris sutelkia dėmesį į erdvinę objekto formą, jo kontūrų spalvotumą ir jo santykius su šviesa, atveria mums akis jo estetinėms teigiamybėms arba neigiamybėms, ir tikrai tada pats objektas mūsų suvokiamas kaip gražus arba negražus“ (Sezeman, 1970, 35).
2. Būtent šie trys straipsnyje aptarti romanai – V. Hugo „Paryžiaus katedra“, M. Prousto „Svano pusėje“, V. Mykolaičio-Putino „Altorių šešėly“ – yra puiki priemonė lyginti trijų skirtingų autorių kūrybą ir bažnyčių vaizdavimą, suvokti grožio esmę, analizuojant visiškai skirtingų subjektų išgyvenimus, perteikiamus per architektūrinę prizmę.

## Literatūra

- Bikulčius, V. (2003). *Marselio Prusto „Prarasto laiko beiėškant“*. Vilnius: Baltos lankos, 109.
- Hugo, V. (2007). *Paryžiaus katedra*. Vilnius: Margi raštai, 109, 111.
- Mykolaitis-Putinas, V. (2012). *Altorių šešėly*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 32–33.
- Proust, M. (1979). *Svano pusėje*. Vilnius: Vaga, 42, 51–52.
- Sezeman, V. (1970). *Estetika*. Vilnius: Mintis, 35.

# Katalikų bažnyčios padėtis Vilniuje 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais



ROBERTAS MOTUZAS

Istorijos fakultetas

El. paštas motuzas.r@gmail.com

Darbo vadovas lekt. dr. Artūras Svarauskas

Lietuvos istorijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** Katalikų bažnyčia, Vilnius, tarybų valdžia, Vincas Mickevičius-Kapsukas, Jurgis Matulaitis.

**Tyrimo aktualumas.** Istoriografijoje fiksuojamas 1919 m. sausio–balandžio mėnesių tarybų valdžios epizodas Vilniuje vertinamas prieštarai. Paradigminė sovietinės ir moderniosios lietuvių istoriografijos kolizija trukdo racionaliam šių įvykių vertinimui bei jų raiškai akademinėje erdvėje. Dėl skaudžių totalitaristinio režimo padarinių 1919 m. pradžioje Lietuvoje pasireiškusi komunistinio judėjimo praktika šiandieninėje visuomenėje dažniausiai tapatinama su teroru ir nusikaltama prievarta. Taigi šiuo metu formuojamo tradicinio tautinio konstrukto perspektyvoje alternatyvūs istoriniai procesai nustumiami į istoriografinės paraštes. To pavyzdžiu tampa ir straipsnyje aptariamas laikotarpis.

Tik visai neseniai moderniojoje Lietuvos istoriografijoje pradėti kelti pavieniai pastebėjimai apie Vinco Mickevičiaus-Kapsuko 1919 m. sausio–balandžio mėnesių valdymo sąlyginio kultūrinio ir netgi tautinio liberalumo požymius (Laurinavičius, 2008, 57). Galima pastebėti, kad V. Mickevičiaus-Kapsuko atstovaujama Lietuvos Tarybų Respublika patraukė didelę dalį tuometinės Vilniaus inteligentijos – ne tik kairiųjų, bet ir dešiniųjų pažiūrų atstovus, tokius kaip Joną Basanavičių, Balį Sruogą, kunigą Juozą Tumą-Vaižgantą ir daugelį kitų.

Pastebint sąlygiškai liberalų V. Mickevičiaus-Kapsuko atstovaujamą tarybų valdžios valdymą ir to sukeltus dalies Vilniaus lietuvių inteligentijos oportunistiškus ir pragmatiškus veiksmus, natūraliai kyla klausimas, ar ir religinė raiška

Vilniuje 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais įgavo kitokias formas ir nebuvo taip stipriai ribojama kaip bolševikinėje Rusijoje? Šie probleminiai klausimai yra *terra incognita* moderniajame Lietuvos istoriografijos diskurse. Ligšiolinėje istoriografijoje jų tyrinėjimams nėra skirta jokio dėmesio, nėra pasirodęs nei vienas straipsnis. Tad šiuo tyrimu siekiama bent iš dalies užpildyti šią istoriografinę spragą.

**Tyrimo tikslas** – apžvelgti Katalikų bažnyčios padėtį Vilniuje 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais bei nustatyti jos raiškos sankirtas su tarybų valdžios institucijomis.

**Tyrimo metodai:** šiems klausimams atskleisti taikomi analizės ir sintezės, istorinis lyginamasis ir pasakojimo metodai. Derinant analizės ir sintezės metodus darbe aprašomi įvykiai analizuojami pavieniui ir kartu jungiami į bendrą to meto istorijos proceso vyksmą. Istorinis lyginamasis metodas pasitelkiamas skirtingoms istoriografinėms pozicijoms gretinti ir kokybiškai naujoms ypatybėms atskleisti. Pasakojimo metodas pritaikomas atsiminimuose ir šaltiniuose fiksuojamai medžiagai perkelti į formuojamą istorinį įvykių aprašymą.

## **Bolševikų religinės politikos bruožai**

Tradicinėje komunizmo teorijoje ir praktikoje pabrėžiamas antagonizmas, kova su religija, eskaluojamas ateizmas. Šios teorijos pradininkas Karlas Marksas, kritikuodamas visuomenės tamsumą, pažymėjo, kad „religija yra liaudies opijus“ (Raines, 2002, 171). Ši nuostata tapo principine komunizmo etikete. Ir tolimesnėje komunistinio judėjimo praktikoje buvo stengiamasi religiją visiškai atskirti nuo valstybės, o visuomenėje diegti ateistines nuotaikas. Ne išimtis ir komunistinis judėjimas Lietuvoje. Jo lyderiai Vincas Mickevičius-Kapsukas ir Zigmas Aleksa-Angarietis savo veikaluose atvirai reiškė priešišumą krikščionybei ir reikalavo, kad jų bendraminčiai visiškai atmetų krikščionišką moralę. Tačiau istorikas Edvardas Kriščiūnas (2008, 50) kelia prielaidą, kad, nepaisant jų skelbiamo priešiškumo krikščionybei, jų sąmonėje tradicinė dorovės įtaka visgi išliko. Tai akivaizdžiai atsiskleidė 1919 m. sausio–balandžio mėnesiais, kai V. Mickevičius-Kapsukas vadovavo Lietuvos komunistinei vyriausybei. Tuo metu nepastebima bolševikams būdingo raudonojo teroro, nežudomi politiniai priešininkai, nenaikinami vadinaimieji „klasiniai priešai“. Būta suėjimų, kratų, tačiau masinis teroras liko nuošalyje



ir, anot istorikų, per visą sausio–balandžio bolševikų valdymo laikotarpį nei vienas politinis kalinys nenuteistas mirties bausme, nebuvo ir sušaudymų, o bolševikų vykdomi suėmimai dažniausia galėjo būti tik atsakas į teroro veiksmus prieš komunistus Lietuvos vyriausybės kontroliuojamoje teritorijoje (Laurinavičius ir kt., 2014, 126).

Akivaizdu, kad minėtą bolševikų liberalų veikimo pobūdį nulėmė ir tarptautinių santykių aplinkybės, t. y. revoliucijos eksporto į Vakarų idėja, kuri skatino atsižvelgti į vietos gyventojų poreikius, nekiršinti visuomenės. Šis veiksnys tiesiogiai lietė ir katalikiškąją Vilniaus visuomenės dalį. Tuometinis Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulaitis sausio 6 d. savo dienoraštyje rašė: „Kiek girdėti, bolševikai jau nebe tie, kokie buvo iš pradžių; mandagiai ir gražiai su žmonėmis apsieina.“ Atrodo, panašios tendencijos vyravo ir katalikiškoje spaudoje, dalis dvasininkų savo straipsniuose guodėsi ir spėliojo, kad galbūt bolševikų baimė esanti išpūsta ir parodyta per „padidinamąjį stiklą“ (Ganytojas, 1919, 2). Bolševikų valdymo pradžioje Vilniuje veikė net nepriklausomi laikraščiai, vienas jų – krikščionių demokratų „Laisvoji Lietuva“. Krikščionys demokratai, kaip ir likusioji Vilniaus inteligentijos dalis, laikėsi panašių pozicijų V. Mickevičiaus-Kapsuko režimo atžvilgiu, t. y. siekė kuo prasmingiau pergyventi šį laikotarpį, mobilizuoti lietuvių katalikų liaudį.

### **Jurgis Matulaitis – katalikiškosios Vilniaus visuomenės gynėjas**

Vilniaus katalikiškajai visuomenei, susipažinusiai su bolševikų ateizmo politika Rusijoje, labiausiai nerimą kėlė trys galimi jų veiksmai: Bažnyčios turtų nusavinimas, Bažnyčios atskyrimas nuo valstybės ir tikybos mokymo pašalinimas iš mokyklų. Dėl straipsnio apimties čia bus aptariamas tik pastarasis klausimas. Tikybos mokymo pašalinimas iš mokyklų pasirinktas neatsitiktinai – ši problema sukėlė plačiausią reakciją to meto Vilniaus katalikiškoje visuomenėje, todėl ją verta aptarti plačiau.

Gandai apie tikybos pašalinimą iš mokyklų Vilniuje sklandė jau nuo bolševikų valdymo pradžios. Tai privertė Katalikų bažnyčios vadovybę, mokyklų vadovus bei tėvus mobilizuotis ir ieškoti sprendimų, kaip to išvengti. Lenkai šiuo klausimu laikėsi dviejų pozicijų: vieni liko nusistatę, kad mokykla būtų tik katalikiška, kiti ketino tartis ir derėtis su bolševikais (Matulaitis, 1998, 193). Svarbiausio vaidmens,

sprendžiant šį klausimą, ėmėsi tuometinis Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulaitis. Tarpininkaujant kunigui Juozui Tumui-Vaižgantui, kuris dirbo Švietimo komisariete, arkivyskupas ėmė ieškoti ryšių su tarybų valdžios švietimo komisaru Vaclovu Biržiška. Kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, kad tuometinio lietuvių gimnazijos direktoriaus Mykolo Biržiškos bute įvyko slaptas Jurgio Matulaičio ir švietimo komisaro Vaclovo Biržiškos susitikimas, kuriame buvo nustatyta taktika, kaip apsaugoti mokyklas, kad iš jų nebūtų pašalintas tikybos mokymas (Biržiška, 1954, 26). Tai lyg ir patvirtintų įrašas arkivyskupo dienoraštyje: „Žinojau iš lietuvių, kad kol Vaclovas Biržiška bus komisaru, dekreto prieš tikybą mokyklose neleis; taigi iki tol ir ramu buvo“ (Matulaitis, 1998, 196). Ir iš tikrųjų arkivyskupo ir savo brolio M. Biržiškos paragintas, švietimo komisaras V. Biržiška nesiryžo išleisti šio dekreto. Tai padarė tik jo įpėdinis Julijanas Leščinskis Švietimo komisariete. Dekretas pasirodė 1919 m. kovo 24 d. Juo buvo naikinamos privačios mokyklos, dvasininkams draudžiama mokyti (Górski, 2009, 126). Tačiau šaltiniai leidžia abejoti šio dekreto reikšme bei praktine įgyvendinimo forma. Štai M. Biržiška taip aprašo jo vadovaujamos gimnazijos patikrą: „Iš komisariato atvyko jaunutė <...> mokyklų kolegijos narė, kuri labai varžydamosi, patikrino, jog tvarkaraštyje nepažymėta tikybos pamokų, bet mano raginama pereiti per klases nesutiko ir pasisukusi išėjo“ (Biržiška, 1937, 616). Taigi tai iliustruoja, kad bolševikų dekretas dėl tikybos pašalinimo buvo labiau fiktyvus turinio, o jo įgyvendinimas turėjo didelių spragų.

Arkivyskupo J. Matulaičio veiklumas kėlė daug problemų bolševikų valdžiai. 1919 m. vasario viduryje, paaštrėjus bolševikų režimui ir uždarius laisvus laikraščius bei kai kurias krikščioniškas darbininkų organizacijas, vyskupas nutarė atvirai kreiptis į katalikiškąją Vilniaus visuomenę. Buvo parengtas raštiškas kreipimasis lenkų ir lietuvių kalbomis, kuris sekmadienį turėjo būti skaitomas visose Vilniaus bažnyčiose. Pats arkivyskupas jį skaitė katedroje. Išlikę to meto atsiminimai leidžia susidaryti gana tikslų vaizdą apie šio kreipimosi aplinkybes ir svarbą. Teigiama, kad į katedrą ir aplink ją paklausyti arkivyskupo susirinko net keliolika tūkstančių vilniečių. Šio pasisakymo turinys buvo griežtai antibolševikiškas, smerkiantis ir kritikuojantis jų pozicijas Katalikų bažnyčios atžvilgiu. Tokie arkivyskupo veiksmai neliko be atsako. Pirmiausia bolševikai elgėsi atsargiai, imtasi provokacijų taktikos: į vyskupo namus ateidavo įtartini asmenys su įvairiausiais ir keisčiausiais pasiūlymais. Tokiu būdu buvo siekiama gauti informacijos apie arkivyskupo

planus kovoje su bolševizmu, apie galimus ryšius su slaptomis lenkų organizacijomis (Matulaitis, 1998, 176). Nepasisėkus demaskuoti arkivyskupo planų, pereita prie radikalesnių veiksmų. 1919 m. kovo viduryje arkivyskupas gavo bolševikų įsakymą, kuriuo reikalaujama išsikelti iš jo buto ir perduoti jį bolševikų įstaigoms. Arkivyskupas kreipėsi į V. Mickevičių-Kapsuką, prašydamas atšaukti tokį potvarkį. Galiausiai pasekmės buvo tokios, kad arkivyskupas J. Matulaitis liko savo vietoje, o davusieji įsakymus turėjo jo atsiprašyti, be to, dar buvo nušalinti nuo užimamų pareigų (Bieliauskas, 2009, 125). Panašių momentų būta ir kiek vėliau. Arkivyskupo namuose bandė apsigyventi bolševikų komisarai, atvykę iš Maskvos: jie nepaisė anksčiau Lietuvos tarybų valdžios išduoto rašto, liudijančio apie teisę arkivyskupui čia gyventi. Tokių bolševikų savivaliavimu pasipiktino visuomenė. To meto veikėjų atsiminimuose minima, kad įširdusi minia apsupo arkivyskupo namus, iškonevėkė bolševikų pareigūnus ir privertė juos išeiti iš arkivyskupo namų.

Antibolševikinės katalikiškos veiklos tendencijos pastebimos ne tik arkivyskupo J. Matulaičio veikloje. Dar 1919 m. vasario viduryje paaštrėjus padėčiai Vilniuje, pastebimai suaktyvėjo ir katalikiška veikla. Buvo skaitomos įvairios antibolševikinio turinio paskaitos, rengiami krikščioniškų organizacijų susirinkimai. Lietuvių katalikų antibolševikinės veiklos epizodų galima aptikti Švietimo komisiariato leidinyje. Minimimi slapsti susirinkimai, kuriuose skaitomi religinio ir net patriotinio turinio pranešimai, renkamos aukos kunigams ir netgi minimas atvejis, kai žymesni kunigai ir krikščionių demokratų veikėjai nutarė iškilmingai paminėti Vasario 16 d. sukaktį (Švietimo reikalai, 1919, 6). Šios katalikiškos ir patriotinės akcijos neliko be atsako. Vasario mėnesio pabaigoje greta žymių visuomenininkų buvo sulaikyti ir kunigai Mečislovas Reinys, Jonas Vailokaitis bei Povilas Dogelis.

## Išvados

1. Atliekant šaltinių ir istoriografijos analizę paaiškėjo, kad dėl sudėtingos tarptautinės ir vidaus padėties Lietuvos tarybų valdžios laikysena Katalikų bažnyčios atžvilgiu turėjo liberalumo požymių. Iki pat 1919 m. vasario mėn. vidurio bolševikų deklaruojamas ateizmas buvo daugiau formalaus, o ne praktinio pobūdžio: veikė krikščioniškosios organizacijos, ėjo krikščionių demokratų spauda, deklaravusi konformizmu grįstas pozicijas.

2. Nuo vasario vidurio iki balandžio pabaigos, kai bolševikai išstumiami iš Vilniaus, Katalikų bažnyčios padėtis tapo labiau komplikuota ir dinamiška. Taip pasireiškė kova už tikybos mokymą mokyklose – kunigai ir katalikai skaitė antibolševikinio turinio paskaitas, organizavo susirinkimus, kurie tapo katalikišką visuomenę mobilizuojančiais veiksniais.
3. Dėl katalikiškos visuomenės konsolidacijos išaugo arkivyskupo J. Matulaičio autoritetas, kurio atspindžiai tapo matomi ne tik visuomenėje, tačiau ir valdančiuosiuose Lietuvos tarybų valdžios sluoksniuose.

## Literatūra

- Bieliauskas, P. (2009). *Vilniaus dienoraštis (1915–1919)*. Trakai: Voruta, 125.
- Biržiška, M. (1937). Iš 1919–1920 m. Vilniaus darbo atsiminimų, *Trimitas*, 616.
- Ganytojas*. (1919). 3, 2.
- Górski, T. (2009). *Palaimintasis Jurgis Matulaitis*. Kaunas: Marijonų talkininkų centras, 126.
- Kriščiūnas, E. (2008). V. Kapsuko ir Z. Angariečio revoliucinės komunistinės etikos bruožai XX a. I pusėje. *Istorija*, 71, 49.
- Laisvoji Lietuva*. (1919). 5, 1.
- Laurinavičius, Č. (2008). Once again on Soviet statehood in Lithuania in 1918–1919, *Lithuanian historical studies*, 13, 57, 126.
- Lietuvos istorija: Nepriklausomybė (1918–1940)*. (2014). Lietuvos istorijos institutas. Vilnius: Baltos lankos.
- Matulaitis, J. (1998). *Užrašai*. Vilnius: Aidai, 176, 193, 196.
- Raines, J. C. (2002). *Marx on religion*. Philadelphia: Temple University Press.
- Švietimo reikalai*. (1919). 3, 6.
- Vaclovas Biržiška. (1954). Iš *Lietuvių enciklopedija*. Bostonas: Lietuvių enciklopedijų leidykla, 26.

# Lietuvos viešosios policijos įvaizdį formavę veiksniai 1918–1940 m.



KĘSTUTIS NOREIKA

Istorijos fakultetas

El. paštas [kestutis.noreika@leu.lt](mailto:kestutis.noreika@leu.lt).

Darbo vadovas dr. Mindaugas Tamošaitis

Lietuvos istorijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** Lietuva, 1918–1940 m., įvaizdis, policija.

**Tyrimo aktualumas.** Socialinė aplinka, visuomenės raida ir jos požiūris jau seniai atlieka svarbų vaidmenį formuojant šalies saugumo aplinką. Visuomenės ir policijos ryšys yra labai glaudus, nes teisėtvarkos struktūrų veiklos efektyvumas priklauso nuo žmonių požiūrio į ją.

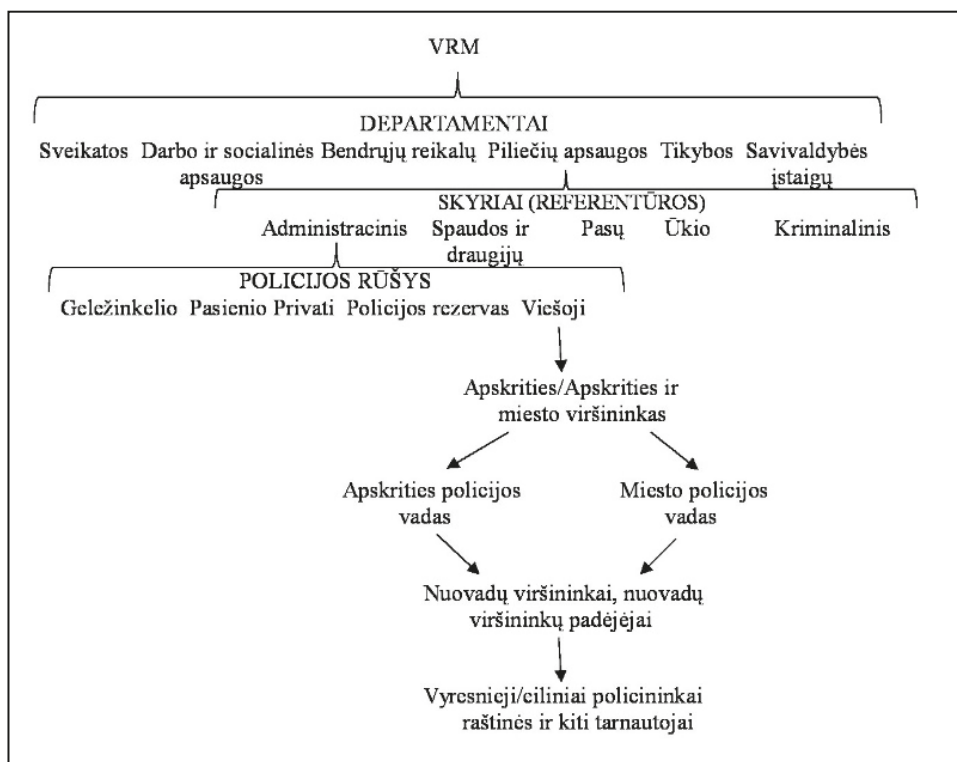
Straipsnis parengtas magistro darbo „Kauno miesto ir apskrities viešoji policija 1918–1940 m.“ pagrindu. Policijos tema Lietuvos istoriografijoje nėra išplėtotą, todėl rengiant straipsnį buvo pasiremta iki 1940 m. paskelbtais straipsniais periodiniuose leidiniuose, atsiminimais ir dokumentais, saugomais Lietuvos centriniam valstybės archyve (toliau – LCVA). Iki šiol nebuvo bandymų atskleisti policijos įvaizdį formuojančius veiksniai analizuojant sistemos problemas.

**Tyrimo tikslas** – atskleisti Lietuvos viešosios policijos įvaizdį formavusius veiksniai nepriklausomybės laikotarpiu (1918–1940 m.).

**Tyrimo metodai:** aprašomasis, analitinis ir statistinis.

**Dėstymas.** 1918 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę buvo imtasi kurti svarbiausias valstybės institucijas. Kartu su Vyriausybe buvo įsteigta Vidaus reikalų ministerija, kuri buvo padalyta į penkis departamentus. Piliečių apsaugos departamentui, kuris nuo 1935 m. buvo pervadintas į Policijos departamentą, nepriklausomybės pradžioje buvo pavesta vietose organizuoti policiją, nustatyti pareigūnų etatus ir veiklos barus, tirti neteisėtus tarnautojų veiksmus, skirti ir šalinti juos iš pareigų (Tomašauskas, 1930, 130). 1924 m. reformavus policijos struktūrą Piliečių

apsaugos departamentas vadovavo kriminalinei, saugumo, pasienio, geležinkelio, privačiai, viešajai policijai ir policijos rezervui (1 pav.). Didžiausias darbo krūvis visą nepriklausomybės laikotarpį teko viešajai policijai, kuri turėjo vykdyti visų valstybės įstaigų įsakymus. Straipsnyje akcentuojamas viešosios policijos įvaizdis ir sistemos problemos. Analizuojant policijos įvaizdį formavusius veiksnius, tyrime daugiausiai dėmesio skiriama teisėtvarkos struktūrų valdininkų kompetencijai, tarnautojų santykiams, vizualiajam įvaizdžiui, analizuojama, kaip valdininkai atlieka savo pareigas.



1 pav. 1924 m. Lietuvos viešosios policijos struktūra

Kuriant policiją, pareigūnais dažniausiai tapdavo iki tol teisėtvarkos struktūrose netarnavę vyrai. Juos apmokyti nebuvo laiko, todėl pareigūnai tarnybos kompetencijas išsiugdydavo per praktinę veiklą. Esant tokiai situacijai, pareigūnai dažnai peržengdavo teisės normas, naudodavosi užimama padėtimi. Toks pareigūnų

elgesys sulaukdavo neigiamos žmonių reakcijos. Kritišką visuomenės požiūrį į policiją stiprino atsiminimai apie Rusijos milicijos tarnautojus kaip kyšininkus, girtuoklius ir niekam nevertus žmones (Skipitis, 1925, 6).

Labai didelę reikšmę žmonių požiūriui į teisėtvarkos struktūras turėjo policijos valdininkų veikla ir santykiai su vietos gyventojais. Ne visi policijos valdininkai tinkamai vykdė savo pareigas. Šį teiginį galima pagrįsti 1933 m. policijos valdininko Leono Jablonskio atestacijos išvadomis: „Intelektu vidutinio, aukštos moralės, negirtuokliaujantis, tarnybą eina neblogai, tik nelabai atidžiai, drausmingas vidutiniškai, būdo silpno, užsigaunantis, nemandagus su piliečiais, kiek storžieviškas ir su kitais policijos tarnautojais. Drausmės baudos ir įspėjimai veikia į jo darbo našumą neigiamai“ (LCVA, f. 402, ap. 1, b. 503). Dėl teisinės bazės spragų pareigūnų tarpusavio santykius reglamentuojančiuose aktuose buvo apibrėžtos tik pavaldinių bendravimo su valdininkais nuostatos. Dėl to tarnautojams buvo keblu pateikti nusiskundimus policijos valdininkais.

Pareigūnų santykiams daug įtakos turėjo valdininkų tinkamumas atlikti pareigas ir gebėjimas vadovauti savo pavaldiniams. 1927 m. Kauno policijos vadas, apibūdindamas teisėtvarkos struktūrų pareigūnų problemas, teigė, kad valdininkų santykiai su policininkais yra prasti, nes nuovadų viršininkų padėjėjai ir kiti valdininkai neatitiko jiems keliamų reikalavimų. „Tai buvę be mažų išimčių ne rikiuotės puskarininkiai – raštininkai, menko išsilavinimo, netaktiški, neturintieji supratimo apie drausmę ir santykius“ (LCVA, f. 394, ap. 15, b. 101). Apibūdindamas tarnautojų tarpusavio santykius, Policijos departamento viršininkas Vytautas Reivytis pažymėjo, kad kiekvienas viršininkas galėjo savo pavaldinį dvasiškai ir morališkai terorizuoti, kelti jam įtampą ir pagaliau „visiškai nekramtęs praryti“ (Reivytis, 1974, 117). Situacija ėmė keistis ketvirtajame dešimtmetyje, kai į policijos tarnybą stojo Lietuvos kariuomenėje tarnavę ir Aukštesniosios policijos mokyklos kursus išklause bei susipažinę su tarnyba asmenys.

Dėl karo padėties šalyje policijos tarnautojams buvo suteikta daugiau galių. Demokratinėse valstybėse valdžia pirmiausia remiasi gyventojų savivalda. Tuo tarpu autoritarinės Antano Smetonos valdžios pagrindiniai svertai buvo biurokratinė administracija, kariuomenė ir policija (Sireika, 1998, 107). Turėdami valdžios palaikymą, pareigūnai, nesibaimindami neigiamų pasekmių, galėjo griežčiau

kontroliuoti viešąją tvarką. Todėl visuomenė policiją identifiko ne kaip paslaugas teikiančią, o kaip baudžiančią struktūrą.

Nepriklausomybės pradžioje bendra policijos sistemos išvaizda nebuvo gera. Uniformą atstodavo raiščiai ant rankų. Tik 1923 m. buvo nustatyta visos Lietuvos policijos tarnautojų uniforma. Pareigūnai dažnai nusižengdavo nustatytoms uniformų dėvėjimo taisyklėms. Kaip pastebėjo Kauno miesto policijos vadas, „tarnautojai neturi kariškos išvaizdos: vaikščioja susikišę rankas į kišenus, krypuodami į visas puses, susilenkę, su lazdomis pasiramščiuodami, atsisagstę, kepures ant šalies nešiodami, rūkydami dideles pypkes ir t. t. Tokis ištižimas žemina policijos garbę ir jis toliau nebus pakenčiamas“ (LCVA, f. 440, ap. 1, b. 42).

Buvęs Vidaus reikalų ministerijos ministras Rapolas Skipitis, aptardamas policininkų išvaizdą ir pareigų vykdymą, akcentavo, kad „valstybė, kurios piliečiai nekultūringi, atsilikę, negali turėti geros policijos, nė geros tvarkos. Juk policija sudaroma iš tų pačių žmonių! Kad kuris nors kaimietis ar miestelėnas įstojo policijon ir užsivilkio uniforma, dėl to jis kultūringesnis nepasidarys“ (Skipitis, 1925, 6). Problemų kėlė ir abejingas pareigų atlikimas. 1928 m. Piliečių apsaugos departamento direktorius, apžiūrėdamas Kybartų policijos nuovadą, pastebėjo, jog „grindys seniai plautos, primėtyta degtukų <...>. Visur pastebimas policijos tarnautojų apsileidimas ir nesidomėjimas tarnyba“ (Policija, 1928, 10). Galima teigti, jog policijos valdininkai, auklėdami tarnautojus, naudojo vienintelę priemonę – bausmes, kurios nemotyvavo pareigūnų (LCVA, f. 394, ap. 6, b. 203).

Apžvelgus visuomenės požiūrį į policiją ir sistemos problemas verta paanalizuoti, kaip policininkai elgėsi tarnyboje ir kaip juos iš šalies matė aplinkiniai. Pareigūnų tarnyba nuolatos būdavo tikrinama. Policijos valdininkai stebėdavo pareigūnų įrašus tarnybos knygose, jų elgesį viešose vietose, sargyboje. Už tarnybos metu nustatytus pažeidimus policininkai buvo baudžiami papeikimais ar nustatytą parų skaičių uždaromi į areštinę.

Tyrimo metu buvo išanalizuotos 1927–1930 m. Kauno miesto policijos antrosios nuovados pareigūnų nuobaudų knygos. Iš 176 pareigūnų keturiasdešimt buvo bausta už atvykimą į tarnybą apsvaigus ar alkoholio vartojimą tarnybos metu nuo dviejų iki dešimties parų areštu. 1922 m., aptardamas alkoholio vartojimo problemą, Kauno miesto ir apskrities viršininkas teigė, jog „apie tai jau ne kartą



perspėjam milicijos valdininkus ir tarnautojus, bet iki šiam laikui gėrusieji nepaliauja gėrę net ir tarnybos metu“ (LCVA, f. 440, ap. 1, b. 40).

Net 81 policininkas patikrinimų metu buvo pašalinęs iš paskirtos sargybos vietos ar anksčiau baigęs tarnybą. Už tokius pažeidimus pareigūnai buvo baudžiami nuo vienos iki dešimties parų areštu. 1928 m. Kauno miesto policijos vadas, kritiškai vertindamas tarnautojų nusižengimus, teigė, jog toks policininkų elgesys žemina policijos garbę ir pasitikėjimą ja bei verčia netikėti surašomais protokolais (LCVA, f. 440, ap. 1, b. 115).

### Išvados

1. Sunkiomis sąlygomis susikūrusi Lietuvos policija visą nepriklausomybės laikotarpį susidūrė su rimtomis veiklos problemomis. Ypač daug sunkumų sukėlė didelė tarnautojų kaita. Dėl sunkių tarnybos sąlygų, prastos apmokymo sistemos, nusižengimų tarnautojai patys išstodavo ar buvo šalinami iš tarnybos.
2. Naujų tarnautojų apmokymas buvo paremtas praktine veikla, todėl tarnautojai gana dažnai pažeisdavo nustatytas teisės normas. Žemesniosios grandies tarnautojai nebuvo skatinami tobulėti, o užimti aukštesnių pareigų dažniausiai negalėjo dėl išsilavinimo stokos.
3. Dėl prastos tarnautojų atrankos ir parengimo tarnybai sistemos Lietuvos nepriklausomybės pradžioje policijos tarnyba nebuvo vertinama kaip profesija. Dėl to visuomenė policiją identifikavo kaip baudžiančią struktūrą. Neigiamos įtakos visuomenės požiūriui į policiją turėjo vangus tarnautojų pareigų atlikimas ir nusižengimai nustatytoms tarnybos taisyklėms.

### Šaltiniai ir literatūra

- 1922 m. liepos 27 d. Kauno miesto ir apskrities viršininko įsakymas. Iš *LCVA*, f. 440, ap. 1, b. 40, l. 20.
- 1922 m. rugsėjo 16 d. Kauno miesto milicijos vado įsakymas. Iš *LCVA*, f. 440, ap. 1, b. 42, l. 56.
- 1927 m. rugpjūčio 17 d. Kauno miesto policijos vado raportas miesto ir apskrities viršininkui. Iš *LCVA*, f. 394, ap. 15, b. 101, l. 227.

- 1928 m. gegužės 25 d. Kauno miesto policijos vado įsakymas. Iš *LCVA*, f. 440, ap. 1, b. 115, lapai nenumeruoti.
- 1931 m. Kauno miesto ir apskrities viršininko pranešimas Piliečių apsaugos departamento direktoriui. Iš *LCVA*, f. 394, ap. 6, b. 203, l. 9.
- 1933 m. Kauno miesto ir apskrities policijos vachmistų atestacijos rezultatai. Iš *LCVA*, f. 402, ap. 1, b. 503, l. 1–29.
- Alytaus miesto fotografija. (1926). *Dzūkų bizūnas*, 2, 9.
- Kas pastebėta inspektuojant nuovadas. (1928). *Policija*, 8 (48), 10.
- Reivyti, V. (1974). Dėl policijos tarnybos įstatymų ir laipsnių nebuvimo policijos tarnyba buvo nepastovi. Iš *Lietuvos policija: įstatymų ir tvarkos tarnyboje*. Čikaga: Vlado Vijeikio spaustuvė, 117.
- Sireika, J. (1998). *Lietuvos savivaldybės ir savivaldybininkai (1918–1931 metai)*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 107.
- Skipitis, R. (1925). Šis tas iš policijos organizavimo. *Policija*, 9 (13), 6.
- Tomašauskas, I. (1930). *Policija Lietuvoje. 1918–1928 m. T. 1*. Kaunas: Vidaus reikalų ministerijos Piliečių apsaugos departamentas, 130.

# Stepono Dariaus ir Stasio Girėno įamžinimas Lietuvoje 1933–1940 m.



AURIMAS PALAIMA

Istorijos fakultetas

El. paštas palaimaaurimas@gmail.com

Darbo vadovas prof. dr. Juozas Skirius

Visuotinės istorijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** Lietuva, 1933–1940 m., Steponas Darius ir Stasys Girėnas, „Lituanica“, įamžinimas, paminklas.

**Tyrimo aktualumas.** 1933 m. liepos 14–17 d. du lietuvių tautybės lakūnai – Steponas Darius ir Stasys Girėnas lėktuvu „Lituanica“ perskrido Atlantą. Jų kelionės tikslas – nusileisti Kaune. Tačiau šio tikslo pasiekti jiems taip ir nepavyko. Katastrofa įvyko tuometinėje Vokietijoje, Soldino (Myslibužo) miške.

Tą pačią dieną šalyje buvo paskelbtas 30 dienų tautos gedulas. Abu lakūnai pavadinti tautos didvyriais. S. Darius ir S. Girėnas lietuvių istorinėje atmintyje užima didžiulę reikšmę jau daugiau nei aštuoniasdešimt vienus metus.

**Tyrimo tikslas** – atskleisti S. Dariaus ir S. Girėno įamžinimo formas Nepriklausomos Lietuvos Respublikos laikotarpiu 1933–1940 m. Straipsnis parengtas remiantis bakalauro darbo rašymo metu surinkta informacija, kuri daugiausia pateikiama periodiniuose leidiniuose – straipsniuose ir žinutėse apie minėjimus, paminklus ir prisiminimus.

Nors istorikai S. Dariui ir S. Girėnui skiria didžiulį dėmesį, tačiau tyrimų šių asmenų paveldosaugos ar įamžinimo prasme Lietuvoje kol kas nėra. Paminėtinas tik Lauros Griciūtės bakalauro darbas „Dariaus ir Girėno kultas – raida ir išraiškos“ (Griciūtė, 2011), taip pat keletas knygų, kuriose minimos lakūnų įamžinimo formos. Renkant informaciją teko lankytis Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Lietuvos aviacijos muziejuje, S. Dariaus ir S. Girėno gimtinių muziejuose.

**Tyrimo metodai:** taikomas lyginamasis ir deskriptyvinis (aprašomasis) tyrimo metodai. Taip pat analizuojama skirtinguose šaltiniuose pateikiama informacija, nes, pasibaigus 1933–1940 m. nepriklausomybės laikotarpiui, prasidėjęs karas ir beveik 50 metų trukęs sovietinis laikotarpis visiškai pakeitė požiūrį į S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio įamžinimą.

**Dėstymas.** Iškart po katastrofos, liepos 19 d., didvyrių laidotuvėse dalyvavo keliasdešimt tūkstančių žmonių. Skirtinguose šaltiniuose pateikiamas skirtingas dalyvavusiųjų laidotuvėse asmenų skaičius, svyruojantis tarp 50 000 ir 80 000 žmonių: 50 000 žmonių (Trimitas, 1933, 12), 60 000 (Plieno sparnai, 1995, 7), 80 000 (Rytas, 1933, 2). S. Dariaus ir S. Girėno palaikai buvo balzamuoti (Akademikas, 2011, 255). 1937 m. pagal architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio projektą senosiose Kauno-Karmelitų kapinėse buvo pastatytas mauzoliejus lakūnams (Paseckas, 1992, 105).

Iš karto po laidotuvių, liepos 21 d., specialiu užantspauduotu vagonu iš Vokietijos buvo atgabentos lėktuvo liekanos ir kiti daiktai iš avarijos vietos (Nemunas, 1988, 22). Praėjus dar 6 dienoms, liepos 27 d., senajame, dar mediniame, Kauno karo muziejuje buvo atidaryta „Lituanicos“ liekanų paroda. Ten pat buvo eksponuojami surinkti lakūnų daiktai. 1936 m. „Lituanicos“ ekspozicija atidaryta jau ir naujuosiuose Vytauto Didžiojo karo muziejaus rūmuose. Ekspozicijoje buvo skulptorių Juozo Mikėno ir Petro Aleksandraičiaus sukurti lakūnų bareljefai (Dariūtė-Maštarienė, 1991, 231). 1937 m. ekspozicija įrengta galutinai, bet ji veikė tik iki Antrojo pasaulinio karo pradžios (Gamziukas, 1988, 146).

Viena svarbiausių lakūnų įamžinimo formų – paminklai. Pradedant paminklų apžvalga, paminėtina, kad, anot Petro Jurgėlos (1935, 281), pirmą mažą paminklėlį Lietuvoje pastatė amerikietė Šmitienė, vėliau – Vilkijos visuomenė, o paskui ir kiti miestai. Atliekant tyrimą šio fakto patikrinti nepavyko. Juo buvo net suabejota, nes tų miestų, pastatiusių lakūnams paminklus, tikrai nebuvo daug. 1933 m. liepos 19 d. Babtų (Kauno rajonas) šauliai ir kiti miestelio gyventojai sudarė paminklo statybos komitetą. Paminklo inžinieriumi paskirtas Algirdas Šalkauskis. Paminklas buvo pastatytas iš XVI a. akmeninio kryžiaus liekanų (Mečys, 1995, 218). Jau spalio 1 d. įvyko iškilmingas paminklo atidarymas. Į tai greitai sureagavo ir Padainupio kaimo (Kauno rajonas) vietos šauliai, nes jų iniciatyva 1933 m. taip pat buvo pastatytas paminklas S. Dariaus ir S. Girėno skrydžiui per Atlantą atminti.

Paminklas nugriautas 1965 m. (Vasiliauskas, 1999, 78). Tais pačiais metais S. Dariaus ir S. Girėno bareljefą (Naujoji Romuva, 1935, 845) ir biustą (Pasaulio lietuvis, 1937, 58) sukūrė Bronius Pundzius. 1936 m. Trakų rajone, Onuškyje, buvo pastatytas ir Alekso Keturenkos paminklas lakūnams atminti (Nukentėję paminklai, 1994, 189). 1936 m. Petras Rimša taip pat sukūrė bareljefą pavadinimu „Mirties kilpos“, kuriame vaizduojama S. Dariaus ir S. Girėno veiklos pradžia Amerikoje, jų skrydis, žūtis ir karstų kelionė į Kauną (Literatūros naujienos, 1936, 54–55).

Būta ir nepavykusių bandymų statyti paminklus. 1934 m. įkurtas S. Dariaus ir S. Girėno paminklo statymo komitetas Kaune taip pat nusprendė statyti paminklą (Lietuvos sparnai, 1935, 223), bet vykdyto konkurso rezultatus pavyko paskelbti tik 1937 m. Numatyta paminklą statyti Kauno Ažuolyne. Projekto autorius – Bronius Pundzius (1937). Tačiau prasidėjęs karas sugriovė paminklo statymo planus, o paminklas iškilo tik 1990 m. atkūrus nepriklausomybę.

Petro Jurgėlos (1935, 268) teigimu, 1934 m. Lietuvoje buvo apie 300 S. Dariaus ir S. Girėno gatvių, 18 tiltų, 24 aikštės, 8 mokyklos. Kaimuose žmonės net ažuolus ir pilikalnius jų vardu vadino. Šiais skaičiais reikėtų abejoti, nes straipsniuose buvo aptikta vos keletas gatvių, kuriose vyko minėjimai. Tad rasti duomenys nepatvirtina tokių pateiktų P. Jurgėlos duomenų. Iš šio autoriaus įvardytų 18 tiltų Lietuvos periodikoje pavyko aptikti tik du: Pasvalio rajone, Saločiuose (Sinkevičiūtė) ir Širvintų rajone, Čiobiškyje (Banionis, 1988, 14–20).

Apie ažuolus P. Jurgėlos pateikiama informacija yra tikslesnė, nes 1933 m. rugsėjo 8 d. per tautos šventę Vaiguvoje, Šiaulių apskrityje, buvo paminėti lakūnai, o Nepriklausomybės aikštėje pasodintas ažuoliukas (Rytas, 1933, 4). 1935 m. vasario 10 d. S. Dariaus gimtinėje ažuoliuką taip pat pasodino ir Pavasarininkų organizacijos jaunimas, o greta – dar ir tris eglaites. Taip pat pavyko aptikti informaciją, kad Krokšlio kaimo bendruomenė, 2013 m. Varėnos rajone šventusi 80-ąsias lakūnų žūties metines, prisiminė, kad 1933 m. Krokšlio kaimo gyventojai lakūnams atminti kaimo viduryje pasodino du ažuolus (Giružis, 2013, 8). Tais pačiais metais Vilijampolėje buvo atidaryti S. Dariaus ir S. Girėno kultūros namai (Lietuvos aidas, 1935, 4). Be to, viso Lietuvos nepriklausomybės laikotarpio metu veikė 1925 m. įkurtas Stepono Dariaus stadionas. Periodikoje rastas siūlymas mokyklas pavadinti S. Dariaus ir S. Girėno vardu. O štai Kernavės pradžios mokykla įrengė mažą senienų muziejų, pavadintą žuvusių didvyrių vardu (Jurgėla, 1935, 280).

Po lakūnų katastrofos atgijo ir jų gimtieji kaimeliai. S. Dariaus gimtasis kraštas, esantis Judrėnų seniūnijoje, Rubiškėse, buvo pavadintas Dariške, arba šiandien – Dariaus kaimu (Savickis, 1934, 52). Šioje vietoje 1933 m. spalio 15 d. skulptorius A. Aleksandravičius padirbo bareljefus paminklinėms lentoms (Jurgėla, 1935, 279). S. Girėno kaimas Vytogala, esantis Skaudvilės valsčiuje, 1934 m. buvo pavadintas S. Girėno vardu (Miglinas, 1939, 6). A. Aleksandravičius ir čia padirbo paminklinės lentos bareljefus.

S. Dariaus ir S. Girėno garbei 1933 m. Lietuvos legiono 1-oji kuopa sudarė Aviacijos skyrių, kuris 1934 m. pabaigoje virto S. Dariaus ir S. Girėno aeroklubu (Lietuvos aidas, 1934, 10), o šis klubas įsteigė S. Dariaus ir S. Girėno fondą. Buvo įkurtos ir lakūnų eskadrilės. 1-oji eskadrilė pavadinta S. Dariaus, o 5-oji – S. Girėno vardais. Tačiau kitos tai patvirtinančios informacijos rasti nepavyko. Šių didvyrių vardais buvo pavadintas net Klaipėdos krašto šaulių būrys (Jurgėla, 1990, 279).

Lietuvoje taip pat buvo organizuojami skrydžiai, skirti S. Dariaus ir S. Girėno žygiui atminti. Minint lakūnų skridimo per Atlantą metines, šia proga per 12 Europos valstybių skrido trys serijiniai ANBO-IVL lėktuvai. 1938 m. Lietuvos susisiekimo ministerija Anglijoje įsigijo 2 septynių vietų keleivinius lėktuvus, kurie buvo pavadinti „Stepono Dariaus“ ir „Stasio Girėno“ vardais. 1939 m. birželio 3 d. pradėti reguliarūs reisai šiais lėktuvais (Dariūtė-Maštarienė, 1991, 229).

Dar tais pačiais lakūnų žūties metais, spalio 2 d., Lietuvos areoklubas išleido S. Dariaus ir S. Girėno nuotraukų albumą tamsiai mėlynu viršeliu su 58 nuotraukomis, o 1935 m. pasirodė Leokadijos Luncienės grožinė knyga „Atlanto nugalėtojai, arba Soldino miško paslaptis“ (Luncienė, 1935), taip pat romanas „Lituanica“, kurį tais pačiais metais parašė Juzefa Povilaitytė-Venckūnienė (Povilaitytė-Venckūnienė, 1935). 1933–1940 m. laikotarpiu sukurta daugybė eilėraščių, todėl Kazys Papečkys parengė poezijos antologiją „Apie Darių ir Girėną“ (Miškinis, 1996). Atliekant tyrimą, Lietuvos periodikoje pavyko surasti 47 skirtingus eilėraščius ir 6 dainas, parašytas laikotarpiu tarp 1933–1940 m. Iš 47 surinktų eilėraščių net 17 (47 proc.) iš jų pirmą kartą buvo išspausdinti 1933 m. Tai puikiai atskleidžia, kokie svarbūs lakūnų įamžinimo prasme buvo pirmieji 6 mėnesiai (liepa–gruodis) po „Lituanicos“ katastrofos. Juk praktiškai pusė eilėraščių, skirtų S. Dariui ir S. Girėnui, 1933–1940 m. periodikoje buvo sukurti per šį palyginti trumpą laikotarpį.

Nijolė Dariūtė-Maštarienė (1991, 223) savo knygoje pažymi, kad lakūnams atminti buvo gaminami kalendoriai, laikrodžiai, medalionai ir veidrodėliai. Manytina, kad visi šie daiktai teikė naudą ne tik pramonininkams, bet ir Lietuvos aeroklubui. 1933 m. viena pirmųjų savo kūrinuose S. Darių ir S. Girėną ėmė vaizduoti skulptorė, grafikė Domicėlė Tarabildienė. Ji sukūrė bent keletą medalių variantų (Kynas, 1983, 13–16). Taip lakūnai buvo įamžinti ir Lietuvos faleristikoje. Lietuvos aeroklubas kreipėsi į Lietuvos valdžią, prašydamas uždrausti privatiems asmenims platinti lakūnų paveikslus. Buvo pranešta, kad už tai bus baudžiama. Tačiau pasakytina, kad paveikslus buvo siūloma kabinti kiekvienoje Lietuvos mokykloje (Mockus, 1933, 299). Pirmasis „Lituanicos“ tragedijos paveikslą nutapė kunigas Brazauskas (Židinyš, 1933, 208). 1937 m. tapytojas Stasys Ušinskas sukūrė drobę, skirtą S. Dariui ir S. Girėnui atminti. Deja, ši drobė neišliko. Lakūnams atminti buvo išleista ir nemažai filatelijos darbų: laiškų su vokais, atvirukais ir pašto ženklais. 1934 m. Lietuvos vyriausybė išleido dailininkų Juozo Gaučo ir Algirdo Jakševičiaus pašto ženklų seriją po 20, 40 ir 60 centų ir po 1 litą su lakūnų atvaizdais (Kynas, 1983, 13–16). Atvirukus su lakūnų atvaizdais taip pat leido Lietuvos aeroklubas. Taip pat buvo gaminami rašikliai (Rytas, 1934, 4), saldainių dėžės (Seibutis, 2013, 11) ir net sąsiuviniai su abiejų lakūnų atvaizdais (Dariūtė-Maštarienė, 1988, 23–29).

## Išvados

1. Išnagrinėjus S. Dariaus ir S. Girėno įamžinimo formas, galima teigti, jog per septynerius Lietuvos nepriklausomybės metus (1933–1940 m.) lakūnų skrydžiui įamžinti buvo skirta daugybė lėšų ir pastangų.
2. Iškart po lakūnų laidotuvių įvairiausiems kultūriniais objektams ir organizacijoms buvo suteikti S. Dariaus ir S. Girėno vardai. Bent keliuose Lietuvos miestuose ir miesteliuose buvo pastatyti lakūnams skirti paminklai, parašytos knygos, sukurta daugybė eilėraščių, išleista grafikos, faleristikos ir filatelijos darbų. Be to, pramonininkai ėmė gaminti įvairiausias prekes: rašiklius, saldainių dėžutes, sąsiuvinius ir plakatus. Gaila, kad prasidėjęs Antrasis pasaulinis karas ir po jo beveik 50 metų trukęs sovietinių metų laikotarpis didžiąją dalį įamžinimo sunaikino.

## Šaltiniai ir literatūra

- Paskutinė didvyrių kelionė. (1933 07 27). *Trimitas*, 586, 12
- Dariaus ir Girėno paminklui statyti visuomeninių organizacijų atstovų pasitarimas. (1935). *Lietuvos sparnai*, 3, 58–60.
- Banionis, J. (1988 07 14–20). *Gimtas kraštas*, 7, 14–20
- Banionis, J. (1994). Dariaus ir Girėno paminklas. Iš *Nukentėję paminklai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 65–66.
- Bendruomenės šventė. (2013 07 26). *Girušis*, 4, 8
- Dariaus ir Girėno antkapis Kauno kapinėse. (1937). *Akademikas*. 11–12, 255.
- Dariūtė-Maštarienė, N. (1991). *Darius ir Girėnas*. Vilnius, 177, 204–206, 212, 214, 219–220, 222–223, 229, 231.
- Gamziukas, A. (1988). Dariaus ir Girėno atminimas. *Mokslas ir gyvenimas*, 7, 14–15
- Gamziukas, A. (1995). „Lituanica“ karo muziejuje. *Plieno sparnai*, 3, 7.
- Griciūtė, L. (2011). *S. Dariaus ir S. Girėno kultas: raiška ir išraiškos: bakalauro darbas*. Šiaulių universitetas. Šiauliai.
- Jurgėla, P. (1990). *Sparnuoti lietuviai Darius ir Girėnas*. Vilnius: Lietuvos žurnalistų sąjunga, 279–281.
- Kynas, A. (1983). S. Darius ir S. Girėnas lietuvių dailės kūrinuose. *Kultūros barai*, 7, 13–16.
- Literatūros naujienos*. (1936). 16–17, 54–55.
- Luncienė, L. (1935). *Atlanto nugalėtojai, arba Soldino miško paslaptis*. Kaunas–Marijampolė: Dirva.
- Mečys, R. (1995). *Kaimų istorijos. T. 1. Upyna* (Šilalės r.), 218.
- Miglinas, S. (1939 06 26). *Lietuvos aidas*, 325, 6.
- Mockus. (1933). Atlanto žygis mūsų mokyklose. *Tautos mokykla*, 17–18, 299.
- Naujoji Romuva*. (1935). 47, 845.
- Nemunas*. (1988). 3, 22.
- Nukentėję paminklai*. (1994). Sudarė M. Skirmantienė, J. Varnauskas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 189.
- Pasaulio lietuvis*. (1937). 3, 58.
- Paseckas, L. (1992). *Karo lakūno pasakojimai*. Kaunas: Plieno sparnai, 105.
- Paskutinė tautos pagarba didvyriams S. Dariui ir S. Girėnui. (1933 07 21). *Rytas*, 168, 2.



- Povilaitytė-Venckūnienė, J. (1934–1935). *Lituanica: romanas apie Darių ir Girėną*. Kaunas.
- Rytas*. (1934 12 29). 3147, 4.
- Savickis, J. (1934 09 3–4). Klaidingas Tauragės apskrities savivaldybės žingsnis. *Gimtoji kalba*, 52.
- Seibutis, A. (2013 07 11). S. Dariaus ir S. Girėno atminimą pagerbė ir Šiaulių saldainių gamintojai. *Draugas*, 11.
- Sinkevičiūtė, A. *Salochių tiltas per Mūšą*. Architektūros ir urbanistikos centras. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/1303?rt=3&pl=5>.
- Steigiama Dariaus ir Girėno eskadrilė. (1934). *Lietuvos aidas*, 282, 10.
- Vaiguvoj Dariaus ir Girėno ažuoliukas. (1933 09 21). *Rytas*, 21, 4.
- Vakar atidaryti Dariaus–Girėno namai Vilijampolėje. (1935 02 11). *Lietuvos aidas*, 4.
- Vasiliauskas, R. (1999). *Kauno rajono gamta ir kultūros vertybės*. Kaunas: Lututė, 78.
- Židinys*. (1933). 8–9 (104–105), 208.

# Kalbinis prekės ženklo formavimas naudotų automobilių skelbimuose



JUSTINA RUGIENIŪTĖ

Lituanistikos fakultetas

El. paštas rugieniutej@gmail.com

Darbo vadovė prof. dr. Jolanta Zabarskaitė

Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** leksika, automobiliai, skelbimai, prekės ženklas.

Straipsnyje nagrinėjama profesinė leksika naudotų automobilių skelbimuose, atrinktuose iš portalo *autogidas.lt*. Analizuojama automobilių skelbimų specialioji leksika ir profesiniai žargonizmai, kilmės ir vartojimo aspektais. Aptariama leksikos daroma įtaka kalbiniam prekės ženklo kūrimui.

**Tyrimo tikslas** – išanalizuoti surinktą automobilių skelbimų leksiką kilmės ir vartosenos aspektais bei išsiaiškinti kalbinius prekės ženklo kūrimo būdus, pasitelkiamus siekiant parduoti automobilį.

## **Tyrimo uždaviniai:**

1. Surinkti kuo daugiau ir kuo įvairesnių leksikos atvejų, vartojamų automobilių skelbimuose.
2. Susisteminti surinktą medžiagą.
3. Išsiaiškinti, kokių žodžių (kilmės, vartojimo atžvilgiu) daugiausia aptikta.
4. Išanalizuoti, kas būdingiausia automobilių skelbimų profesinei leksikai.
5. Išnagrinėti skelbimų-istorijų raišką, kūrimo ypatybes.

**Tyrimo metodai:** taikomi aprašomasis ir matematinio skaičiavimo metodai. Analizuojant tyrimo medžiagą, įvairius profesinės leksikos variantus, jų kilmę, vartojimo atvejus, skelbimų-istorijų paskirtį ir kūrimo priežastis, taikomas analitinis aprašomasis metodas. Nustatant, kokių skolintosios leksikos vienetų atrasta daugiausia, pasitelkiamas matematinio skaičiavimo metodas.

**Dėstymas.** XXI a. – informacinių technologijų amžius, kuriame kiekvieną dieną atsiranda nauji būdai pateikti informaciją, naujos rinkodaros priemonės ir rūšys pardavėjus verčia ieškoti inovatyvių būdų, kaip pasiekti savo pirkėją. Internetas smulkiems pardavėjams suteikia galimybę būti matomiems, konkuruoti su didžiais rinkos dalyviais. Kiekvienas privatus pardavėjas, norėdamas pritraukti didesnę auditoriją ir padidinti savo sėkmingo pardavimo galimybes, skiria daugiau dėmesio, išmonės kuriamam savo parduodamos prekės skelbimui. Jay Conradas Levisonas (2009, 321) teigia, kad geriausi sandorių meistrai yra prekyautojai automobiliais. Autorius omenyje turi ne tik didžiuosius automobilių centrus, bet ir individualius pardavėjus. Daugiau nei prieš dvidešimt metų Lietuvoje automobilių nusipirkti buvo paprasta. Tereikėjo išsirinkti iš keturių ar penkių siūlomų modelių bei keletą siūlomų spalvų. Šiandien situacija yra visiškai kitokia. Tenka rinktis iš šimto ar daugiau siūlomų variantų

Kalba yra visuomeninis reiškiny, kuris gimsta ir miršta kartu su visuomene. Ji visada susijusi su tam tikru žmonių kolektyvu, kuris atskleidžia socialinę kalbos prigimtį ir jos vartojimo vienokį ar kitokį variantą. Bendraudami tarp savęs šių grupių nariai „vartoja sau įprastus tikrovės daiktų pavadinimus, jų vieton be reikalo neįsileidžia kitų, „nesaviškų“ atitikmenų“ (Mikulskas 2003, 322). Jų kalba kartais net darosi nesuprantama žmonėms, nepriklausantiems tai bendruomenei.

Automobilių pardavėjai – tam tikras žmonių kolektyvas, kuris turi savitą leksiką. Jeigu automobilio ieškantis žmogus rinkoje yra neapsiplunksnavęs naujokas, kai kurie skelbimai jam turėtų atrodyti lyg parašyti Brailio raštu. Iš internetinio puslapio *www.autogidas.lt* buvo atrinkti skelbimai, kuriuose esti automobilių pardavėjų leksiką reprezentuojantys žodžiai. Atliekant tyrimą, iš 165 skelbimų išrinkta 370 žodžių. Taip pat pastebėta, kad kuriami skelbimai-istorijos. Tokių atvejų aptikta 10. Tyrimas vis dar tęsiamas.

Automobilių pardavėjai skelbimų portale *autogidas.lt*, siekdami kuo sėkmingiau parduoti savo automobilį, kuriuose skelbimuose vartoja įvairiausius vienisinius skolintus leksikos vienetų, būdingus jų profesinei kalbai: slavizmus, anglicizmus, angliškus hibridus, tarptautinius žodžius, žodžius, virtusius raidinėmis santrumpomis, bei sudėtinius leksikos vienetų: tvirtinimus, nurodymus, įsipareigojimus, potvarkius, etiketo frazes. Populiariausi skolinti vienisiniai leksikos vienetai automobilių skelbimuose – slavizmai (50 proc.), angliški hibridai (29 proc.),

anglicizmai (12 proc.) ir tarptautiniai žodžiai (9 proc.). Sudėtiniai leksikos vienetai turi reikšmių sąsajų, perkeltinių prasmų, yra vaizdingi. Skaitytojai, remdamiesi turimomis žiniomis, patirtimi, iššifruoja po sudėtinio leksikos vienetu slypinčią potekstę.

Automobilių skelbimuose aktyviai veikia bendrasis (27 proc.) ir profesinis (73 proc.) žargonai. Profesinio žargono vartojimo sferos: automobilių dalys, automobilių pavadinimai, automobilį, jo būklę apibūdinantys žodžiai. Profesinis žargonas pasižymi skolintosios leksikos vartojimu, reikšmių daugiavariantiškumu, vulgarizmais. Žodžiai darybiškai iškraipomi nesilaikant jokios sistemos. Jie dažnai rodo žmonių socialinius santykius, jų taptumą visuomenėje.

Visi žino, kad originalumas ir kūrybiškumas padeda greičiau parduoti automobilius. Automobilių pardavimą didinti žavių merginų nuotraukomis – seniai išbandytas rinkodaros triukas. Kuriami skelbimai-istorijos, kuriose pardavėjas automobilio aprašymą supina su išsigalvotu pasakojimu. Tokių skelbimų aptikta 10 vnt. Jiems būdinga siužetinė linija arba kontekstų visuma. Šiuose skelbimuose minimi garsūs žmonės, dainos, filmai, visuomenės realijos, kad pirkėjas, skaitantis skelbimą, galėtų save tapatinti su vienu ar kitu įvykiu, atpažintų asmenis ir taip skelbimas taptų artimas. Skelbimai-istorijos parašyti laisvu, buitiniu stiliumi. Būdinga ironiška, šmaikšti, kartais drąstiška ir niekinanti kalba. Nevengiama žargonybių, įvairių palyginimų ir asociacijų. Siekiant padidinti įspūdį, skelbimus papildė perdirbtomis nuotraukomis, kuriose atsispindi tekste teigiami faktai, arba, atvirkščiai, nuotraukos paneigia sakomą tiesą apie automobilį. Šie skelbimai skirtingi, tačiau jų tikslas vienas – kuo daugiau pritraukti žmonių įsimintina, šmaikščia istorija, kad apie šią istoriją būtų kuo daugiau kalbama, taip išplečiant galimų pirkėjų ratą. Šiuo atveju į kalbinį prekės ženklo formavimą įeina ir produkto suvokiamosios vartojamosios vertės bei kokybės sudedamosios dalys bei atskiras perkamas ir parduodamas objektas. Svarbiausias neapčiuopiamas kalbinis prekės ženklo formavimo elementas yra jo vertė, kurią atspindi tam tikri nulemti pokyčiai, vartotojo mąstymas, jausmai ir veiksmai, taip pat kainos ir kokybės santykis.

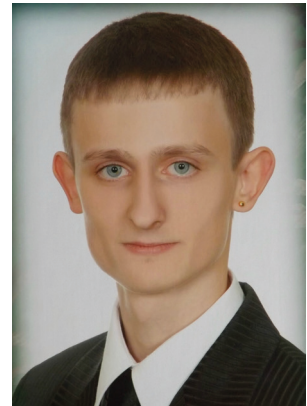
## Išvados

1. Naudotų automobilių skelbimuose dažniausiai vartojami skoliniai (slavizmai, anglicizmai, germanizmai), žodžių iškraipymai, įvairios profesinės žargonybės.
2. Aptikti sudėtiniai leksikos vienetai: tvirtinimai, nurodymai, įsipareigojimai, potvarkiai, etiketo frazės.
3. Automobilių pardavėjai, norėdami išplėsti pirkėjų ratą, kuria skelbimus-istorijas, kuriose automobilio aprašymą supina su išsigalvotu pasakojimu.
4. Į kalbinį prekės ženklo formavimą įeina ir produkto suvokiamosios vartojamosios vertės bei kokybės sudedamosios dalys bei atskiras perkamas bei parduodamas objektas. Siekiant kuo geresnėmis sąlygomis parduoti naudotą automobilį, kuriant skelbimą pasitelkiama artima pirkėjui leksika, savitas profesinis žodynas.

## Literatūra

- Drotvinas, V. (1987). *Lietuvių kalbos leksika ir frazeologija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio instituto leidykla.
- Jakaitienė, E. (2010). *Leksikologija: studijų knyga*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Mikulskas, R. (2003). *Tarminių nominacinių sistemų funkcionavimo bruožai. Leksikografijos ir leksikologijos problemos*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 322.

# 11–12 klasių mokinių motyvacijos skatinimas pasitelkiant aktyviuosius mokymo(si) metodus geografijos pamokose



EDVINAS SIMONAVIČIUS

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas edvis.edvinas639@gmail.com

Darbo vadovai prof. habil. dr. Algimantas Česnulevičius, doc. dr. Regina Subotkevičienė  
Geografijos ir turizmo katedra

***Esminiai žodžiai:*** aktyvieji mokymo(si) metodai, aktyvus mokymasis, mokymo(si) metodas, mokymosi motyvacija, kritinis mąstymas.

**Tyrimo aktualumas.** Straipsnyje aptariami aktyvieji mokymo(si) metodai, jų reikšmė mokymo(si) motyvacijai mokantis geografijos disciplinos. Ši tyrimo tema pasirinkta todėl, kad kintanti šiuolaikinė mokymosi paradigma lemia esminius pokyčius pedagogo ir mokinių veikloje. Dabartinėje mokykloje labai daug laiko yra skiriama žinioms pateikti ir perteikti. Tai daroma todėl, kad mokiniai įgytų bendrojo išsilavinimo kompetencijas.

Šiuolaikinis mokymas reikalauja taip organizuoti mokymo procesą, kad būtų tikslingai parenkami ir pritaikomi mokymo metodai pamokose, mokiniai tinkamai įsisavintų žinias, patys aktyviai protiškai dirbdami, savarankiškai protaudami bei sąmoningai veikdami. Todėl ypač svarbus ir reikalingas žingsnis yra tinkamo metodo pasirinkimas. Taip organizuojant mokymąsi, į kurią mokinys pasinertų ir patirtų malonumą, kur kas labiau tikėtina, kad mokymosi kokybė pagerėtų. Tam tikslui yra taikytini aktyvaus mokymo metodai.

Tyrimas atskleidė, kad mokytojai žino švietimo kaitos tendencijas, dokumentų reikalavimus, todėl teigia taikantys aktyviuosius mokymo metodus. Tačiau mokytojai gana dažnai į mokinį žiūri ne kaip į aktyvų, lygiavertį mokymosi proceso kūrėją ar dalyvį, bet kaip į mokytojo užduočių ir komandų vykdytoją. Tuo tarpu mokiniai save laiko aktyvesniais, nei mano mokytojai ir, kaip parodė tyrimas, moka kelti sau asmeninius mokymosi tikslus bei jų siekti, jei pamokose daugiau laiko skiriama aktyviai jų pačių mokymosi veiklai.

Pastaraisiais dešimtmečiais daugelyje pasaulio šalių vyko švietimo reformos. Buvo peržiūrimi švietimo prioritetai. Ilgą laiką ypač svarbus švietimo tikslas buvo žinių teikimas. Dabar, be šio tikslo, siekiama formuoti vertybinių nuostatų sistemą bei visokeriopai plėtoti gebėjimus. Pasikeitė ne tik žinių vieta švietimo srityje, bet ir šių žiniųjų vaidmuo. Sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, nebereikėjo įsiminti didelio kiekio žinių. Šias žinias reikėjo struktūrinti.

Plėtojantis mokslui ir technikai, ypač svarbūs tampa mokinio gebėjimai bendrauti, bendradarbiauti, kritiškai mąstyti, spręsti problemas, savarankiškai mokytis. Todėl vienas iš svarbiausių švietimo tikslų – kryptingas tokių gebėjimų ugdymas. Šie gebėjimai dabar tampa itin reikšmingi, nes jie padeda mokiniui sėkmingai ugdyti save įvairiose srityse ir yra svarbūs asmenybės brendimui.

Šiuos siekius padeda įgyvendinti aktyvaus ugdymo metodai: jie leidžia geriau įsisąmoninti mokymo turinį bei visokeriopai plėtoti asmeninius, socialinius, komunikacinius, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, veiklos gebėjimus. Kiekviena auganti ir bręstanti asmenybė nori veikti ir tobulėti. Tad šią asmenybę tobulėti geriausia skatinti per įvairias veiklas (mokymąsi skatinančius netradicinius mokymo(si) metodus), tikslingai, išmintingai bei efektingai kreipiant tinkame linkme, nes „su žmogaus jėgomis yra kaip su gamtos jėgomis. Vanduo negerai, neišmintingai pakreiptas, užpils laukus, sugriaus tiltus ir trobesius. Bet pakreiptas kur reikiant, suka malūnus ir varo fabrikus“ (Fėrsteris, 1922, 23).

**Tyrimo problema** – kokie mokymo(si) metodai geriausiai motyvuoja mokinius mokantis geografijos?

**Tyrimo objektas** – mokinių motyvacija mokantis geografijos aktyviaisiais mokymo(si) metodais.

**Tyrimo tikslas** – pagrįsti aktyviųjų metodų įtaką mokinių mokymosi motyvacijai mokantis geografijos.

**Tyrimo uždaviniai:**

1. Išsiaiškinti mokymosi motyvacijos sampratą.
2. Atskleisti ir paanalizuoti mokymo metodų svarbą ugdymo procese.
3. Nustatyti aktyvaus mokymo ir mokymosi motyvacijos sąveiką.
4. Išskirti pedagogų ir jų ugdytinių požiūrį į motyvacijos veiksnius bei įvairiausių mokymo metodų skirtumus.

**Tyrimo metodai:**

- mokslinės literatūros analizė, kurios pagrindinis tikslas – teoriškai paanalizuoti mokymosi motyvacijos sampratą ir aktyvų mokymąsi (aktyviuosius mokymosi metodus);
- kiekybinis tyrimas (anketavimas), kurio pagrindinis tikslas – išskirti mokytojų ir mokinių požiūrį į motyvaciją lemiančius veiksnius bei mokymo metodų skirtumus;
- duomenų analizė ir jų interpretacija.

**Mokymosi motyvacija**

Šiuolaikinis pasaulis labai sparčiai kinta, todėl kiekvienas žmogus neišvengiamai susiduria su naujomis ir labai intensyviai besikeičiančiomis situacijomis. Šios savo ruožtu reikalauja kompleksškai spręsti problemas, o tam prireikia vis naujo žinojimo, mokėjimo bei įgūdžių. Visi gyvenimo pokyčiai lemia idėjų kaitą. Be to, vyksta naujų, vis efektyvesnių mokymo ir mokymosi teorijų bei metodų paieškos. „Šiandieniniam moksleiviui ir studentui nebeužtenka formalių žinių ir gebėjimų, jis turi tapti iniciatyvia, kritiškai mąstančia asmenybe, sugebančia dirbti ir kurti nuolat besikeičiančiame pasaulyje“ (Šiuolaikinio mokymosi metodai, 2003, 5).

Giedrė Butkienė ir Albina Kepalaitė (1996) pažymi, kad mokymosi motyvacija padeda mokiniui orientuotis į tikslą, suvokti, kiek laiko reikia tikslui pasiekti, aktualizuoja būtinas mokinio žinias, sugebėjimus ir įgūdžius, pažadina jo jautrumą pagalbai iš šalies, turi įtakos mokymosi kokybei ir pasekmėms. Vadinas, ji ir yra pagrindinė priemonė siekti mokslo pažangumo ir kartu yra galutinis mokymosi proceso rezultatas. Norint motyvuoti jauną asmenybę siekti mokslo, ją reikia skatinti įvairiausiais metodais, kad būtų pasiekti ne tik didaktiniai, bet ir patys svarbiausi – saviugdос tikslai.

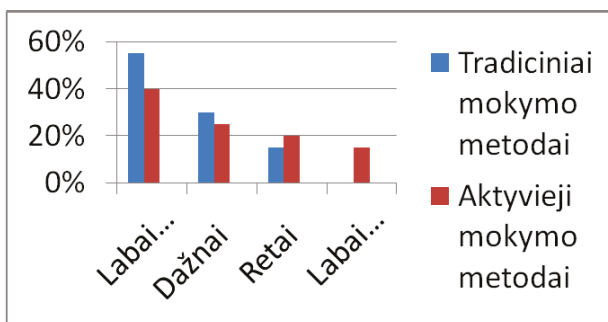


## Aktyvaus ugdymo metodų, taikomų geografijos ugdymo procese, tyrimas

### Mokytojų apklausos rezultatai

Tyrimas atliktas taikant kiekybinį tyrimo metodą – apklausą. Tyrimo būdas – anketinė apklausa. Tyrimo tikslas – išsiaiškinti, kokius mokymo metodus mokytojai taiko per geografijos pamokas, kaip moksleiviai vertina įvairius mokymo metodus ir jų reikšmę mokymosi procese. Anketa mokytojams buvo sudaryta norint išsiaiškinti:

1. Kokius mokymo metodus mokytojai taiko geografijos pamokose?
2. Kokie mokymo metodai labiausiai tinka mokiniams mokytį, kad jie pasiektų kuo geresnius rezultatus.
3. Koks mokymo(si) metodas mokytojams labiausiai patinka, koks yra pats tinkamiausias mokant geografijos.



1 pav. Mokymo metodai, kuriuos mokytojai taiko per geografijos pamokas

1 pav. pateikti duomenys rodo, kad mokytojai per geografijos pamokas dažniau taiko tradicinius mokymo metodus. Nėra nė vieno apklausto mokytojo, kuris labai retai taikytų tradicinius mokymo(si) metodus, tuo tarpu net 15 proc. tiriųjų labai retai pasitelkia aktyviuosius mokymo(si) metodus, nes, jų teigimu, šiems metodams taikyti jie tiesiog neturi laiko arba šie metodai išblaško mokinius ir todėl pamoka tampa nevisavertė.

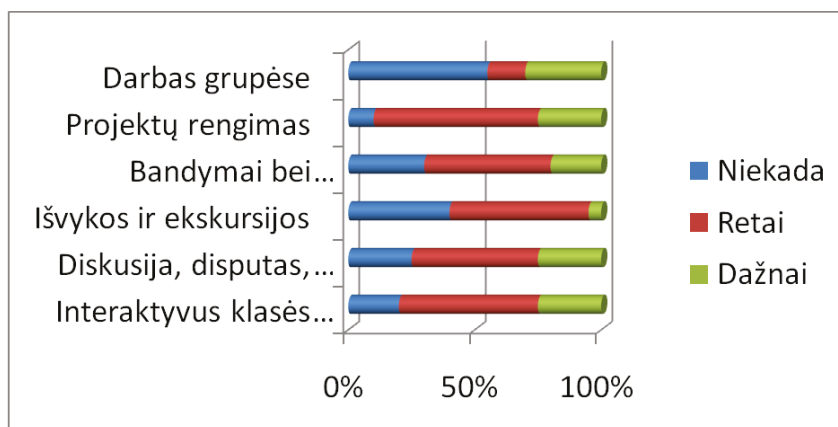
Pedagogai nurodo, jog savo pamokose jie renka tokius ugdymo metodus, kurie atitiktų konkrečios klasės mokinių gebėjimus bei amžiaus tarpsnį. Kaip svarbesnį mokymo metodų parinkimo kriterijų respondentai įvardijo ugdymo tikslus bei uždavinius. Jų nuomone, yra tokių konkretaus dalyko temų ar skyrių, kuriems

pritaikyti aktyviusius ugdymo metodus yra praktiškai neįmanoma arba tiesiog neefektyvu. Kaip pačią svarbiausią ir ryškiausią priežastį, pasirenkant mokymo metodus, beveik visi tiriamieji mokytojai įvardijo aktyviųjų metodų tikslingumą. Respondentų teigimu, aktyviusius ugdymo metodus reikia taikyti tuomet, kada tai reikalauja pamokos tema. Priešingu atveju šie metodai praranda savo išskirtinumą bei efektyvumą.

Apibendrinant atliktą tyrimą, galima daryti išvadą, kad aktyviųjų mokymosi metodų taikymo galimybės pamokoje labai stipriai priklauso ir nuo pačių pedagogų požiūrio į šiuos metodus. Tik motyvuodamas pamokų metu savo ugdytinius veikti, pedagogas gali tikėtis teigiamų mokinių mokymosi rezultatų. Mokytojo ir mokinių bendradarbiavimas leidžia mokiniams atsiskleisti ugdymo proceso metu. Todėl interpretuojantis mokytojas daug lengviau sudomina savo mokinius ir kartu skatina mokinių motyvaciją mokytis bei tobulėti.

### Mokinių apklausos rezultatai

Mokinių nuomonę, kaip dažnai mokytojai per geografijos pamokas pasitelkia aktyviusius mokymo(si) metodus, atskleidžia 2 pav. pateikti duomenys.



2 pav. Mokinių nuomonė apie geografijos pamokose taikomų aktyviųjų ugdymo metodų dažnumą

Tai, kurie mokymo metodai labiausiai patinka mokiniams, nėra lemiamas, bet visgi labai svarbus veiksnys. Apklaustieji mokiniai nurodė, kurie metodai jiems labiausiai patinka (žr. 1 lentelę).

**1 lentelė. Mokinių nuomonė apie aktyviųjų mokymosi metodų patikimumą**

| Metodai                                                                 | Patinka (proc.) | Nepatinka (proc.) |
|-------------------------------------------------------------------------|-----------------|-------------------|
| • Mokytojas nukreipia teisingo atsakymo link                            | 78              | 22                |
| • Interaktyvus klasės mokymas                                           | 69              | 31                |
| • Diskusija                                                             | 82              | 18                |
| • Išvykos                                                               | 87              | 13                |
| • Eksperimentai ir atradimai                                            | 71              | 29                |
| • Lauko praktika                                                        | 72              | 28                |
| • Projektų rengimas                                                     | 63              | 37                |
| • Darbas grupėse                                                        | 78              | 22                |
| • Mokytojas pasakoja, o mokiniai klausosi                               | 38              | 62                |
| • Rašiniai, referatai ir savarankiškas vadovėlio medžiagos studijavimas | 20              | 80                |

Apibendrinant atliktą mokinių tyrimą, galima drąsiai teigti, kad pedagogai pamokų metu pasitelkia aktyviuosius mokymosi metodus, į pamokos eigą neįtraukia visų klasės mokinių. Pasyvesni mokiniai vis viena visavertiškai nedalyvauja pamokoje. Mokiniai pažymėjo, jog jiems labiausiai patinka šie aktyvieji mokymosi metodai: debatai, diskusijos, eksperimentai, išvykos-ekskursijos, minčių lietus, prižiūrima praktinė veikla gamtoje, muziejuje ir pan. (žr. 2 lentelę).

**2 lentelė. Mokinių nuomonė apie aktyviųjų mokymo(si) metodų naudingumą mokantis geografijos disciplinos**

| Metodas                       | Teigiami vertinimai (proc.) | Neigiami vertinimai (proc.) |
|-------------------------------|-----------------------------|-----------------------------|
| Diskusijos, disputai, debatai | 95                          | 5                           |
| Integruotas mokymas           | 90                          | 10                          |
| Mokymasis bendradarbiaujant   | 85                          | 15                          |
| Projektinė veikla             | 80                          | 20                          |
| Ekskursijos, išvykos ir t. t. | 80                          | 20                          |

Debatų metodas plečia mokinių regėjimo, supratimo ir suvokimo ribas, puoselėja mokinių kritinį mąstymą, padeda geriau suprasti mus supantį pasaulį, jame vykstančius įvairiausius procesus bei reiškinius. Įvairūs integruotojo mokymo metodai, būdai ir modeliai padeda suformuoti moksleivio kompetencijas, reikalingas visuomenėje: bendravimo, sociokultūrinius, pažinimo, komunikavimo darbo ir veiklos gebėjimus. Mokymasis bendradarbiaujant padeda mokiniui ugdyti savo turimus gebėjimus ir įgūdžius. Mokydamiesi bendradarbiaujant mokiniai geriau

išmoksta konkrečios pamokos temos medžiagą, geriau ją įsimena, interpretuoja ir pritaiko savo praktinėje veikloje. Projektinė veikla savo ruožtu skatina ugdymo proceso individualizavimą. Leidžia mokiniams atskleisti savuosius kūrybinius sugebėjimus. Vykdydami įvairius projektus, mokiniai savarankiškai įtvirtina savo mokėjimus ir turimus įgūdžius. Ekskursijos ir išvykos turi labai didelę teigiamą reikšmę mokantis geografijos. Šis metodas atveria plačias integruotojo mokymo galimybes, kiekvieną mokinį įtraukia į aktyvią tiriamąją veiklą, ugdo kūrybingumą, atsakingumą, kruopštumą, padeda pajusti grupinio darbo privalumus.

### Išvados

1. Aktyvus mokymasis – būdas pasiekti tikslą (*Aktyvaus mokymosi metodai. Mokytojo knyga*, 1999, 8). Taikant aktyviuosius mokymo metodais yra pajvairinamas ir kartu tobulinamas mokymo(si) procesas. Mokiniai yra labiau sudominami dėstoma tema ir kartu įtraukiami į aktyvią (pažintinę, tiriamąją) veiklą, skatinami savarankiškai kritiškai mąstyti, domėtis mus supančiu pasauliu, bendrauti ir bendradarbiauti – tai yra ugdyti ir puoselėti kompetencijas, reikalingas ateities tikslams įgyvendinti. Tačiau ne visus metodus galima taikyti vienodai, nes reikia atsižvelgti į klasės pasirengimo lygį. Koks mokymo metodas yra geriausias, galima pasakyti tik tada, kai tiksliai įvertinamos mokinių savybės ir mokymo tikslai.
2. Remiantis moksline ir didaktine literatūra, galima teigti, kad žmogui yra įgimtas mokslo ir veiklos siekis. Bet kuris vaikas jaučia didelį norą nuolat regėti, girdėti, pažinti ką nors naują. Pedagogas turi tapti pagalbininku pažinimo kelyje – ne atsakyti, o padėti surasti teisingus atsakymus į iškilusius klausimus.
3. Mokiniais labiausiai patinkantys mokymo metodai: išvykos / ekskursijos (90 proc.), aiškinimo / pasakojimo metodai (87 proc.), prižiūrima praktika (80 proc.), interaktyvus visos klasės mokymas (79 proc.), diskusija (76 proc.), bandymai / eksperimentai (75 proc.), žaidimai / simuliacijos (53 proc.). Pažymėtina, jog G. Petty (2006, 29) ir mūsų atlikto tyrimo duomenys (išskyrus pasakojimo / aiškinimo metodus bei žaidimus / simuliacijas) yra labai panašūs.
4. Atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad mokytojai, siekdami mokinių bendradarbiavimo, dažniausia pasitelkia grupinio darbo metodą. Skatindami

mokinius mąstyti, jie taiko diskusijas, debatus, minčių lietaus metodus. Kad aktyvūs mokymo metodai būtų veiksmingi, labai svarbi mokytojų iniciatyva bei pedagoginis kūrybiškumas. Aktyvieji mokymo metodai skatina mokinių motyvaciją, veikia mokinių saviraišką, skatina kūrybiškumą, norą bendrauti, bendradarbiauti ir kartu padeda įsisavinti žinias.

## Literatūra

- Aktyvaus mokymosi metodai. Mokytojo knyga.* (1998). Vilnius: Garnelis, 8.
- Arends, R. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
- Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai, 206.
- Fērsteris, Fr. V. (1922). *Jaunuomenės auklėjimas*. Kaunas: Švietimo ministerijos leidinys, 23.
- Gedvilienė, G. (2000). Mokymasis bendradarbiaujant kaip socialinių ir kognityvinių gebėjimų ugdymo jaunesniame mokykliniame amžiuje veiksnys. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Martinkienė, G. (2002). Mokymo metodai ir jų panauda šiuolaikinėmis sąlygomis. *Pedagogika*, 57, 101–105.
- Maslow, A. (2006). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
- Petty, G. (2007). *Šiuolaikinis mokymas*. Vilnius: Tyto alba, 29.
- Rajeckas, V. (1997). *Mokymo metodai*. Vilnius.
- Tereševičienė, M., Gedvilienė, G. (1999). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.

## 2. TIKSLIEJI IR GAMTOS MOKSLAI

# Rungės ir Kutos metodų palyginimas



ŽIVILĖ KATINAITĖ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas  
El. paštas [katinaitez@gmail.com](mailto:katinaitez@gmail.com)  
Darbo vadovas lekt. Robertas Vilkas  
Matematikos, informatikos ir fizikos katedra

**Esminiai žodžiai:** Rungės ir Kutos metodai, diferencialinė lygtis, Koši uždavinys, paklaida, atstumo funkcija.

**Tyrimo aktualumas.** Diferencialinės lygtys yra viena iš labiausiai taikomų matematikos mokslo šakų kitose mokslo srityse. Jos yra labai svarbios gamtos ir technikos moksluose, kadangi diferencialinės lygtys yra daugelio fizikos dėsnių bei sąryšių matematinė forma. Pavyzdžiui, fizikoje antrasis Niutono dėsnis užrašomas naudojant diferencialinę lygtį.

Diferencialines lygtis tik tam tikrais atvejais pavyksta išspręsti tiksliai. Todėl dažniausiai yra taikomi metodai, pateikiantys apytikslį sprendinį. Tokiu būdu atsiranda problema, kuri metodą pasirinkti. Šiame darbe yra nagrinėjamas diferencialinės lygties  $y' = f(x, y)$  su pradine sąlyga  $y(x_0) = y_0$  sprendimas (Koši uždavinys). Šią lygtį pavyksta tiksliai išspręsti tik retais atvejais.

**Tyrimo tikslas** – palyginti pirmos, antros, trečios ir ketvirtos eilės Rungės ir Kutos metodus.

**Tyrimo uždaviniai:** diferencialinių lygčių apytikslio sprendimo metodų palyginimas pagal:

- 1) iteracijų skaičių  $n$ ;
- 2) skaičiavimo laiką;
- 3) funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių skaičiavimo skaičių;
- 4) metodo paprastumą, praktiškumą.

Taikant Rungės ir Kutos (toliau – RK) metodus apytikslio sprendinio ieškojima tam tikrame intervale  $[a, b]$  ( $a = x_0$ ), kuris yra padalijamas į  $n$  lygių dalių

ir gaunamos  $y' = f(x, y)$  lygties sprendinio  $y(x)$  apytikslės reikšmės  $y_1, \dots, y_n$  taškuose  $x_1, \dots, x_n$  ( $x_i = x_0 + hi$ , kur  $h = \frac{b-a}{n}$ ). Norint palyginti, kuris metodas leidžia greičiau rasti tikslų sprendinį, reikia apskaičiuoti gaunamas paklaidas.

Diferencialinės lygties sprendinys yra funkcija  $y(x)$ , tačiau apytiksliais metodais gausime vektorių, sudarytą iš apytikslių tos funkcijos reikšmių. Todėl paklaida yra laikomas dydis, kuris yra atstumas tarp vektorių. Normuotoje tiesinėje erdvėje atstumas tarp vektorių yra tų vektorių skirtumo norma. Andrejaus Kolmogorovo (1976) knygoje pateiktos atstumo funkcijos:

$$\|u - v\|_p = \left( \sum_{i=0}^n |u_i - v_i|^p \right)^{\frac{1}{p}},$$

kur  $p \geq 1$ .

Šiuo atveju  $u = (y(x_0), y(x_1), \dots, y(x_n))$  ir  $v = (y_0, y_1, \dots, y_n)$ , kur pirmasis vektorius yra sudarytas iš tikslų funkcijos reikšmių, o antrasis – iš artinių, gautų pagal RK metodą<sup>1</sup>.

Paklaidas skaičiuojame pirmosios normos prasme, t. y. šiame darbe paklaida yra dydis

$$\|u - v\|_1 = \sum_{i=0}^n |y(x_i) - y_i|.$$

Algoritmai, šiems vektoriams gauti, parašyti *Maple* programavimo kalba. Paprastai, vertinant paklaidas, yra užrašomas liekamojo nario įvertis, iš kurio sunku pasakyti, kokios iš tikrųjų yra gaunamos paklaidos. Juo labiau sunku pasakyti, kiek reikės atlikti iteracijų, norint pasiekti norimą paklaidą. Taigi, kad paklaidos, gaunamos RK metodais, būtų tos pačios eilės, t. y. neviršytų iš anksto nustatyto skaičiaus  $\varepsilon$  (šiuo atveju  $\varepsilon = 10^{-6}$ ), buvo surasta, kokiam  $n$  esant, gaunama ši paklaida, taikant skirtingos eilės RK metodus. Be to, buvo fiksuojamas ir skaičiavimo laikas (žr. 1 lentelę).

<sup>1</sup> Rungės ir Kutos metodas (RK4 yra Rungės ir Kutos ketvirtos eilės metodas).



1 lentelėje pateikėme tik keletą funkcijų, bet šis dėsningumas galioja ir su kitomis nagrinėtomis diferencialinėmis lygtimis.

**1 lentelė. RK metodų palyginimas**

| Metodas    | Koši uždavinys                                     | Iteracijų skaičius<br>Skaičiavimo laikas | Paklaida                               |
|------------|----------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------|
| <b>RK4</b> | $y' = \frac{x(x^2+1+y+2yx^2)}{y(x^2+1)}, y(0) = 1$ | $n = 47$<br>$t = 0,015s$                 | $\varepsilon = 0,959826 \cdot 10^{-6}$ |
| <b>RK3</b> | $y' = \frac{x(x^2+1+y+2yx^2)}{y(x^2+1)}, y(0) = 1$ | $n = 149$<br>$t = 0,031s$                | $\varepsilon = 0,998527 \cdot 10^{-6}$ |
| <b>RK2</b> | $y' = \frac{x(x^2+1+y+2yx^2)}{y(x^2+1)}, y(0) = 1$ | $n = 192903$<br>$t = 46,906s$            | $\varepsilon = 0,999999 \cdot 10^{-6}$ |

| Metodas    | Koši uždavinys                                           | Iteracijų skaičius<br>Skaičiavimo laikas | Paklaida                               |
|------------|----------------------------------------------------------|------------------------------------------|----------------------------------------|
| <b>RK4</b> | $y' = \sin(xy) - \sin(x^2(2+x)) + 2 + 2x,$<br>$y(0) = 1$ | $n = 47$<br>$t = 0,094 s$                | $\varepsilon = 0,983412 \cdot 10^{-6}$ |
| <b>RK3</b> | $y' = \sin(xy) - \sin(x^2(2+x)) + 2 + 2x,$<br>$y(0) = 1$ | $n = 384$<br>$t = 0,625 s$               | $\varepsilon = 0,995665 \cdot 10^{-6}$ |
| <b>RK2</b> | $y' = \sin(xy) - \sin(x^2(2+x)) + 2 + 2x,$<br>$y(0) = 1$ | $n = 89550$<br>$t = 91,219 s$            | $\varepsilon = 0,999999 \cdot 10^{-6}$ |

Prieš tai RK metodai buvo lyginami pagal iteracijų kiekį ir skaičiavimo laiką, tačiau pažvelkime į kitus aspektus. Vienas iš jų – funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių naudojimas kiekviename skaičiavimo žingsnyje. Kad galėtume tai palyginti, pateikiame RK metodų formules (Березин, Жидков, 1959).

Pirmos eilės metodo formulės (RK1):

$$y_{i+1} = y_i + hf(x_i, y_i).$$

Antros eilės metodo formulės (RK2):

$$y_{i+1} = y_i + k_2,$$

$$k_1 = hf(x_i, y_i),$$

$$k_2 = hf\left(x_i + \frac{h}{2}, y_i + \frac{k_1}{2}\right).$$

Trečios eilės metodo formulės (RK3):

$$y_{i+1} = y_i + \frac{1}{4}k_1 + \frac{3}{4}k_3,$$

$$k_1 = hf(x_i, y_i),$$

$$k_2 = hf\left(x_i + \frac{h}{3}, y_i + \frac{k_1}{3}\right),$$

$$k_3 = hf\left(x_i + \frac{2h}{3}, y_i + \frac{2k_2}{3}\right).$$

Ketvirtos eilės metodo formulės (RK4):

$$y_{i+1} = y_i + \frac{1}{6}(k_1 + 2k_2 + 2k_3 + k_4),$$

$$k_1 = hf(x_i, y_i),$$

$$k_2 = hf\left(x_i + \frac{h}{2}, y_i + \frac{k_1}{2}\right),$$

$$k_3 = hf\left(x_i + \frac{h}{2}, y_i + \frac{k_2}{2}\right),$$

$$k_4 = hf(x_i + h, y_i + k_3).$$

Iš pateiktų išraiškų matome, kad:

- RK1 metodu tenka skaičiuoti  $n$  funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių;
- RK2 metodu tenka skaičiuoti  $2n$  funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių;
- RK3 metodu tenka skaičiuoti  $3n$  funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių;
- RK4 metodu tenka skaičiuoti  $4n$  funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių.

Jeigu funkcijos  $f(x, y)$  išraiška yra sudėtingesnė, tai jos reikšmės bus skaičiuojamos lėčiau. Todėl šia prasme geresnis yra tas metodas, kurį taikant mažiau kartų bus skaičiuojama funkcijos  $f(x, y)$  reikšmių.

Kitas aspektas, į kurį yra atkreipiamas dėmesys, – metodo paprastumas ir praktiškumas. Pagal turimas formules galime matyti, kad patogiausia yra taikyti mažesnės eilės metodą (ypač pirmosios), kuris, palyginti su kitų eilių metodais, yra pats paprasčiausias.

## Išvados

1. Straipsnyje siekta palyginti RK pirmos, antros, trečios ir ketvirtos eilės metodus įvairiais aspektais. Atlikus tyrimą, nustatyta, kad antros eilės metodu gaunamos paklaidos, didinant iteracijų skaičių, artėja prie nulio, bet, palyginti su trečios ir ketvirtos eilės metodais, kad būtų gauta panaši paklaida, reikia atlikti žymiai didesnę iteracijų skaičių, o tai yra nepatogu.
2. Kuo didesnė metodo eilė, tuo mažiau reikia atlikti iteracijų, kad būtų gaunamos tos pačios eilės paklaidos, todėl verta rinktis didesnės eilės metodą ir atlikti mažiau iteracijų.
3. Lyginant metodus pagal tai, kiek yra naudojama  $f(x, y)$  reikšmių, nustatyta, jog mažiausiai jų naudojama taikant pirmos eilės metodą, pagal kurį kiekvienoje iteracijoje naudojama tik po vieną reikšmę. Taikant antros eilės metodą, naudojama po dvi reikšmes, trečios eilės – po tris, ketvirtos eilės – po keturias. Jeigu turėtume sudėtingesnę funkciją  $f(x, y)$ , tai padidėtų skaičiavimo laikas. Tad šiuo atžvilgiu skaičiavimus atlikti yra patogiau su mažesnės eilės metodu.
4. Pagal metodo formulį paprastumą, praktiškumą galima būtų rinktis pirmos arba antros eilės RK metodus.
5. Atsižvelgus į svarbiausius parametrus, t. y. į iteracijų kiekį ir skaičiavimo laiką, gauname, kad kuo didesnės eilės metodai, tuo šie parametrai yra mažesni. Tuo remiantis, rekomenduotina rinktis RK ketvirtos eilės metodą.

## Literatūra

- Kvedaras, B., Sapagovas, M. (1974). *Skaičiavimo metodai*. Vilnius, Mintis.
- Linear multistep numerical methods for ordinary differential equations*. (2008). Prieiga per internetą: [https://www.academia.edu/200568/Linear\\_multistep\\_numerical\\_methods\\_for\\_ordinary\\_differential\\_equations](https://www.academia.edu/200568/Linear_multistep_numerical_methods_for_ordinary_differential_equations).
- Runge-Kutta Methods*. Prieiga per internetą: [http://www.mathstools.com/section/main/Runge\\_Kutta\\_Methods#.UY9Rv0p9E0N](http://www.mathstools.com/section/main/Runge_Kutta_Methods#.UY9Rv0p9E0N).
- Бабушка, И., Витасек, Э., Прагер, М. (1969). *Численные процессы решения дифференциальных уравнений*. Москва: Мир.
- Березин, И. С., Жидков, Н. П. (1959). *Методы Вычислений, т. II*. Москва: ФМ.
- Колмогоров, А. Н., Фомин, С. В. (1976). *Элементы теории функций и функционального анализа*, Москва: Наука.

# Li<sup>+</sup> jono dvigubos jonizacijos elektronais tyrimas\*



JURGITA KONCEVIČIŪTĖ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas konceviciutej@gmail.com

Darbo vadovas dr. Valdas Jonauskas

Biologijos ir chemijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** dviguba jonizacija elektronais, tiesioginė dviguba jonizacija, netiesioginė dviguba jonizacija.

**Tyrimo aktualumas.** Jonizacijai elektronais, kaip vienam iš pagrindinių procesų, vykstančių atomo arba jono susidūrimo su elektronu metu, daug dėmesio skiriama ne tik įvairiuose fizikos mokslo šakų, bet ir kitų mokslo krypčių tyrimuose. Dviguba jonizacija turi didžiausią įtaką jonų pasiskirstymui pagal jonizacijos laipsnius, palyginti su kitais daugiaelektronės jonizacijos procesais, todėl dviguba jonizacija buvo plačiai tirta teoriškai ir eksperimentiškai.

Išskiriami tiesioginis ir netiesioginis dvigubos jonizacijos procesai. Netiesioginis procesas yra apibrėžiamas kaip viengubos jonizacijos ir po jos vykstančios autojonizacijos procesų visuma. Šis procesas yra gerai teoriškai suprastas. Tiesioginio proceso metu iš karto pašalinami du elektronai, todėl tenka spręsti keturių sąveikaujančių kūnų problemą. Dvielektronėse sistemose vyksta tik tiesioginė dviguba jonizacija.

Klasikiniu artiniu (Gryziński, 1965, A336–A356) tiesioginė dviguba jonizacija nagrinėjama kaip du vienas po kito vykstantys viengubos jonizacijos procesai. Pagal šį artinį išskiriami du tiesioginės dvigubos jonizacijos atvejai: vienu atveju pradinis elektronas išmuša sistemos (atomo arba jono) elektroną, kuris vėliau

\* Jurgita Koncevičiūtė dėkoja už Lietuvos mokslo tarybos projekto „Studentų mokslinės veiklos skatinimas“ (VP1-3.1-ŠMM-01-V-02-003) paramą. Projektas yra finansuojamas pagal Žmoniškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrėjų gebėjimų stiprinimas“ iš Europos socialinio fondo ir Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų.

pašalina dar vieną elektroną; kitu atveju pradinis elektronas paeiliui pašalina du sistemos elektronus. Tačiau taikant pradinį klasikinį modelį (Gryziński, 1965, A336–A356) daugeliu nagrinėtų atvejų nesugebėta gauti gero sutapimo su eksperimentu, todėl vėliau buvo pasiūlytas praplėstas klasikinis modelis (Jonasas ir kt., 2014, 052714-1–052714-5), kuriuo tiesioginė dviguba jonizacija nagrinėjama kaip kelių vienas po kito vykstančių procesų (jonizacijos-jonizacijos, jonizacijos-sužadavimo-jonizacijos bei sužadavimo-jonizacijos-jonizacijos) visuma. Svarbu ir tai, kad šis artinys atsižvelgia į lygmenų užimtumus po pirmos sąveikos su elektronais. Šiuo artiniu gautas geras sutapimas su eksperimentinėmis skerspjūvių vertėmis  $O^+$ ,  $O^{2+}$ ,  $O^{3+}$ ,  $C^+$  ir  $Ar^{2+}$  jonams. Tačiau šis artinys dar nebuvo taikytas mažai elektronų turinčių jonų tiesioginės dvigubos jonizacijos elektronais skerspjūviams skaičiuoti.

**Tyrimo tikslas** – ištirti  $Li^+$  jono dvigubą jonizaciją elektronais.

**Tyrimo uždaviniai:** atlikti  $Li^+$  jono dvigubos jonizacijos elektronais iš pagrindinio lygmens skerspjūvių skaičiavimus ir gautus rezultatus palyginti su esamais eksperimentiniais matavimais.

**Tyrimo metodai:** šiame darbe tiesioginė dviguba  $Li^+$  jono jonizacija nagrinėjama taikant praplėstą klasikinį modelį (Jonasas ir kt., 2014, 052714-1–052714-5). Pagal šį modelį nagrinėjami atomų arba jonų susidūrimai su elektronais, kurių energija  $\epsilon_0$ . Sąveikos metu kai kurie jonai yra sužadunami, o kiti – jonizuojami. Po pirmo susidūrimo su elektronais įvairių lygmenų užimtumas skiriasi, kadangi smūginio sužadavimo ir smūginės jonizacijos skerspjūviai į šiuos lygmenis taip pat yra skirtingi.

**Dėstymas.** Daroma prielaida, kad po pirmo jonizacijos iš lygmens  $i$  į lygmenį  $j$  proceso, kurio skerspjūvis  $\sigma_{ij}^{CI}(\epsilon_0)$  (čia  $\epsilon_0$  – krentančio elektrono energija,  $CI$  – smūginė jonizacija, angl. *collisional ionization*), galutinio lygmens užimtumas yra  $p_j$ . Papildomas elektronas gali būti išmuštas išsklaidyto arba kito išmušto elektrono. Papildomo elektrono išmušimo iš sluoksnio  $nl$  tikimybė, kai atominė sistema pereina iš lygmens  $j$  į lygmenį  $f$ , gali būti išreikšta taip:  $\sigma_{jf}^{CI}(\epsilon_1)/(4\pi\bar{r}_{nl}^2)$ . Čia  $\epsilon_1$  – išsklaidyto arba išmušto elektrono, kuris išmuša papildomą elektroną, energija,  $\bar{r}_{nl}$  – vidutinis atstumas tarp elektronų, esančių  $nl$  sluoksnyje. Tars, kad elektronai sluoksnyje pasiskirstę tolygiai, galima laikyti, kad  $\bar{R}_{nl} \approx \bar{r}_{nl}N_{nl}^{1/3}$ , čia  $\bar{R}_{nl}$  – vidutinis elektronų nuotolis nuo branduolio, o  $N_{nl}$  – elektronų, esančių  $nl$  sluoksnyje, skaičius.

Tokiu būdu tiesioginės dvigubos jonizacijos iš lygmens  $i$  į lygmenį  $f$ , vykstančios jonizacijos-jonizacijos proceso keliu (angl. *direct double ionization through the ionization-ionization path*, **DDI – II**), lygtis gali būti išreikšta taip:

$$\sigma_{if}^{DDI-II}(\varepsilon_0) = \sum_j \sigma_{ij}^{CI}(\varepsilon_0) p_j \frac{\sigma_{jf}^{CI}(\varepsilon_1)(N_{nl})^{2/3}}{4\pi \bar{R}_{nl}^2}.$$

Kiti galimi tiesioginės dvigubos jonizacijos būdai yra sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos ir jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos sekos. Sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos proceso keliu (angl. *direct double ionization through the excitation-ionization-ionization path*, **DDI – EII**) vykstančios tiesioginės dvigubos jonizacijos skerspjūvis gali būti išreikštas lygtimi:

$$\sigma_{if}^{DDI-EII}(\varepsilon_0) = \sum_{kj} \sigma_{ik}^{CE}(\varepsilon_0) p_k \frac{\sigma_{kj}^{CI}(\varepsilon_1)(N_{nl})^{2/3}}{4\pi \bar{R}_{nl}^2} \frac{\sigma_{jf}^{CI}(\varepsilon_2)(N_{n'l'})^{2/3}}{4\pi \bar{R}_{n'l'}^2}, \quad (2)$$

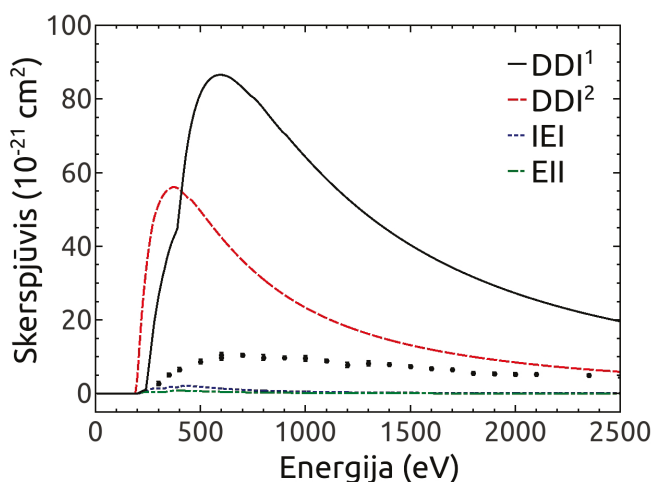
čia  $p_k$  – pradinio jono sužadintos būsenos  $kk$  užimtumas,  $\varepsilon_1 = \varepsilon_0 - \Delta E_{ik}$ ,  $\Delta E_{ik}$  – perėjimo energija, o  $\varepsilon_2$  – išsklaidyto arba išmušto elektrono energija, **CE** – smūginis sužadinimas (angl. *collisional excitation*).

Panašiai gali būti išreikštas ir tiesioginės dvigubos jonizacijos, vykstančios jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos proceso keliu (angl. *direct double ionization through the ionization- excitation-ionization path*, **DDI – IEI**), skerspjūvis:

$$\sigma_{if}^{DDI-IEI}(\varepsilon_0) = \sum_{kj} \sigma_{ik}^{CI}(\varepsilon_0) p_k \frac{\sigma_{kj}^{CE}(\varepsilon_1)(N_{nl})^{2/3}}{4\pi \bar{R}_{nl}^2} \frac{\sigma_{jf}^{CI}(\varepsilon_2)(N_{n'l'})^{2/3}}{4\pi \bar{R}_{n'l'}^2}. \quad (3)$$

Dvigubos jonizacijos skerspjūviams gauti reikalingos autojonizacijos spartos, smūginio sužadinimo ir viengubos jonizacijos elektronais skerspjūviai buvo suskaičiuoti naudojantis *Flexible Atomic Code* programiniu paketu (Gu, 2008, 675–689). Sužadinimo ir jonizacijos elektronais skerspjūvių skaičiavimai atlikti iškraipyųjų bangų artinyje.

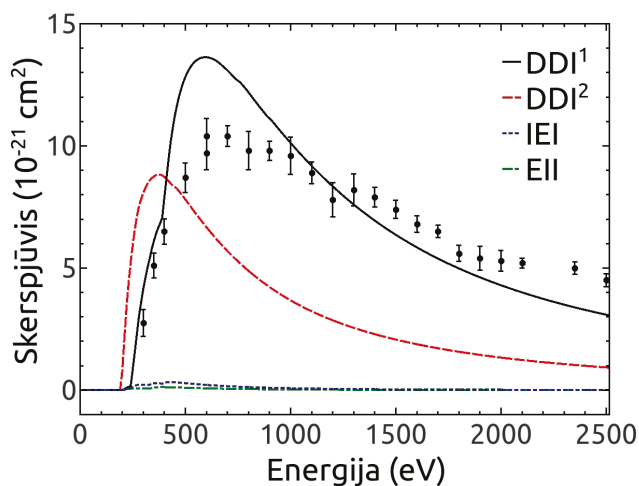
**Tyrimo rezultatai.** Taikant praplėstą klasikinį modelį (Jonauskas ir kt., 2014, 052714-1–052714-5), suskaičiuoti  $\text{Li}^+$  jono tiesioginės dvigubos jonizacijos elektronais iš pagrindinio lygmens skerspjūviai, kurie pateikti 1 pav.



1 pav. Li<sup>+</sup> jono tiesioginės dvigubos jonizacijos elektronais skerspjūviai, darant prielaidą, kad jono elektronai debesėlyje pasiskirstę tolygiai. DDI<sup>1</sup> – tiesioginės dvigubos jonizacijos atvejis, kai perteklinę energiją elektronai pasidalija; DDI<sup>2</sup> – tiesioginės dvigubos jonizacijos atvejis, kai perteklinę energiją atitenka vienam elektronui; IEI – tiesioginės dvigubos jonizacijos, vykstančios jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos proceso keliu, atvejis; EII – tiesioginės dvigubos jonizacijos, vykstančios sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos proceso keliu, atvejis; taškai su paklaidų ribomis – eksperimento duomenys (Peart, Dolder, 1969, 1169–1175)

Tiesioginė dviguba jonizacija nagrinėta dviem ribiniais elektronų pasiskirstymo pagal energijas atvejais. Vienu atveju, įvykus pradinei jonizacijai, perteklinę energiją atitenka vienam iš susidūrusių elektronų, ir tik šis elektronas dalyvauja tolesniame tiesioginės dvigubos jonizacijos procese, kai iš jono išmušamas dar vienas elektronas. Kitu atveju išsklaidytas ir išmuštas elektronai perteklinę energiją pasidalija po lygiai. Papildomas elektronas gali būti išmuštas vieno iš šių dviejų elektronų vėlesnio susidūrimo metu. Abiem nagrinėtais atvejais gautos kelis kartus didesnės vertės, lyginant su kryžminių spindulių eksperimente (angl. *crossed-beam experiment*) (Peart, Dolder, 1969, 1169–1175) stebėtomis vertėmis.

Šie rezultatai parodė, kad tolygaus elektronų pasiskirstymo debesėlyje modelis nagrinėjamai dvielektronei sistemai nėra tinkamas, todėl buvo padaryta prielaida, kad elektronai yra skirtingose branduolio pusėse, t. y.  $\vec{r}_{nl} \approx 2\vec{R}_{nl}$ . Naudojant pastarąjį modelį ir suskaičiavus tiesioginės dvigubos jonizacijos skerspjūvių vertes, gautas žymiai geresnis sutapimas su eksperimentiniais duomenimis (2 pav.).



2 pav.  $\text{Li}^+$  jono tiesioginės dvigubos jonizacijos elektronais skerspjūviai, darant prielaidą, kad jono elektronai yra skirtingose branduolio pusėse.  $\text{DDI}^1$  – tiesioginės dvigubos jonizacijos atvejis, kai perteklinę energiją elektronai pasidalija;  $\text{DDI}^2$  – tiesioginės dvigubos jonizacijos atvejis, kai perteklinė energija atitenka vienam elektronui; IEI – tiesioginės dvigubos jonizacijos, vykstančios jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos proceso keliu, atvejis; EII – tiesioginės dvigubos jonizacijos, vykstančios sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos proceso keliu, atvejis; taškai su paklaidų ribomis – eksperimento duomenys (Peart, Dolder, 1969, 1169–1175)

Tai leidžia teigti, kad  $\text{Li}^+$  jono tiesioginė dviguba jonizacija gali būti nagrinėjama kaip kelių vienas po kito vykstančių procesų visuma. Taip pat nustatyta, kad jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos ir sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos žingsnių indėlis į  $\text{Li}^+$  jono dvigubos jonizacijos elektronais procesą yra nedidelis, palyginti su jonizacijos-jonizacijos žingsniu. Geras sutapimas su eksperimentu gautas artiniu, kai abu elektronai po pradinės jonizacijos pasidalija energijos perteklių.

Maksimali suskaičiuotų tiesioginės dvigubos jonizacijos elektronais skerspjūvių vertė yra apie 30 proc. didesnė nei eksperimentiškai išmatuotų skerspjūvių maksimali vertė. Šis neatitikimas galėjo būti nulemtas iškraipytųjų bangų metodo, kadangi taikant šį metodą paprastai gaunamos per didelės atomų ir mažo jonizacijos laipsnio jonų neutralių sužadinimo skerspjūvių vertės. Svarbu ir tai, kad kryžminių spindulių eksperimentas (Peart, Dolder, 1969, 1169–1175) buvo atliktas 1969 m., vėliau  $\text{Li}^+$  jono dviguba jonizacija elektronais eksperimentiškai nebuvo



tirta. Tačiau Alfredas Mülleris (2008, 293–417) nurodo, kad  $\text{Li}^+$  jono dvigubos jonizacijos elektronais skerspjūvių maksimumo vertė yra apie  $1,5 \times 10^{-20} \text{ cm}^2$ . Ši reikšmė geriau atitinka suskaičiuotų teorinių skerspjūvių maksimumo vertę.

## Išvados

1. Tiesioginė  $\text{Li}^+$  jono dviguba jonizacija elektronais gali būti nagrinėjama kaip kelių vienas po kito atominėje sistemoje vykstančių procesų (jonizacijos-jonizacijos, jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos ir sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos) visuma, darant prielaidą, kad jono elektronai yra skirtingose branduolio pusėse.
2. Jonizacijos-sužadinimo-jonizacijos ir sužadinimo-jonizacijos-jonizacijos procesų indėlis į  $\text{Li}^+$  jono dvigubos jonizacijos elektronais procesą yra nedidelis, palyginti su jonizacijos-jonizacijos procesu.
3. Tiesioginės jonizacijos atvejis, kai perteklinę energiją elektronai pasidalija po lygiai, geriau atitinka eksperimento duomenis.
4. Neatitikimus tarp suskaičiuotų ir eksperimentiškai išmatuotų skerspjūvių galėjo nulemti iškraipytųjų bangų metodas, kadangi taikant šį metodą paprastai gaunamos per didelės atomų ir mažo jonizacijos laipsnio jonų neutralių sužadinimo skerspjūvių vertės. Reikalingi naujesni eksperimentiniai matavimai, siekiant įvertinti esamų matavimų patikimumą.

## Literatūra

- Gryziński, M. (1965). Classical Theory of Atomic Collisions. I. Theory of Inelastic Collisions. *Physical Review*, 138 (2A), A336–A356.
- Gu, M. F. (2008). The flexible atomic code. *Canadian Journal of Physics*, 86 (5), 675–689.
- Jonauskas, V., Prancikevičius, A., Masys, Š., Kynienė, A. (2014). Electron-impact direct double ionization as a sequence of processes. *Physical Review A*, 89 (5), 052714-1–052714-5
- Müller, A. (2008). Elektron-ion collisions: fundamental processes in the focus of applied research, *Advances in Atomic, Molecular and Optical Physics*, 55, 293–417.
- Peart, B., Dolder, K. T. (1969). The ionization of  $\text{Li}^+$  to  $\text{Li}^{3+}$  by electron impact. *Journal of Physics B: Atomic, Molecular and Optical Physics*, 2, 1169–1175.

### 3. BIOMEDICINOS MOKSLAI

# Naktinių makrodrugių tyrimai Gudelių kaime (Šalčininkų rajone)



TATJANA MAKĖVIČ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas makeviciai@gmail.com

Darbo vadovas doc. dr. Dalius Dapkus

Biologijos ir chemijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** makrodrugiai, agrarinis kraštovaizdis, Pietryčių Lietuva.

Šalčininkų rajonas išsidėstęs Pietryčių Lietuvoje. Miškai užima apie 44 proc. rajono teritorijos, taip pat rajone yra Rūdninkų giria – didžiausias miško masyvas Lietuvoje. Rūdninkų girią nuo XXa. pradžios aktyviai tyrinėjo įvairūs mokslininkai (Prüffer, 1947; Kazlauskas, 1984, 2004, 2008; Ivinskis, 2004; Švitra ir kt., 2011, 2013; Ūsaitis, 2011).

**Tyrimo tikslas** – ištirti Gudelių kaimo (Šalčininkų rajono) agrarinio kraštovaizdžio naktinius drugius.

**Dėstymas.** Tyrimai buvo atlikti Gudelių kaime (54°22'33.43"N, 25°17'0.9"E). Ši vietovė ribojasi su Rūdninkų giria vakaruose, Gudelių miškas išsidėstęs rytuose, Kidarų miškas šiaurėje, o upė Visinčia kartu su Sėlių mišku – pietinėje Gudelių kaimo pusėje. Taip pat šis regionas pagal Lietuvos drugių ekologinį-faunistinį rajonavimą priklauso Pietryčių Lietuvos paprovincijai. Kaip teigia Ričardas Kazlauskas (2008), šiuo atžvilgiu rajone gausu stepėse, tundrose ir taigoje gyvenančių drugių, nes čia augantys augalai yra paminėtų zonų reliktai. Taip pat šiame regione yra nemaži agrokraštovaizdžio plotai, kuriems būdingi nederlingi dirvožemiai (1 pav.).



1 pav. Gudelių kaimo apylinkių agrarinis kraštovaizdis  
(Tatjanos Makėvič nuotrauka, 2014 m.)

Naktinių drugių tyrimuose buvo naudota *Jalas* tipo automatinė šviesinė vabzdžių gaudyklė (2 pav.). Tyrimai buvo vykdomi 2014 m. nuo balandžio pradžios iki lapkričio pradžios.



2 pav. *Jalas* tipo automatinė vabzdžių gaudyklė  
(Tatjanos Makėvič nuotrauka, 2013 m.)

Iš surinktos medžiagos atrinkti tik naktiniai drugiai, priklausantys Lasiocampoidea, Bombycoidea, Drepanoidea, Geometroidea ir Noctuoidea antšeimiams. Drugiai buvo identifikuojami naudojant specializuotus atlasus ir vadovus (Kazlauskas, 1984, 2008; Nowacki, 1998).

Tyrimų metu 2014 m. užregistruoti 8843 drugių individai, priklausantys 283 rūšims. Gausiausios rūšių sudėtimi buvo pelėdgalvių (Noctuidae) (162 rūšys) ir sprindžių (Geometridae) (86 rūšys) šeimos. Kitos šeimos nebuvo tokios gausios – užregistruota nuo 9 iki 1 rūšies.

Gausiausios buvo šios drugių rūšys: *Timandra comae* (Schmidt, 1931) – 10,36 proc. visų individų, *Rivula sericealis* (Scopoli, 1763) – 12,67 proc., *Xestia c-nigrum* (Linnaeus, 1758) – 8,1 proc., *Semiothisa clathrata* (Linnaeus, 1758) – 4,34 proc. Tai yra tipiškos agrokraštovaizdžio drugių rūšys, kurių vikšrai maitinasi rūgštyinėmis (*Rumex*), žliūgėmis (*Stellaria*), įvairiais dobilais (*Trifolium*), liucernomis (*Medicago*), katpėdėmis (*Antennaria*), varpiniais augalais (*Poacea*), kurie gausiai auga tyrimų vietovėje.

Tyrimų metu užregistruota viena drugių rūšis, kuri įtraukta į Lietuvos raudonąją knygą – *Tyria jacobaeae* (Linnaeus, 1758), ir tai yra pirmoji radvietė Šalčininkų rajone (Dapkus, Makėvič, 2014). Šios rūšies populiacijoms grėsmę kelia savaiminis pievų užžėlimas arba užsodinimas mišku. Kad populiacijos neišnyktų, būtina išsaugoti sausas pievas, periodiškai šalinti iš pievų krūmus ir medžius.

Tyrimų metu taip pat užregistruotos retos arba nepakankamai ištirtos drugių rūšys Lietuvoje (Ivinskis, 2004; Kazlauskas, 2008): *Diaphora mendica* (Clerck, 1759), *Staurophora celsia* (Linnaeus, 1761), *Eucarta virgo* (Treitschke, 1778), *Mythimna l-album* (Linnaeus, 1767), *Mythimna albipuncta* (Denis, Schiffermüller, 1775), *Cucullia lucifuga* (Denis, Schiffermüller, 1775), *Callopietria juvenina* (Stoll, 1782), *Eupithecia cauchiata* (Duponchel, 1831) ir *Eupithecia ochridata* (Schütze, Pinker, 1968).

## Išvados

1. Tyrimo metu Gudelių kaime 2014 m. buvo užregistruoti 8843 drugių individai, priklausantys 283 rūšims. Daugiausiai tai buvo pelėdgalvių (Noctuidae) ir sprindžių (Geometridae) šeimų atstovai.

2. Drugių bendrijoje dominavo tipiškos agrarinio kraštovaizdžio drugių rūšys: *Rivula sericealis*, *Timandra comae*, *Xestia c-nigrum*, *Semiothisa clathrata*, kurios mitybos ryšiais susijusios su tirtos vietovės augalais. Taip pat buvo užregistruotos retos arba mažai ištirtos rūšys, viena jų įtraukta į Lietuvos raudonąją knygą – *Tyria jacobaeae*. Ši rūšis Šalčininkų rajone yra užregistruota pirmą kartą.

## Literatūra

- Dapkus, D., Makėvič, T. (2014). New records of Nocturnal Macrolepidoptera in Gudeliai region (Šalčininkai district, South Eastern Lithuania). *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions*, 26, 58–61.
- Ivinskis, P. (2004). *Lepidoptera of Lithuania*. Vilnius: Institute of Ecology of Vilnius University.
- Kazlauskas, R. (2004). New and very rare for the Lithuanian fauna Lepidoptera species collected in 1978–2004. *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions*, 16, 47–50.
- Kazlauskas, R. (2008). *Lietuvos drugiai*. Kaunas: Lututė.
- Kazlauskas, R. (1984). *Lietuvos drugiai*. Vilnius: Mokslas.
- Nowacki, J. (1998). *The Noctuids (Lepidoptera, Noctuidae) of Central Europe*. Bratislava: Coronet Books.
- Prüffer, J. (1947). *Studia nad Motylami Wileńszczyzny*. Toruń.
- State Service for Protected Areas under the Ministry of Environment. (2014). Biosphere polygons. Available from <http://www.vstt.lt> (Accessed October 29, 2014).
- Švitra, G., Bačianskas, V., Ūsaitis, T. (2013). 156 rare for the Lithuanian fauna Lepidoptera species recorded in 1995, 2011–2013. *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions*, 25, 37–62.
- Švitra G., Bačianskas, V., Ūsaitis T., Lukoševičius D. (2011). Four new and 153 rare for the Lithuanian fauna Lepidoptera species recorded in 2011. *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions*, 23, 67–93.
- Švitra, G., Dapkus, D., Kazlauskas, R. (2003). Six new for the Lithuanian fauna Noctuid (Lepidoptera, Noctuidae) species. *Acta Zoologica Lituanica*, 13 (3), 268–271.
- Ūsaitis, T. (2011). Rare for Lithuanian fauna Lepidoptera species recorded in 2010. *New and Rare for Lithuania Insect Species. Records and Descriptions*, 23, 94–98.

# Organinio seleno preparato „SelPlex“ įtaka putpelių (*coturnix coturnix japonica*) kraujo morfologiniams rodikliams



MONIKA MURAŠKAUSKAITĖ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas muraskauskaite@gmail.com

Darbo vadovas doc. dr. Vytautas Semaška

Biologijos ir chemijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** putpelė, selenas, kraujas.

**Tyrimo aktualumas.** Pastaruoju metu išaugo susidomėjimas seleno (Se) kaip būtino elemento svarba žmonių ir gyvūnų mityboje (Surai, 2000). Selenas bei jo organinės formos pasižymi daugeliu teigiamų savybių: jis yra antioksidantas, mažinantis lipidų oksidacinius procesus, dalyvauja imunomoduliaciniuose procesuose, skatindamas antikūnų formavimąsi, dalyvauja antikarcinogenezės procese (Šarkūnienė ir kt., 2010). Žmonėms jis reikalingas tam, kad juos apsaugotų nuo laisvųjų radikalų, o gyvuliams ir paukščiams – kad pagerėtų jų sveikata, reprodukcija, padidėtų produktyvumas. Atlikti tyrimai rodo, kad mažas seleno kiekis gali sukelti histologinius užkrūčio liaukos pažeidimus, padidinti apoptozę užkrūčio liaukos ląstelėse ir sumažinti T ląstelių kiekį. Galiausiai sumažėja broilerių imuninė funkcija (Peng ir kt., 2011). Todėl svarbu, kad kuo daugiau Se (selenometionino forma) susikaupytų maisto produktuose, kuriais maitinasi žmonės (Semaška ir kt., 2011).

Norint paveikti paukščių kraujo morfologinius rodiklius ir suaktyvinti imuninę sistemą, į paukščių lesalus yra įdedama įvairių organinių, biologiškai aktyvių medžiagų, tarp jų ir organinės kilmės mikroelementų.

**Tyrimo tikslas** – ištirti organinio seleno preparato „SelPlex“ įtaką japoninių putpelių (*Coturnix coturnix japonica*) kraujo morfologiniams rodikliams.

**Tyrimo medžiaga ir metodai.** Darbas atliktas 2013 m. Lietuvos edukologijos universiteto Biologijos katedros fiziologijos laboratorijoje. Tiriamieji paukščiai auginti Vilniaus paukštyne. Tyrimams buvo sudarytos 3 paukščių grupės po 60 putpelių kiekvienoje. Pirmosios (kontrolinės) grupės putpelės lesintos standartiniais lesalais be preparato priedo. Antrosios (tiriamosios) grupės putpelės buvo lesinamos standartiniais lesalais, papildytais „SelPlex“ 0,15g/kg priedu, o trečiosios (tiriamosios) grupės putpelės lesintos standartiniais lesalais su „SelPlex“ 0,30g/kg priedu.

Tyrimų metu 18 savaičių amžiaus putpelių kraujyje buvo analizuojami šie rodikliai:

1. Eritrocitų kiekis, kuris nustatytas naudojantis Gorajjevo kamera ir mikroskopu *Motic*, SFC-100.
2. Hemoglobino kiekis, kuris buvo tirtas aparatu *Hemo Control*.
3. Eritrocitų nusėdimo greitis, kuris matuotas *Westergren* metodu naudojant aparatą SRT 10/II.

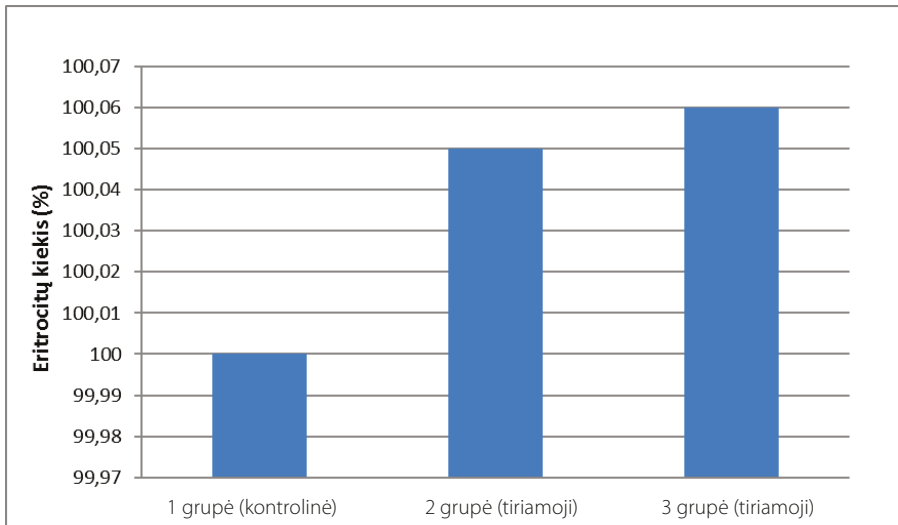
## Tyrimo rezultatai

### Organinio Se preparato „SelPlex“ įtaka eritrocitų kiekiui

Lesinant putpeles lesalais, papildytais „SelPlex“ 0,15 g/kg, 2 paukščių grupėje eritrocitų kiekis kraujyje buvo 2,3911 T/l, t. y. 0,05 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe. 3 grupėje, naudojant organinio seleno preparatą „SelPlex“ 0,3 g/kg, putpelių eritrocitų kiekis kraujyje buvo 2,3914 T/l, t. y. 0,06 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe.

Tyrimo metu gauti rezultatai parodė, kad dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg ir 0,3 g/kg eritrocitų kiekis 18 savaičių putpelių kraujyje padidėjo atitinkamai 0,05 ir 0,06 proc., palyginti su kontroline grupe ( $p < 0,05$ ) (1 pav.).



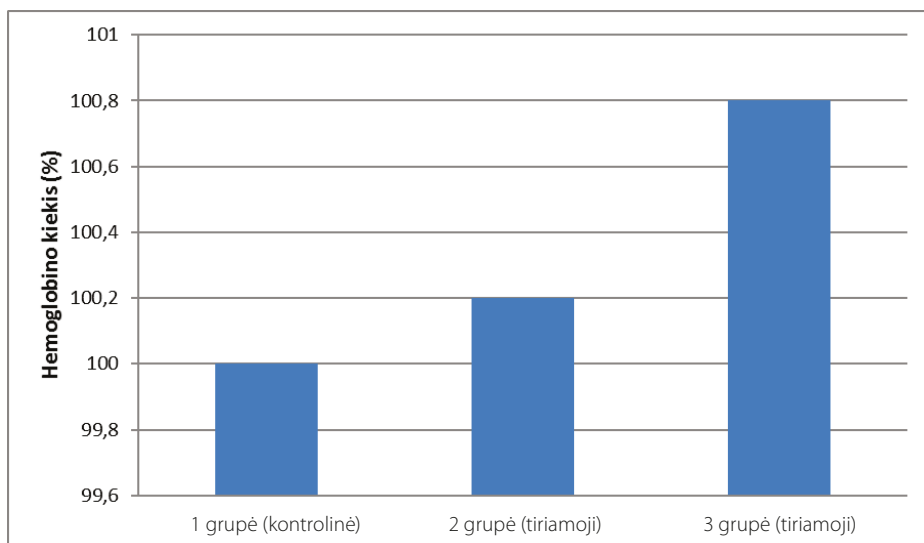


1 pav. Eritrocitų kiekis kraujyje proc., palyginus su kontroline grupe

### Organinio seleno preparato „SelPlex“ įtaka hemoglobino kiekiui

Lesinant 2 grupės putpeles lesalais, papildytais preparatu „SelPlex“ 0,15 g/kg, 18 savaičių putpelių hemoglobino kiekis buvo 124,48 g/l, t. y. 0,2 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe, o 3 grupėje lesinant putpeles lesalais, papildytais „SelPlex“ 0,3 g/kg, 18 savaičių putpelių hemoglobino kiekis buvo 125,23 g/l, t. y. 0,8 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe.

Dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg ir 0,3 g/kg 18 savaičių putpelių kraujyje hemoglobino kiekis padidėjo atitinkamai 0,2 ir 0,8 proc., palyginti su kontroline grupe ( $p < 0,05$ ) (2 pav.).

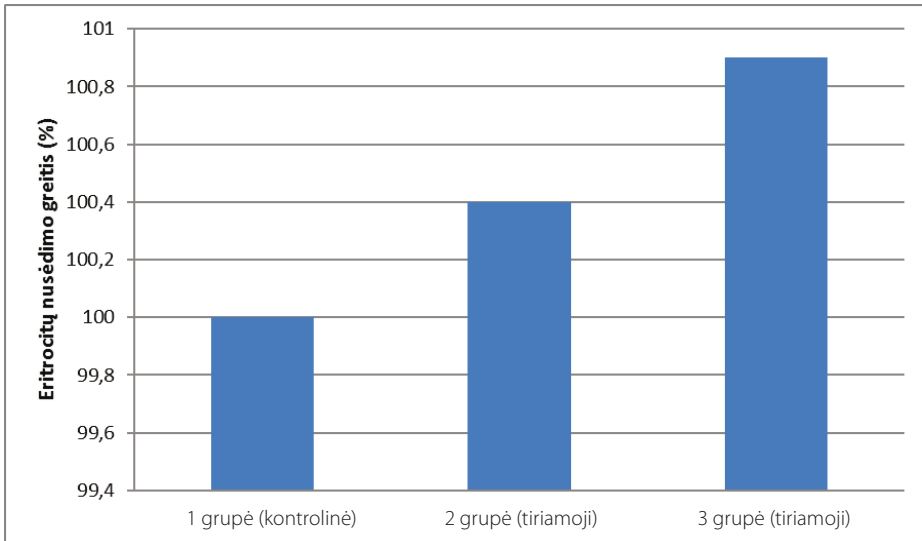


2 pav. Hemoglobino kiekis kraujyje proc., palyginus su kontroline grupe

### Organinio seleno preparato „SelPlex“ įtaka eritrocitų nusėdimo greičiui

Lesinant 2 grupės putpeles lesalais, papildytais preparatu „SelPlex“ 0,15 g/kg, 18 savaičių putpelių eritrocitų nusėdimo greitis buvo 4,07 mm/val., t. y. 0,4 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe, o lesinant 3 grupės putpeles lesalais, papildytais „SelPlex“ 0,3 g/kg, 18 savaičių putpelių kraujyje eritrocitų nusėdimo greitis buvo 4,09 mm/val., t. y. 0,9 proc. ( $p < 0,05$ ) didesnis, palyginti su kontroline grupe.

Dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg ir 0,3 g/kg 18 savaičių putpelių kraujyje eritrocitų nusėdimo greitis padidėjo atitinkamai 0,4 ir 0,9 proc., palyginti su kontroline grupe ( $p < 0,05$ ) (3 pav.).



3 pav. Eritrocitų nusėdimo greitis kraujyje proc., palyginus su kontroline grupe

## Išvados

1. Dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg dozės eritrocitų kiekis padidėjo 0,05 proc. ( $p < 0,05$ ), o dėl 0,3 g/kg dozės eritrocitų kiekis putpelių kraujyje padidėjo 0,06 proc. ( $p < 0,05$ ), palyginti su kontroline grupe.
2. Dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg dozės putpelių hemoglobino kiekis putpelių kraujyje padidėjo 0,2 proc. ( $p < 0,05$ ), o dėl 0,3g/kg dozės hemoglobino kiekis putpelių kraujyje padidėjo 0,8 proc. ( $p < 0,05$ ), palyginti su kontroline grupe.
3. Dėl vartojamo preparato „SelPlex“ 0,15 g/kg dozės putpelių ENG eritrocitų nusėdimo greitis padidėjo 0,4proc. ( $p < 0,05$ ), o dėl 0,3g/kg dozės putpelių ENG eritrocitų nusėdimo greitis padidėjo 0,9 proc. ( $p < 0,05$ ), palyginti su kontroline grupe.
4. Tikslinga į lesalus dėti 0,15 g/kg organinio seleno „SelPlex“ preparato dozę, nes 0,3 g/kg dozė stipriai didina eritrocitų nusėdimo greitį, o tai gali aktyvinti patologinius procesus.

## Literatūra

- Semaška, V., Sirvydis, V., Vencius, D., Čepulienė, R., Paškevičiūtė, L., Drulia, P., Jarmalaitė, I., Buitkuvienė, J., Tėvelis, G. (2011). Organinio seleno įtaka putpelių kraujo biocheminiams rodikliams ir jo kaupimuisi kiaušiniuose. *Veterinarija ir zootechnika*, 53 (75), 51–55.
- Surai, P. F. (2000). Organic selenium: benefits to animals and humans, a biochemist's view. In T. P. Lyons, K. A. Jacques (Ed.). *Biotechnology in the feed industry. Proceedings of 16th Alltech's Annual Symposium*. Nottingham University Press, Nottingham University Press Nottingham, UK, 205–260.
- Šarkūnienė, V., Oberauskas, V., Baranauskienė, D., Urbšienė, D., Kulpys, J., Andrulevičiūtė, V., Šarkūnas, M. (2010). Organinio seleno pašarų priedo „SelPlex™“ įtaka penimų kiaulių kraujo morfologiniams ir biocheminiams rodikliams bei fermentų GPx ir δ-ALRD aktyvumui. *Veterinarija ir zootechnika*, 50 (72), 88–93.
- Xi Peng, Heng-Min Cui, Junliang Deng, Zhicai Zuo, Wei Cui. (2011). Low Dietary Selenium Induce Increased Apoptotic Thymic Cells and Alter Peripheral Blood T Cell Subsets in Chicken. *Biol Trace Elem Res.*, 142, 167–173.

# Streso aktyvinamų baltymų kinazių vaidmuo ochratoksinu A indukuotame kepenų ir inkstų kilmės ląstelių žūties procese



IEVA RINKŪNAITĖ

Gamtos, matematikos ir technologijų fakultetas

El. paštas ieva.rinkunaite@gmail.com

Darbo vadovė dr. Virginija Bukelskienė

Biologijos ir chemijos katedra

***Esminiai žodžiai:*** mikotoksinai, ochratoksinas A, MAPK, JNK, p38.

**Tyrimo aktualumas.** Mikotoksinai – vieni iš pavojingiausių junginių, kurie yra aptinkami maiste. Tai mikroskopinių grybų (mikromicetų) veiklos produktai – metabolitai, pasižymintys itin dideliu toksiškumu ir sukeliantys ligas, vadinamas mikotoksikozėmis. Žinoma daug toksinių junginių, kuriuos produkuoja įvairūs mikroskopiniai grybai. Vienas iš jų – ochratoksinas A (OTA), gamtinis toksinas, kurį produkuoja *Aspergillus* ir *Penicillium* genčių grybai. OTA plačiai aptinkamas įvairiuose maisto produktuose, dažniausiai vaisiuose, daržovėse ir grūduose. Nustatyta, kad net maži šio junginio kiekiai, veikdami ląstelės signalines sistemas, trikdo gyvūnų ir žmonių gyvybinius procesus. Mikotoksinas, kaip streso induktorius, organizme pirmiausia veikia inkstus ir kepenis, tačiau ypač jautriai į šį junginį reaguoja kraujo ląstelės. Mitogeno aktyvinamos baltymų kinazės (MAPK) – ląstelės baltymų šeima, kurios atstovai augimo faktorių ar streso indukuotus užląstelinius signalus perduoda aktyvuodami įvairius viduląstelinių signalų komponentus. Tikėtina, kad tarp šių junginių perduodant įvairius signalus ląstelėje dalyvauja ir OTA poveikio indukuotos signalinės molekulės. JNK ir p38 yra MAPK

šeimos baltymų pošeimės, dar vadinamos streso aktyvinamomis baltymų kinazėmis (SAPK), bet jų vaidmuo ląstelių gyvenime yra nevienareikšmis (Huang ir kt., 2010, 218–226).

**Tyrimo tikslas** – įvertinti OTA indukuotą toksinį poveikį kepenų (MH-22A) ir inkstų (BHK-21) kilmės ląstelėms kultūroje *in vitro* ir nustatyti streso aktyvinamų kinazių vaidmenį šiame ląstelių žuvimo procese.

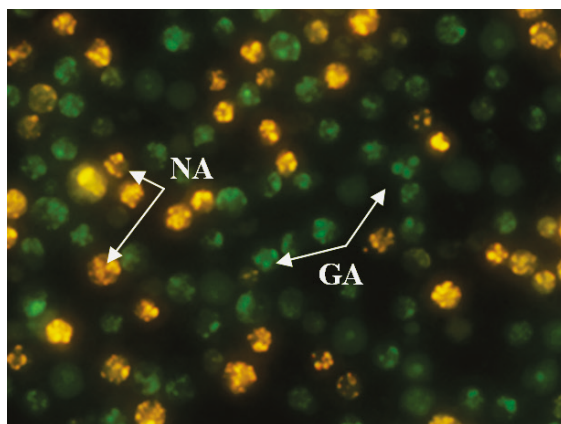
**Tyrimo uždaviniai:**

1. Palyginti kepenų, inkstų ir kraujo kilmės ląstelių jautrumą tiriamam mikotoksinui.
2. Įvertinti JNK ir p38 signalinių molekulių raišką kepenų ir inkstų kilmės ląstelėse po poveikio OTA.

**Tyrimo metodai.** OTA veikimo tyrimui buvo naudotos kultūroje *in vitro* augintos inkstų kilmės BHK-21, kepenų kilmės MH-22A ir kraujo kilmės HL-60 ląstelių linijos. Monosluoksninės inkstų ir kepenų kilmės ląstelės augintos Dalbeko modifikuotoje Iglo terpėje, papildytoje 10 proc. fetalinio veršelių kraujo serumu su antibiotikais. Suspensinės kraujo kilmės ląstelės augintos Iskovo modifikuotoje Dalbeko terpėje, papildytoje 10 proc. fetalinio veršelių kraujo serumu su antibiotikais. OTA toksiškumas nustatytas naudojant standartinį MTT (3-(4,5-dimetiltiazol-2-il)-2,5-difeniltetrazolio bromido) testą. Susidariusios formazano nuosėdos tirpinamos etilo spirite (96 proc.), o tirpalo optinis tankis matuojamas naudojant multifunkcinį plokštelių skaičiuotuvą *Varioscan Flash* (*Thermo Scientific*), pasirinkus 570 nm bangos ilgį. Ląstelių gyvybingumas vertintas fluorescenciniu mikroskopu, prieš tai jas nudažius fluorescuojančiu dažų mišiniu. Šis mišinys paruošiamas fosfatiname buferyje ištirpinant etidžio bromidą (EB, 100 µg/ml) ir akridino oranžinį (AO, 100 µg/ml), kurie prieš naudojimą yra sumaišomi lygiomis dalimis. MAPK raiška tiriama paruošiant auginamų ląstelių kultūrų pavyzdžius: ląstelės paveikiamos CL50 OTA koncentracija ir lizuojamos. Bradfordo metodu sulyginamas baltymų kiekis, vykdoma baltymų elektroforezė. Po jos panaudojant specifinius antikūnus, imunoblotingo metodu identifikuoti ieškomi SAPK baltymai – JNK ir p38 bei aktyvintos jų formos.

## Tyrimo rezultatai

Įvertinus ląstelių jautrumą OTA poveikiui, nustatyta, kad inkstų ir kepenų kilmės ląstelės žuvo panaudojus 20 kartų didesnę koncentraciją, palyginti su kraujo kilmės ląstelėmis. Žinoma, kad OTA indukuoja apoptozinę ląstelių žūtį (Rumora, 2014, 174–183) (1 pav.), bet nėra visai aišku, koks yra streso indukuojamų kinazių vaidmuo šiame procese.



1 pav. Ląstelių, dažytų AO ir EB dažų mišiniu, vaizdas per fluorescencinį mikroskopą:  
GA – gyvos apoptozinės, NA – negyvos apoptozinės

Vertinant SAPK-JNK ir p38 kinazių raišką ir aktyvinimą, nustatyta, kad po OTA poveikio inkstų kilmės ląstelėse JNK baltymų raiška nekinta, o p38 baltymo kiekis pradeda didėti nuo 3 val. ir išlieka panašus iki 9 val. Abiejų baltymų aktyvintų formų kiekio padidėjimas registruojamas pirmosiomis poveikio valandomis, vėliau jų kiekis sumažėja, tačiau 9–24 valandomis vėl stebimas padidėjęs JNK ir p38 aktyvinimo lygis. Kepenų kilmės ląstelėse baltymo JNK kiekis po OTA veikimo beveik nekinta, o p38 kiekis sumažėja. Šių SAPK baltymų padidėjęs aktyvumas fiksuojamas poveikio pradžioje, bet vėliau jis ryškiai sumažėja. Nedidelis padidėjimas registruojamas tik 24-tą valandą.

## Išvados

1. Palyginus kepenų ir inkstų ląstelių jautrumą tiriamam mikotoksinui, nustatyta, kad jos buvo maždaug 20 kartų atsparesnės toksiniam poveikiui, palyginti su kraujo kilmės ląstelėmis.
2. Paveikus BHK-21 ląsteles ochratoksinu A, JNK ir p38 molekulių raiška kito nežymiai, o padidėjęs jų aktyvinimo lygis registruojamas 24-tą valandą. MH-22A ląstelėse JNK ir p38 molekulių raiška taip pat kito nestipriai, o aktyvintų jų formų kiekis padidėjo tik pirmosiomis poveikio valandomis, tačiau ir to pakanka, kad ląstelėse būtų inicijuojami apoptoziniai procesai. Taigi JNK ir p38 signaliniai keliai dalyvauja tiriamo mikotoksino indukuotame inkstų ir kepenų kilmės ląstelių žūties procese, tačiau jų vaidmuo yra nevienareikšmis.

## Literatūra

- Huang, P., Han, J., Hui, L. (2010). MAPK signaling in inflammation-associated cancer development. *Protein & Cell*, 1, 218–226.
- Rumora, L., Dominan, A. M., Grubišić, T. Ž., Klarić, M. Š. (2014). Differential activation of MAPKs by individual and combined ochratoxin A and citrinin treatments in porcine kidney PK15 cells. *Toxicon*, 90, 174–183.



# Lietuvos edukologijos universiteto studentų mokslinės (meninės) draugijos kronika 2012–2015 m.

1. 2012 m. spalio mėn. atnaujintas Lietuvos edukologijos universiteto (LEU) Istorijos fakulteto (IF) standas, parengtas naujas standas „Žymiausi Lietuvos istorikai“ (LEU IF Studentų mokslinė (meninė) draugija (SMD)).
2. 2012 m. spalio 24 d. suorganizuotas bendrojo pobūdžio metodinis vakaras, kuriame kalbėta apie kursinius ir bakalauro darbus (LEU IF SMD).
3. 2012 m. lapkričio 23 d. vyko filmo „Agora“ peržiūra kartu su doc. dr. Romualdu Juzefovičiumi (LEU IF SMD).
4. 2012 m. gruodžio 12 d. IF SMD ir Lituanistikos fakulteto (LF) SMD suorganizavo renginį „Protų kova“.
5. 2013 m. vasario 16 d. minėjimas. Buvo surengta ekskursija į Signatarų namus, pakeliui sustojant prie atminimo lentų ir pastatų, susijusių su Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo diena (LEU IF SMD).
6. 2013 m. pavasario semestre buvo organizuojamos retorikos paskaitos kaip laisvai pasirenkamas dalykas.
7. 2013 m. vasario 18 d. vyko knygos „KGB slaptieji archyvai 1954–1991 m.“ pristatymas kartu su knygos sudarytoja dr. Kristina Burinskaite (LEU IF SMD).
8. 2013 m. vasario 27 d. prieš pedagoginę praktiką suorganizuotas susitikimas su pedagogais. Kviesiti fakulteto dėstytojai, studentai ir mokytojai iš mokyklų, kuriose atliekamos praktikos (LEU IF SMD).
9. 2013 m. kovo 26 d. surengta ekskursija į prezidentūrą, kurioje studentai buvo supažindinti su prezidento institucijos istorija Lietuvoje (LEU IF SMD).
10. 2013 m. rugsėjo 16 d. įvyko IF SMD narių susitikimas. Buvo išrinktas IF SMD pirmininkas ir valdyba, aptarta būsima veikla. Pirmininku išrinktas Aurimas Palaima (LEU IF SMD).

11. 2013 m. rugsėjo 21 d. suorganizuota ekskursija į Medininkų pilį, Nemėžio mečetę, Juozapinės kalną, Medininkų memorialą (LEU IF SMD).
12. 2013 m. rugsėjo 29 d. dalyvauta trečiajame Lietuvos istorikų suvažiavime Šiauliuose. Išklausyti visos dienos pranešimai (LEU IF SMD).
13. 2013 m. spalio 2 d. vyko filmo „1612“ peržiūra. Dalyvavo doc. Vida Kniūraitė (LEU IF SMD).
14. 2013 m. spalio 5 d. dalyvauta doc. Vidos Kniūraitės organizuotoje ekskursijoje po Žemaitiją. Aplankyta Šiluva, Tytuvėnai, Šatrijos kalnas, Biržuvėnai, Telšiai ir Varniai (LEU IF SMD).
15. 2013 m. spalio 16 d. vyko filmo „Edgaras“ peržiūra. Dalyvavo doc. Vida Kniūraitė (LEU IF SMD).
16. 2013 m. spalio 17 d. – IF Studentų atstovybės (SA) gimtadienis, kurio metu įteikta IF SA istorijos knyga (LEU IF SMD).
17. 2013 m. spalio 18 d. prisidėta prie SA ir Visuotinės istorijos katedros vedėjo padėjėjo Algio Bitauto organizuojamo LEU IF reklaminio filmo kūrybos (LEU IF SMD).
18. 2013 m. spalio 23 d. LF SMD organizavo geriausiai įvardytos tapatybės sąvokos rinkimus. Kartu bendradarbiaudama IF SMD taip pat išrinko ir apdovanojo geriausios sąvokos autorę (LEU IF SMD).
19. 2013 m. spalio 30 d. vyko praktinė dalykinė konferencija „Klaipėdos kraštas ir jo raida 1923–1939 m.“, skirta Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos 90-mečiui paminėti. SMD nariai padėjo organizuoti konferenciją (LEU IF SMD).
20. 2013 m. lapkričio 6 d. LEU IF SMD organizavo ekskursiją į žaislų muziejų (LEU IF SMD).
21. 2013 m. lapkričio 21–23 d. vyko Lietuvos kariuomenės dienos minėjimas. Svečiuose dalyvavo Lietuvos archeologas, karybos istorikas ir žurnalistas Manvydas Vitkūnas su viršila Eimantu Tamulynu, kurie kalbėjo apie kariuomenės istorijos svarbą ir šiandienos aktualijas (LEU IF SMD).
22. 2013 m. lapkričio 28 d. – IF SMD gimtadienio minėjimas (5 metų SMD sukaktis) (LEU IF SMD).
23. 2013 m. gruodžio 13 d. Vilniaus universitete vyko tarptautinė mokslinė konferencija „Lietuvos valstybingumo branda“. Išklausyti pranešimai, užmegzti

- ryšiai su Vilniaus universiteto studentų moksline draugija, aptartos ateities bendradarbiavimo galimybės (LEU IF SMD).
24. 2014 m. vasario 19 d. vyko filmo „Dievų miškas“ peržiūra (LEU IF SMD).
  25. 2014 m. vasario 24 d. suorganizuotas metodinis vakaras, kuriame aptarta kursinių, bakalauro darbų rašymo specifika ir dažniausiai pasitaikančios klaidos. Vakaro metu į kilusius klausimus atsakė LEU doc. dr. Deimantas Karvelis (LEU IF SMD).
  26. 2014 m. vasario 26 d. vyko susitikimas su istorijos mokytojais. Kalbėta apie pedagogines praktikas ir aktualius istorijos mokymo klausimus šiuolaikinėje švietimo sistemoje. Susitikime dalyvavo prof. dr. Benediktas Šetkus, lekt. Andrius Porutis, asist. dokt. Mindaugas Nefas, asist. dokt. Algis Bitautas, mokytoja ekspertė Jūratė Litvinaitė, mokytojai Mindaugas Olbutas, Simona Stanikutė, Kęstutis Noreika ir kiti (LEU IF SMD).
  27. 2014 m. kovo 12 d. surengta diskusija, skirta aktualiams įvykiams Ukrainoje, Maidano ir Krymo klausimams aptarti. Diskusijoje dalyvavo Lietuvos karo akademijos dėstytojas doc. dr. Manvydas Vitkūnas, LEU doc. dr. Vida Kniūraitė, doc. dr. Sandra Grigaravičiūtė ir asist. Egidijus Miltakis (LEU IF SMD).
  28. 2014 m. kovo 4 d. LEU IF SMD suorganizavo konferenciją „Lietuva karų istorijoje“. Dalyvavo 11 dalyvių iš 5 Lietuvos universitetų. Visi apdovanoti prizais ir pažymėjimais. Išleista prisiminimų knygutė su tezėmis (LEU IF SMD).
  29. 2014 m. vasario 19 d. LEU Senatas patvirtino Lietuvos edukologijos universiteto studentų mokslo (meno) draugijos įstatus. Pagal šiuos įstatus visos studentų mokslo (meno) draugijos, klubai ir būreliai buvo suburti į vieną bendrą sąjungą, pavadintą Studentų mokslo (meno) draugija. Pirmininke išrinkta II kurso biologijos magistrantūros studijų studentė Ingrida Meškinytė, o pavaduotoju – III kurso istorijos bakalauro studijų studentas Aurimas Palaima. Į SMD veiklą buvo įtraukti 7 fakultetai ir juose esančios mokslinės draugijos. Gamtos, matematikos ir technologijų fakultete (GMTF) veikė 6 mokslinių būrelių sekcijos. Šio fakulteto pirmininkė – II kurso magistrantūros studijų studentė Brigita Vainorytė; Sporto ir sveikatos fakulteto pirmininkė – II kurso magistrantūros studijų studentė Rasa Ališauskienė; Socialinės edukacijos fakulteto pirmininkė – III kurso bakalauro studijų studentė Greta Ališauskaitė; Filologijos fakulteto pirmininkė – II kurso bakalauro studijų studentė Kristina

- Listova; LF pirmininkė – III kurso bakalauro studijų studentė Viktorija Noreikičiūtė. Ugdymo mokslų fakultete veikė 9 mokslinių būrelių sekcijos, kurių pirmininkė – II kurso magistrantūros studijų studentė Rūta Mikalonytė, o IF pirmininkas – III kurso bakalauro studijų studentas Aurimas Palaima.
30. 2014 m. SMD suorganizavo pirmąją konferenciją, kuri įvyko pavasario semestre. Šioje konferencijoje dalyvavo 7 fakultetai. Konferencijos metu pristatyti 2014 m. baigiamieji studentų darbai.
31. 2014 m. lapkričio 13 d. IF SMD organizavo paskaitą „Pranešimų rengimas – klaidos ir patarimai“. Per paskaitą studentai buvo supažindinti su pranešimų rengimo tvarka, dažniausiai pasitaikančiomis klaidomis ir kitais rašymo aspektais. Panašią paskaitą – „Pranešimų rengimas: pasitaikančios klaidos ir patarimai, kaip jų išvengti“ – lapkričio 17 d. rengė ir GMTF SMD. Susitikimo metu studentams buvo pristatytos dažniausiai pasitaikančios klaidos, kalbėta apie neaiškumus, kurie susiję su pranešimo vaizdumu. Lapkričio 12 d. LF SMD surengė paskaitą „Akademinų tekstų rengimo ir rašymo ypatumai“.
32. 2014 m. gruodžio 10 d. SMD suorganizavo antrąją konferenciją, kuri buvo skirta Nobelio dienai. Konferencija vyko penkiuose fakultetuose, kuriuose pranešimus skaitė 35 universiteto studentai.
33. 2015 m. kovo 10 d. SMD surengė Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo minėjimą. XX a. devintajame dešimtmetyje visoje Lietuvoje prasidėjęs išsilaisvinimo judėjimas neaplenkė ir mūsų *Alma mater*. 1987 m. vykusiam tarptautiniame studentų dainų ir šokių festivalyje „Gaudeamus“ Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto studentai į Vingio parko estradą įnešė lietuvišką trispalvę kaip Nepriklausomybės simbolį ir sugiedojo tautišką giesmę. 1988 m. birželio mėn., susikūrus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui ir jam pradėjus aktyvią veiklą, Vilniaus pedagoginio instituto dėstytojai bei studentai taip pat neliko abejingi vis drąsiau tariamiems žodžiams – Lietuva, Nepriklausomybė, Laisvė! Renginio metu prisiminta, kaip LEU bendruomenės nariai prisidėjo prie Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo ir išsaugojimo. Renginio metu buvo apdovanoti geriausių bakalauro ir magistrantūros studijų baigiamųjų darbų konkurso nugalėtojai. Pranešimus skaitė LEU prof. dr. Antanas Kiveris, kalbėjęs apie Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto dėstytojų ir studentų veiklą 1988–1990 m., bei Lietuvos šaulių sąjungos ats. mjr. Albertas

Daugirdas, pristatęs Vilniaus pedagoginio universiteto studentų savanorių kuopą 1991–1996 m.

34. 2015 m. kovo 28 d. LEU Zoologų klubas suorganizavo kelionę į Rygos zoologijos sodą.
35. 2015 m. gegužės 15 d. LEU vyko Zoologų klubo surengtas „Augalų žavadienis“ – žavėjimosi augalais diena. GMTF antrojo aukšto koridoriuje buvo atidaryta studentų lauko praktikų metu padarytų nuotraukų paroda „Sustabdyta gamtos akimirka“, rodytas filmukas „Žalioji klasė“ (premjera).
36. 2015 m. rugsėjo 30 d. – spalio 1 d. LEU vyko išankstiniai Pasaulinės gyvūnų globos dienos minėjimo renginiai. Jie prasidėjo rugsėjo 30 d. Žydrūno Sinkevičiaus filmo „Balų šeimininkai“ peržiūra. Spalio 1 d. GMTF A11 auditorijoje vyko pagrindinis renginys, skirtas Pasaulinei gyvūnų globos dienai (spalio 4 d.). Svečiuose dalyvavo Lietuvos kinologų mokymo centro atstovai kartu su savo augintine (retrivere). Jie pristatė projektą „Saugus bendravimas su šunimi“. LEU dėstytojas doc. dr. Arūnas Diškus renginio dalyvius supažindino su savo auginamais egzotiniais gyvūnais (maldininkais, gyvalazdėmis, tarakonais, voru ir kt.). LEU biologijos specialybės III kurso studentė Santarė Kazlauskaitė dalyviams papasakojo apie savo auginamas 3 rūšių gyvates. Svečiuose tai pat lankėsi mokiniai iš įvairių Vilniaus miesto gimnazijų ir progimnazijų.
37. 2015 m. gruodžio 10 d. SMD suorganizavo trečiąją konferenciją, kuri buvo skirta Nobelio dienai. Konferencija vyko keturiuose fakultetuose, kuriuose pranešimus skaitė 24 LEU studentai.
38. 2015 m. kovo 20 d. LEU Zoologų klubas kartu su GMTF SA universitete suorganizavo Pasaulinės žemės dienos minėjimą. Jo metu teleskopu buvo stebimas didžiausias per pastaruosius 16 metų Lietuvoje matomas dalinis Saulės užtemimas. Tuomet Mėnulis uždengė apie 70–80 proc. Saulės disko. Tai pat LEU teritorijoje buvo iškabinti 8 (varnėniniai ir zyliniai) inkilėliai paukščiams.

*Parengė Aurimas Palaima ir Salomėja Lukaitė*

Lietuvos edukologijos universiteto studentų moksliniai darbai. Nr. 1 /  
Lietuvos edukologijos universitetas. Elektroninis tęstinis leidinys. – Vilnius :  
Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2016. – 142 p.

eISBN 978-609-471-076-6

Šiame leidinyje pateikiami recenzuoti studentų tiriamieji darbai, apimančios humanitarinius ir socialinius, tiksliuosius ir gamtos bei biomedicinos mokslus.

Redagavo *Reda Asakavičiūtė*  
Maketavo *Donaldas Petrauskas*  
Viršelio autorė *Dalia Raicevičiūtė*

SL 605. Užsak. Nr. 016-055  
Išleido Lietuvos edukologijos universiteto leidykla  
T. Ševčenkos g. 31, LT-03111 Vilnius  
Tel. +370 5 233 3593, el. p. leidykla@leu.lt